

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra religionistiky

Martina Gjorgjević

Slavení svátků v Makedonii
Celebrating Holidays in Macedonia

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Blahoslav Hruška, DrSc.

Obor: Husitská teologie-religionistika

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Ilinden (Makedonie) 29.06. 2006

Martina Gjorgjević
Martina Gjorgjević

Ráda bych poděkovala panu prof. PhDr. Blahoslavu Hruškovi, DrSc. za odborné vedení práce, panu děkanovi Pravoslavné bohoslovecké fakulty „Sv. Kliment Ochridský“ ve Skopje Dr. Jovanovi Belčovskému, a zároveň panu Dr. Marku Kitevskému, oběma za poskytnutí potřebné literatury a mnoho cenných rad a podnětů. Dále pak Petře Kůsové za odborný překlad závěru práce do angličtiny.

OBSAH

Obsah	4
Úvod	6
1. Obecné pojednání o slavení svátků v dnešní Makedonii	9
2. Historické proměny území nosícího název Makedonie.....	15
3. Některé další faktografické údaje o dnešní Makedonii	18
4. Krátce o vývoji křesťanství na území dnešní Makedonie	21
5. Pravoslavné křesťanské svátky	33
5.1 Počátky křesťanského kalendáře.....	33
5.2 Denní cyklus bohoslužeb	34
5.3 Týdenní cyklus.....	35
5.4 Roční cyklus bohoslužeb	37
6. Ilinden	42
6.1 Církev v Ilinden	44
7. Folklór jako mocný prostředek k prokázání národní příslušnosti	47
8. Makedonská národní lyrika.....	57
8.1 Makedonské obřadní písně	58
8.2 Mytologické písně	62
9. Některé obyčeje ze Skopského pole.....	64
9.1 Obyčeje oráčů	65
9.2 Obyčeje při žnících	65
10. Makedonské krátké folklórní žánry	66
10.1 Přísloví.....	66
10.2 Hádanky	68
10.3 Požehnání a kletby	69
11. Služba.....	72
12. Selská Služba	77
13. Kurban	78
14. Předvečer Narození Kristova, Narození Kristovo.....	81

15. Rusalijské obyčeje v Makedonii	86
16. Obřezání Páně, Sv. Basil Veliký, Nový rok.....	91
17. Předvečer Křtu Páně, Zjevení Páně, Křest Pána, Sbor svatého slavného proroka a předchůdce Páně, Jana Křtitele.....	95
18. Neděle syropustní.....	101
19. Lazarova sobota, Květná neděle	104
20. Světlé Vzkříšení Kristovo	107
21. Nanebevstoupení Páně	117
22. Padesátnice.....	120
23. Obyčeje při narození dítěte	123
24. Žalozpěvy nad mrtvým	129
Závěr	132
Conclusion	138
Bibliografie	145
Seznam zkratk	148
Seznam obrázků.....	149
Seznam příloh	150
Přílohy.....	151

ÚVOD

Tato práce má za úkol přiblížit celkový ráz slavení svátků v dnešní Makedonii, zmínit se o lidových obyčejích, o slavení kalendářních svátků, rodinných obřadů - narození, svatbě, úmrtí. Naznačit vztah lidových zvyků a obyčejů a křesťanských obřadů během křesťanského roku. Všímá si toho, jakým způsobem lidé svátky opravdu slaví, ohlíží se za tím, jak je slavily dříve.

Celou problematiku uvádí v širších souvislostech. Na počátku pojednává o historii křesťanství na území dnešní Republiky Makedonie, o procesu kristianizace makedonských slovanských kmenů, o významu Ochridské archiepiskopie a událostech vzniku Makedonské pravoslavné církve.

Naznačuje velmi složitou cestu k národnímu uvědomění makedonského národa. Právě folklór se měl stát mocným prostředkem k dokázání národní příslušnosti makedonských Slovanů v období konce 19. století. Na území dnešní Makedonie intenzivně působily zahraniční propagandy, které se snažily zformovat ještě nerozvyté národní vědomí makedonských Slovanů ve směru svých zájmů, a využívaly přitom zápasu makedonské inteligence s řeckou duchovní nadvládou a jejího obracení se ke slovanství.

Základní časovou orientační mapou je pro ni pravoslavný kalendář. Uvádí základní rozdělení pravoslavných svátků. Hovoří o duchovní kultuře a lidové moudrosti, některých obyčejích dnešních Makedonců, které jsou stále ještě praktikovány, i když ve velmi omezené míře v porovnání celkem nedávnou minulostí. Všímá si vzájemného vztahu těchto dvou tradic, které jsou obě svým způsobem velmi živé v životě dnešních Makedonců.

V Makedonii vychází časopis *Makedonski folklor* od r. 1968. Vydává jej *Institut za folklor „Marko Cepenkov“*

ve Skopje, vychází dvakrát ročně, do nyní vyšlo celkem 60 čísel. Jednotlivá vydání jsou tematicky zaměřená, otiskují vědecké práce (zprávy a referáty) z vědeckých symposií, zvláště z *Međunarodiot simpozium za balkanski folklor*, který se koná každý druhý rok v Ochridu od r. 1969. Jarním obyčejům, písním a hrám balkánských národů (Proletni običaji, pesni i igri kaj balkonskite narodi) bylo věnováno č. MF.g.VI., br. 12/1973 (MΦ.r.VI.6p.12/1973). Zimním obyčejům č. MF.g.VIII., br. 15-16/1975. Letním obyčejům č. MF.g.X.br.19-20/1977.

Dále v Makedonii vychází časopis *Etnolog*. To je časopis Sdružení makedonských etnologů (*Здружението на етнологите на Македонија*). První číslo vyšlo v r. 1992 a do nyní bylo vydáno 6 čísel.

Dalším etnologickým časopisem je *Etnoantripozum*, ten vydává *Zavodot za etnologija pri Prirodnomatemički fakultet* ve Skopje. Zatím vyšly dvě čísla.

Dalším periodikem je *Zbornik Etnologija, Nova serija*, vydalo *Muzej na Makedonija* ve Skopje 1992. Pokračováním je *Zbornik Etnologija 2*, vydaný tím samým muzeem ve Skopje r. 2002.

Dále vyšel *Glasnik na Etnološkiot muzej*, Skopje 1960.

Odbornou literaturu si lze opatřit v Makedonské univerzitní knihovně ve Skopje, v Institutu pro makedonskou literaturu ve Skopje (*Institut za makedonska literatura*) nebo v knihovně při *Instit za etnologija na Prirodno-matemički fakultet – Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“*. Pokud byste se rádi dozvěděli něco o místních charakteristikách, je pravděpodobné, že na místním obecním úřadu naleznete kronikáře, který vám poskytne cenné podněty. V českých knihovnách jsou dostupná díla českých autorů např. Emanuela Faita, Jožky Šarševé, Vlad. Titelbacha, Ludvíka Kuby atd.

Co se týká literatury pro studium pravoslavné křesťanské bohoslužby a sloužení liturgie u příležitosti svátků, největším jejím přístupným zdrojem je knihovna při Pravoslavné bohoslovecké fakultě „Sv. Kliment Ochridský“.

Ke studiu pravoslavné liturgické bohoslužby jsou potřebné například tyto knihy: *Veliki Tipik*, který sestavil Vasilije Nikolajevič, dále *Žitija svetich*, jejichž autorem je Dimitrij Rostovski, *Ochridski prolog* od episkopa Nikolaje, *Mesečna mineja*, *Trebnik*, *Posen triod*, *Cveten triod* a *Oktoich*.

Moje práce čerpá také z mých vlastních zkušeností z pobytu ve vesnici Ilinden, kde od dubna r. 2002 často pobývám. Zde jsem se právě setkala s místním kronikářem panem Draganem Angelovským, který mi poskytl některé cenné rady a své zápisy z rozhovorů s pamětníky.

U jednotlivých svátků uvádím dvě data, první je datum podle gregoriánského kalendáře, druhé je podle kalendáře juliánského.

1. OBECNÉ POJEDNÁNÍ O SLAVENÍ SVÁTKŮ V DNEŠNÍ MAKEDONII

V životě makedonského člověka mají zvláštní významné místo svátky a nejrůznější oslavy, které jsou přítomné v průběhu celého roku. Při sledování slavení svátků v dnešní Makedonii u pravoslavných Makedonců se setkáváme s více vrstvami národní kultury, kde má křesťanství dominantní postavení. Základní schéma roku určuje křesťanský pravoslavný kalendář. Makedonská pravoslavná církev se stále řídí kalendářem juliánským. Prakticky každý den kalendářního roku je zasvěcen nějaké významné křesťanské události. Existuje velký počet svátků spojených se jmény různých svatých, apoštolů, mučedníků, proroků, andělů, divotvůrců apod. V tomto smyslu jsou svátky rozděleny na hospodské, bohorodiční, svatých, apoštolské, andělské, prorocké, rovnoapoštolské apod. Se zvláštním nadšením a s mnohými obyčejí je oslavováno narození nového člena rodiny, pak jeho pokřtění, slaveny jsou i další významné momenty lidského života: narozeniny, jmeniny, obyčejí i písněmi se oslavuje uzavření manželství, oslavují se nejrůznější církevní svátky, národní, státní, školní atd., s lokálním, i s širším významem. Tyto všechny jsou provázeny obyčejí, požehnáními a písněmi. Tímto je svátek povýšen nad všední den, je přitažlivou a s radostí očekávanou událostí.

V dnešní době, kdy věda a technika jsou již nenávratně přítomné ve všedním každodenním životě, způsobily jeho změny, a to nejenom ve městech, ale i v nejbližších vesnicích. Lidový folklór je postaven do zcela jiné situace. Od té doby, co každý vlastní radio, televizor a jiná media, pohádky se již nevypráví, písně se nezpívají, konání obyčejů je v porovnání s minulostí velmi redukováno. Obyvatelé vesnic se v hojně míře přestěhovali do měst. Tradiční vesnice následkem elektrifikace zanikla. Proto některé písně patří již

jen minulosti (epické písně), zatímco s jinými (obřadními, milostnými, pracovními) je možné se stále ještě setkat, rozumí se, že velmi zřídka a jen při určitých příležitostech. Navíc v období komunismu nebylo slavení různých tradičních lidových veselíc žádoucí, hromadné a hlučné obyčejy byli veřejnou mocí zakazovány. Navštěvování církve bylo zesměšňováno. Byla vytvořena atmosféra napětí a nejistoty, což přispělo ke ztrátě kontinuity v udržování tradic. Mnoho obyčejů bylo zapomenuto a zcela vymizelo. Po pádu komunismu v devadesátých letech lidé opět začali masově navštěvovat oslavy hlavních církevních svátků. Těchto velkých masových oslav využívají někteří lidé za účelem výdělku, což je celkem pochopitelné, a není důvodu je odsuzovat, jen z důvodu neznalosti dochází k jistým chybám, například velkému davu očekávajícímu o Velké sobotě večer Kristovo vzkříšení, jsou ve stáncích ještě před půlnocí nabízeny různé pochoutky, zatímco ten se má naopak jídla až do půlnoci zříci.

I dnes je možné setkat se s obdařenými vypravěči, znalci pohádek, kteří je umí mistrovsky podat, zpěváky, kteří ovládají bohatý repertoár národních písní, a kteří je s entuziasmem zpívají, lidmi se zvláštním vztahem k obyčejům, co nic nenechávají náhodě, ale vše konají podle přísně stanoveného řádu. Tito lidé jsou však již zpravidla pokročilého věku a společně s nimi nenávratně mizí i lidová tvorba vytvořená národním geniem.

Přesto i v životě dnešního člověka má slavení svátků významné místo. Dochází k obnovování tradičního slavení svátků, vynalézají se i nové příležitosti vhodné pro oslavování. Zvláště v posledních letech je moderní masově a pompézně slavit svátky opomíjené a zapomenuté, přestože jen malý počet lidí si je vědom původního smyslu slavení těchto svátků.

Kdysy se dbalo, aby slavení probíhalo podle přísně stanovených norem, dnes v době civilizačních výtobytků, dochází k přenášeni

nových prvků ze světa, řekněme mechanicky, vznikají nověkomponované obyčeje, čímž se však původní význam slavení ruší.

V minulosti makedonští Slované prováděli bohaté obyčeje u příležitosti odchodu do ciziny (za prací), nástupu na vojnu a zvláště po návratu z ní, dále při stavbě domu a při jejím dokončení, při nastěhování se do něj, nebo když se někdo stal popem. Takové momenty byly vždy doprovázeny mnoha obyčejí, *ory*¹, písněmi, požehnáními, různými magickými ochrannými úkony a pod. Bohaté hostiny měli za úkol zavděčit se bohu ochránci a získat jeho náklonnost. Při těchto oslavách tehdy nešlo o prestiž, jako je tomu v případě dneška.

Lidový způsob slavení většiny svátků pochází z dávných dob a je založen na zemědělském kalendáři. Významnými událostmi byly počátek orání, počátek setí, začátek žní i jejich ukončení (*брада на нубама*), příchod jara, přílet stěhovavých ptáků z teplých krajů. Tyto dny byly spojeny s různými ochrannými aktivitami proti nemocem a pod. Důležité místo v životě zdejších lidí měly i obyčeje při narození dítěte. Mnoha obyčejí, požehnáními, písněmi a magickými úkony, které měly především za cíl zabezpečit dlouhý a šťastný život novomanželů a zdraví jejich dětí, bylo doprovázeno i celé svatební veselí.

Dnes je mnoho z těchto obyčejů poplatných době. Rozdíly nastaly v cenách darů. Ty musí odpovídat stupni příbuzenského vztahu nebo přátelství. Kmotr (on je též prvním svědkem při pravoslavném svatebním obřadu) dává televizor, pračku nebo elektrický sporák. Vzdálenějším příbuzným projde levnější dar, ale jeho cena nesmí být nižší než cena pohoštění v restauraci. Rodiče dávají byt, nebo luxusní automobil, což vše spíše hraje na prestiž, než

¹ kruhové tance

aby šlo o výraz tradičního významu obyčeje. Jde o jakousi soutěž o to, kdo vystrojí bohatší svatbu, o které se bude v budoucnosti dlouho vyprávět.

Jakoby lidé vyhledávaly každou možnou příležitost k tomu, aby mohly pozvat příbuzné, přátele a známé. Jde o honostné oslavy magistratur, doktorátů. Pozoruhodné jsou i nové absolvenstské i maturitní, ale též i polomaturitní oslavy. Dříve oslava dokončené maturity probíhala skromně, při společné večeři, a s fotem na památku. Dnes kromě bohatých darů oslavenci, bohatých hostin doma či v hotelu, jsou patrné i jiné novosti. Například před odchodem z domu, musí mít každá dívka partnera, který ji vyzvedne z domu, samozřejmě automobilem vlastním, půjčeným nebo s taxi. To vytváří těžkosti méně situovaným rodinám. Dnes je v Makedonii rovněž moderní, aby si děti na narozeniny pozvaly do nějaké dětské herny spoustu kamarádů a spolužáků, takže rodiče jsou nuceni financovat dárky pro tyto časté narozeninové party kamarádů jejich dětí.

Vznikají tak nové obyčeje, které vytěsňují staré společně s jejich základním cílem skrze požehnání a různé magické ochranné úkony zabezpečit štěstí a zdraví jednotlivce, ale i širšího společenství.²

Makedonský národ oslavuje mnoho svátků. Jiným způsobem se oslavují církevní svátky jako Narození Kristovo (*Божик*), Zjevení Páně (*Богоявление-Водици*), Kristovo vzkříšení (*Воскресение Христово-Велигден*), Malá i Velká Bohorodice (*Мала и Голема Богородица*), jinak svátek sv. Jiří (*Ѓурѓовден*), svt. Basila Velikého (*Василица*), a ještě jinak den svátku proroka Jeremiáše 14.5./1.5. (*св. пророк Еремиј*), či svátek Ct.mč. Eudokie 14.3./1.3. (*св. преподобна мч-ца Евдокија-Летник*). Při oslavě svátku sv. Jiří (*Ѓурѓовден*) nebo sv. Basila Velikého (*Василица*), přestože jsou svátky spojeny se

² КИТЕВСКИ, Марко. Фолклорот огледало на народниот живот. Новокомпонирани адети со големи мастрафи. Скопје, 2002, s. 154.

jmény křesťanských světců, a církev je v vždy tradičně oslavuje konáním liturgie, národ v minulosti hojně prováděl následující obyčeje: sbírání bylin, krmení dobytka, houpání se na houpačkách atd. na den sv. Jiří (*Ѓурѓовден*), nebo aktivity Vasiličarů (*Бабари, Джамалари, Ешкари*), dále prorokování štěstí a další obyčeje v den pravoslavného Nového roku (*Василица*). Obyčeje vykazují množství předkřesťanských prvků, nebo vedle křesťanských přijaly i větší počet stylových znaků kolorujících způsob života. Přestože církev 14.5./1.5. slaví památku proroka Starého zákona, Jeremiáše, v tento den se vykonávají čistě pohanské obyčeje jako je chytání hadů, ještěrů a jiných plazů. I když je den 14.3./1.3. zasvěcen ct.mč. Eudokii (*св. преподобна мч-ца Евдокија-Летник*), obyčeje jsou nasměrovány na očekávání příletu tažných ptáků, vlaštovek, čápů, kukaček, dudků i dalších. Jiným způsobem se pak oslavují státní svátky, školní svátky (každá škola má svého patrona), jmeniny, narozeniny a další.³

Dnes se slaví velkými masovými slavnostmi velké hospodské svátky, dále svátky Matky Boží přesvaté Bohorodice. Makedonský národ přijal za své a proslavuje památku více křesťanských světců, velkým svátkem je právě svátek sv. Jiří (*Ѓурѓовден*), sv. Dimitrije (*Митровден*), dále mč. Trifon (*Св. маченик Трифун*), sv. 40 mč. sevastijských (*Свети 40 маченици во Севастија - Младенци*), svt. Mikuláš Divotvorce (*Свети Николај архиеп. Мирликиски-Чудотворец*), svt. ap. rovn. císař Konstantin a jeho matka, císařovna Helena (*Св. цар Константин и царица Елена*), Sbor třech učitelů a hierarchů: Basila Velikého, Řehoře Theologa a Jana Zlatoústého (*Св. Три Светители*), Slavní a přechvalní, nejpřednější z apoštolů Petr a Pavel (*Свети апостоли Петар и Павле*), ct. Paraskeva Srbská (*Преподобна Параскева-Петковден*) a další.

³ КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници. Скопје 2001. s.15.

Během věků strádali pro křesťanství i mnohé osobnosti těchto oblastí, proto dnes makedonský národ se zvláštní vzpomínkou slaví více svých světců: Sv.ap. rovn. Metoděj a Cyril (*Свети Кирил и Методиј Солунски*), Sv. Kliment Ochridský (*Св. Климент Охридски*), Sv. Naum Ochridský (*Св. Наум Оцхридски*), Ct.mč. Prochor a Gavriil (*Св. Прохор Пчински и Св. Гаврил Лесносвски*), Sv. Jáchym Bulharský (*Св. Јоаким Осоговски*), nmč. Jiří Srbský (*Св. новомаченик Ѓорѓи Кратовски*), vmč. Chrýsie (Zlata) Bulharská (*Света мач-ца Злата Мегленска*) a mnozí další.

Mnoho funkcí starých slovanských božstev (nejvyššího boha, boha vod, boha dobytka atd.) byly přeneseny na křesťanské světce. Mnoho z nich se stalo patrony nebo ochránci rozličných řemesel. Každá živnost měla v minulosti svého světce-ochránce, na jehož počest se každý rok v určený den členové příslušného řemesla konaly různé slavnosti. S tímto cílem se chodilo do církve kde se konaly bohoslužby, vzpomínala se jména živých i zesnulých členů živností, zpívaly se písně, přinášela se pšenice, svíce, chleby, organizovaly se bohaté hostiny, chodilo se na návštěvu.⁴

⁴ КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници. Скопје 2001, s.15.

2. HISTORICKÉ PROMĚNY ÚZEMÍ NOSÍCÍHO NÁZEV MAKEDONIE

Píši-li pojednání o slavení svátků v Makedonii, považují za nutné alespoň naznačit vývoj teritoriálních změn území, které bylo během historie takto nazýváno.

Makedonská republika (*Република Македонија*) se rozkládá na jihu Balkánského poloostrova a zaujímá území 25 713 km². Na severu sousedí se Srbskem, respektive Kosovem, tvořícím dnes (2006) ještě součást Srbska, na západě s Albánií, na jihu s Řeckem a na východě s Bulharskem.

Zeměpisný význam pojmu Makedonie byl v různých dobách od antiky až do 20. století různý. Původně znamenal území na sever od posvátné hory Olymp a poloostrova Chalkidiki až k povodí řeky Vardar a k Osogovským horám. V období rozmachu antického makedonského státu se ovšem geograficky rozšířil i pojem Makedonie: za Filipa II. zahrnoval oblast sahající na západě až k Adriatickému moři (Jadranu) v dnešní Albánii, a na východě až za řeku Mestu. Alexandr Makedonský rozšířil hranice své říše, kterou zdědil po svém otci Filipovi II., během svého tažení do Persie, dále pak až na území indického subkontinentu. Římané utvořili roku 148 př.n.l. provincii Macedonia sahající rovněž od Jadranu až po Gallipolský poloostrov: zahrnovala tedy celou dnešní egejskou Thrákií. Také v rámci Byzance existovala provincie Makedonie, která však ležela mnohem východněji, v oblasti dnešní bulharské a turecké Thrákie okolo měst Plovdiv a Drinopol (Odrin, Edirne). Řecký učenec Ptolemaios chápal Makedonii jako území mezi Šar planinou a pohořím Rodopy. V dobách, kdy Makedonie byla součástí bulharského, respektive srbského státu, nebylo její území přesně vymezeno. Osmanští Turci, kteří celou oblast postupně ovládli ve 14.

století, používali pro všechny své evropské državy nejprve název „Rumelie“.

Znovuobjevený název Makedonie souvisí s počátky řeckého a bulharského národního obrození. Od 19. století se pod tímto pojmem rozumělo území ohraničené na jihu Egejským mořem, na severu pohořím Šar, na západě Dinárským pohořím a na východě Rodopskými horami, tedy zhruba tak, jak je ve starověku chápal Ptolemaios. Toto území nejenže nebylo nikdy samostatné, ale netvořilo ani žádnou správní jednotku. V rámci osmanské říše, kde byl v 19. století samostatný název „Makedonie“ přísně zakázán, tvořily Makedonii dva správní obvody-soluňský a manastirský (bitolský) a část okresu Kosovo se sídlem ve Skopji (turecky Üsküb). Po balkánských válkách, ve kterých byli nejprve Turci vyhnáni a potom došlo ke sporu mezi balkánskými státy, byla Makedonie v roce 1913 rozdělena mezi Řecko, Srbsko, Bulharsko a Albánii. I když po první světové válce byly provedeny ještě další drobné úpravy v neprospěch Bulharska a Albánie, rozdělení se stalo trvalým. V řecké Makedonii (nazývané též podle polohy při Egejském moři Makedonií egejskou) existuje v současné době provincie Makedonie-Thrákie, jejíž obyvatelstvo je ovšem dnes až na výjimky řecké. Důvodů bylo více, především však jde o důsledek masivní helenizace tamního slovanského obyvatelstva a několika exodů po etnických čistkách v různých etapách 20. století. V bulharské Makedonii, nazývané podle pohoří Pirin též Makedonií pirinskou, kde se výraz Makedonie používá pouze neoficiálně, i když běžně. Obyvatelstvo se zde považuje až na výjimky za Bulhary.

Dnešní Makedonskou republiku tvoří v zásadě území někdejší srbské Makedonie, nazývané podle řeky Vardar rovněž vardarskou Makedonií. Vznikem Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Kraljevina Srba, Grvata i Slovineca-SHS) v roce 1918, od roku 1929

známého pod názvem Jugoslávie, se Makedonie jako součást Srbska dostala do tohoto nového státního útvaru. Sami Srbové ovšem pojmenování Makedonie v letech 1918-1941 oficiálně nepoužívali, ale hovořili raději o jižním Srbsku, což byl termín vztahující se ovšem také na Kosovo a Metohiji. Používáním výrazu „jižní Srbsko“ měl být mimo jiné evokován údajně srbský charakter tamního slovanského obyvatelstva.

Vznik Makedonské republiky souvisí jednak s událostmi za druhé světové války, jednak s rozpadem Jugoslávie v devadesátých letech 20. století. I po druhé světové válce sice zůstala Makedonie v rámci Jugoslávie, avšak zásadním způsobem se změnilo její státoprávní postavení. Nešlo již o provincii Srbska, ale o autonomní státní útvar mající se Srbskem v rámci nové Titovy federativní Jugoslávie shodný status. V roce 1944 vznikla nejprve Demokratická federativní Makedonie, označovaná později jako Lidová republika Makedonie a od roku 1963 v souvislosti s „vítězstvím socialismu“ v Jugoslávii jako Socialistická republika Makedonie. Zánik Jugoslávie jako státu pak přinesl Makedonii v roce 1991 úplnou státní samostatnost.⁵

⁵ RYCHLÍK, Jan a KOUBA, Miroslav. Dějiny Makedonie: Makedonie, její území, její obyvatelstvo, její dějiny a její problémy z hlediska historikova. Praha 2003, s.6-8.

3. NĚKTERÉ DÁLŠÍ FAKTOGRAFICKÉ ÚDAJE O DNEŠNÍ MAKEDONII

Obyvatelstvo Makedonie je etnicky velmi různorodé. Při sčítání lidu v roce 2002 bylo na území makedonského státu zjištěno 2 022 547 (ve Skopje 506 926) obyvatel. Většinu z nich tvoří Slované. O tom, čím vlastně tito Slované jsou, zda Srby, Bulhary, či samostatným slovanským národem Makedonců - byly vedeny spory po celé 20. století.

64,2% (ve Skopje 66,7%) obyvatelstva deklarovalo svou národnost jako makedonskou. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili Albánci 25,2%(20,5%). Zbytek obyvatelstva připadl na další národnostní menšiny a etnické skupiny: Turci 3,9 % (1,7%), Romové 2,7% (4,6%), Srbové 1,8% (2,82%), Bosňáci 0,8% (1,5%). Z ostatních si pozornost zasluhují především Arumuni, zvaní též Vlasi 0,5% (0,5%). Arumuni jsou potomky romanizovaných starousedlíků Balkánu a tato etnická skupina je jazykově blízká Rumunům. K jiným národnostem se hlásilo 1 %(1,61%).⁶

Z náboženského hlediska tvoří většinu obyvatelstva pravoslavní křesťané, další velkou skupinou jsou muslimové. Náboženské dělení je současně do značné míry i dělením etnickým. K pravoslaví se hlásí většina slovanského obyvatelstva, k islámu naopak Albánci a turecká menšina. Mezi makedonskými Albánci ovšem existuje i pravoslavná i katolická menšina (z albánských katolíků pocházejících z Makedonie je ve světě nejznámější organizátorka humanitní péče v rozvojových zemích a nositelka Nobelovy ceny „matka Tereza“, občanským jménem Gonxhe Bojaxhi). Ze Slovanů přijala naproti tomu islám jen malá část obyvatelstva: muslimští Slované jsou známi pod názvem Pomaci, v Makedonii též označováni jako Torbeši.⁷

⁶ Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002-Книга XIII, s. 34. na internetu na <http://www.stat.gov.mk>

⁷ RYCHLÍK, Jan, a KOUBA, Miroslav. Dějiny Makedonie, Praha 2003, s. 6.

V Republice Makedonii v r. 2006 jsou Komisi pro vztahy se společenstvími víry a náboženskými společnostmi platně registrované tyto církve a náboženské společnosti: Makedonská pravoslavná církev, Islámské společenství víry v Republice Makedonii, Katolická církev, Židovská obec v RM, Evangelicko-metodistická církev v RM, Křesťanská adventistická církev (Církev adventistů sedmého dne) v Republice Makedonii, Křesťanská adventistická církev v Republice Makedonii, Křesťanská baptistická církev „radostná zvěst“, Svědci Jehovovi- křesťanské společenství víry, Evangelicko-kongregační církev, Svatý stolec a koruna islámského erenlerského tarikatského společenství víry v Makedonii, Novoapoštolská církev v Makedonii, Evangelická církev v Makedonii, Vaišnavské společenství víry „Iskon“, Starokřesťanské společenství „univerzální život“, Křesťanské centrum v Republice Makedonii, Církev Boží, Náboženská společnost „Nová naděje“, Bektašiské společenství víry v Republice Makedonii, Křesťanská církev „Slovo naděje“, Křesťanská církev „Boží hlas“, Nezávislá Kristova církev, Kristova církev „sladká zvěst“.⁸

Významnou událostí byla velká Mezinárodní židovsko-křesťansko-muslimská konference, která se konala od 10.5. do 14.5. r. 2002 ve Skopje, jejímž tématem byl vzájemný dialog těchto tří náboženství. Ta byla vyvrcholením spolupráce nejvyšších představitelů církví a náboženských společností v Makedonii a hlavních představitelů Institutu pro globální dialog se sídlem ve Philadelphii (Pensilvania) v období let 2001 a 2002.

Ta byla z makedonského hlediska kulminací početných let osobních a institucionálních kontaktů mezi představiteli Makedonské pravoslavné církve, Islámského společenství víry, Katolické církve, Evangelicko-metodistické církve. Byla též pokračováním série dialogů, které se předtím konaly ve Washinktonu, Atlantě, Gratzu,

⁸ internetova adresa <http://www.kovz.gov.mk>

Jeruzalémě, Djakartě. Interakce mezi těmito dvěma skupinami se uskutečnila díky iniciativě bývalého Prezidenta Republiky Makedonie Borise Trajkovského, který tragicky zahynul při leteckém neštěstí v únoru 2004.⁹

V rámci Makedonského centra pro mezinárodní spolupráci byl vytvořen Program pro mezináboženskou spolupráci a dialog v Makedonii. Nejdůležitějším výsledkem tohoto programu je, že se dvě největší náboženská společenství v Makedonii (Makedonská pravoslavná církev a Islámské společenství víry) systematicky setkávají na vysoké institucionální úrovni za účelem vzájemného dialogu. Program umožnil konání aktivit, při kterých se prokázalo, že dobrá vůle může být prokazována vždy, a vždy též může ještě nadále růst.¹⁰

9 Temple University. Пол Мојзес (уред.) и Леонард Свидлер (уред.). Превод (мак.) Елена Витанова, Јасна Шопрајанова-Вртева и Мира Вељковиќ. Градење Доверба помеѓу црквите и верски заедници во Македонија преку дијалог. Philadelphia: Ecumenical Press, 2004.

10 <http://www.mcms.org.mk/WBStorage/Files/Postignuvanja%20MSM%20-%20MK.pdf>

4. KRÁTCE O VÝVOJI KŘESŤANSTVÍ NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ MAKEDONIE

Prvním šířitelem křesťanství v balkánském prostoru i v antické Makedonii byl sám apoštol Pavel. Na jeho misijních cestách jej doprovázeli též Lukáš, Timoteus z Derbe, Silas, Tichikos a Trofimos z Asie, kteří též sami nezávisle působili v tomto prostoru. V Makedonii učil též Svatý apoštol Ondřej Prvozvaný (Pravoslavná církev slaví jeho památku 13.12./30.11.), který ustanovil apoštola Urbana prvním episkopem v Makedonii. Apoštol Siluan byl prvním apoštolem v Soluni, Epafrodit v Adrijakiji (pohradničním městě na hranici s Thrákií). To znamená, že již tehdy byly postaveny základy organizované církve. Apoštolové Aristarchos a Secundus byli Soluňané, Epafrodit byl z Filip a Gaius z Derbe, místa, které se nacházelo někde mezi Strumicí a Valandovo. V tom čase byla Makedonie pod nadvládou Říma, často byly pozměňovány její hranice a její etnické složení procházelo mnohými změnami. Výsledkem kristianizace v prvních třech stoletích bylo, že již ve 4. století existovala v Makedonie hierarchicky organizovaná církev. Její episkopové pravidelně navštěvovali místní i všeobecné koncily. V 5. století existovalo v rámci celého teritoria Makedonie více mitropolií a episkopií, z nichž známými byly Thessaloniki (Soluň), Skupi (Skopje), Heraclea (Bitola), Bargala a Stobi (dnešní Gradsko). V té době bylo na celém území Makedonie vystavěno mnoho ranně křesťanských bazilik.

V čase vlády cara Justiniana I. (527-565), který pocházel z vesnice Taurision (místo se nacházelo v blízkosti dnešního Skopje) bylo vybudováno nové město nazvané *Justiniana Prima*, právě v blízkosti carova rodného místa. Skupský mitropolit byl povýšen na úroveň autokefálního archiepiskopa. Prvním archiepiskopem Archiepiskopie Justiniana Prima byl Katelijan (*Кателијан*). Dalšími

byli: Benenat (*Бененат*), Pavel (*Павле*), Jan I. (*Јован I*), Leon (*Леон*) a poslední Jan IX. (*Јован IX*), který se v letech 680-681 účastnil Trulského synodu v Cařihradu.

V 7. století se uskutečnila Slovánská kolonizace, kdy docházelo k vzájemnému mísení starousedlíků se Slovany. Jejich kristianizace započala v 9. století. Z různých příčin až do Samuelovy epochy (997-1014) makedonští Slované nezaložili vlastní státoprávní společenství. Dlouholeté vyčerpávající války kolem Soluňe, kontraofenzivy Byzance proti makedonským Slovanům, přesídlování otroků do Malé Asie, dále kolonizace příslušníků jiných národností mezi Makedonské Slovany a nakonec zesílení Bulharského státu a intenzivní invaze z jeho strany na jihozápad, zabránilo sjednocení makedonských Sklavinií ve vlastní stát.

Přesto, že se to makedonským Slovanům nepodařilo do období Samuelovy vlády, měli to štěstí, že v jejich středu započala grandiózní církevní a kulturně-osvětová činnost soluňských bratrů Sv. Cyrila (826/827-869) a Metoděje (asi 815-885), kteří mají velkou zásluhu na kristianizaci makedonských Slovanů. Ti pro slovanský národ sestavili azbuku, přeložili Svaté Písmo i další texty potřebné pro konání bohoslužeb. Díky dílu Sv. Cyrila a Metoděje se stalo soluňské nebo eventuálně bregalnicko-strumické dialektické nářečí základem staroslovanského jazyka.

Díky kulturně-osvětové, pedagogické, církevní a organizační činnosti jejich žáků, Sv. Klimenta (asi 830-916) a Sv. Nauma (830-910), dostalo se vzdělání přibližně 3500 žákům, kteří se pak nejčastěji věnovali církevně-osvětové práci. Sv. Kliment Ochridský zorganizoval první slovanskou univerzitu, a stal se především prvním slovanským biskupem, který sloužil liturgii ve

slovanském jazyce. Stojíce v čele Dremvičko-veličké eparchie založil první církevní organizaci mezi Makedonskými Slovaný, a na základě jeho činnosti již za vlády Samuela byla založena samostatná Ochridská archiepiskopie. V rámci historické vědy se dlouhou dobu vedla polemika o poloze Dremvičko-veličké eparchie. Nakonec zůstaly jen dvě možnosti: buď se tato nacházela ve Strumicko-bregalnické oblasti nebo eventuálně v Devolské oblasti jihozápadně od Prespa na jih od Ochridu. Svatý Naum Ochridský založil první slovanský klášter na břehu Ochridského jezera.

Ochridská archiepiskopie vznikla ve středu Makedonských Slovanů, kteří zvláště v jejích centrálních oblastech a v katedrálním městě tvořili jádro jejích věřících. Její činnost je zcela organicky spojená s vývojovou cestou a etnogenezí makedonského národa.

Ve středověku nezávislý stát i samostatná církev patřily jedno k druhému, proto i Samuelův stát nutně potřeboval samostatnou církev. Neboť ještě nebyl dostatečně rozvinut kult Sv. Klimenta, Samuel založil církev na autoritě Sv. Achila, účastníka Prvního všeobecného koncilu. Nově založenou Ochridskou archiepiskopii přijal pod svou patronaci Řím. Vědecká diskuse se vede o tom, jaká hodnota byla Ochridské církvi udělena. Je třeba zdůraznit, že Řím ji potvrdil jedině jako Archiepiskopii. Samuel ji prohlásil za patriarchát, což ovšem učinil bez souhlasu Říma.¹¹

Je pravda, že Samuelův stát i jeho patriarchie byly nazývány bulharskými, což bylo údajně nutné jen kvůli jejich legitimitě a mezinárodnímu přiznání. Přitom je třeba poznamenat, že v té době pojem „Bulhar“ bylo často synonymem pro „Slovan“. V té době makedonští Slované poprvé uspěli

¹¹ БЕЛЧОВСКИ, Јован. Охридската архиепископија од основањето до паѓањето на македонија под турска власт, Скопје 1997, s. 437-438.

a konstitovali se do zvláštního národa, který pro pozdější dobu zůstává bezejména.

Časem vznikly též tři teorie snažící se odpovědět otázku původu Ochridské archiepiskopie: 1) Ochridská archiepiskopie je pokračováním Bulharské Dorostolské církve, 2) je navázáním na Archiepiskopii Justiniana Prima a podle 3) varianty je tato církev pokračovatelkou jak Bulharské (Dorostolské) církve tak i zároveň Archiepiskopie Justiniana Prima. Tyto teorie jsou plodem svého času a výsledky politických zájmů. Nicméně faktem je, že pohlaváři Ochridské archiepiskopie se v průběhu 11. i 12. století odvolávali nejčastěji na autoritu Justiniana Prima, a tím bránili autokefalitu svojí církve. Nicméně se předpokládá, že Ochridská archiepiskopie je církví nově vytvořenou v Samuelově státě, a je založena na autoritách jako jsou Sv. Achil Lariský a Sv. Kliment Ochridský, což nejlépe dosvědčují malíři ikon a chrámových fresek v 11. až 15. století. Konkrétně na fresce *Poklonovaně na žrtvata*, která je z dogmaticko-teologického aspektu jednou z nejdůležitějších, v chrámech Ochridské archiepiskopie je vždy zobrazena v centrální oltářní apsidě (*Светиот олтар*), v této kompozici se ode všech představitelů Ochridské archiepiskopie objevují vždy jen Sv. Achil, Sv. Kliment Ochridský a archiepiskop Konstantin Kavasila.¹²

Těsně před založením církve v Samuelově državě se v bulharském státě cara Petra objevila bogomilská hereze, která v průběhu celého časového období 10. –14. století způsobovala Ochridské archiepiskopii velké otřesy.

Vznik Archiepiskopie a její kanonický stav se zkoumají v rámci mezinárodních vztahů Řím – Cařihrad - Bulharská církev - Ochrid. Jsou patrné boje o dominanci mezi Cařihradem a Římem nad

¹² Tamžéž

Východním Ilirikem, jinými slovy o získání Bulharska (Dorostolska) a Ochridské archiepiskopie, boje které spolu s dalšími názorovými neshodami zapříčinily rozdělení církve na západní a východní v r.1054.

Jedna z nejdůležitějších otázek je otázka samostatnosti Archiepiskopie v 11. a 12. stol., což se zkoumá v rámci jejích vztahů s druhými církvemi. V tom smyslu je nutné především přistoupit k rozjasnění pojmu autokefálnost. Na základě podrobné analýzy známých pramenů a literatury vyplývá, že Archiepiskopie byla autokefální církev, avšak někdy se podařilo cařihradským patriarchům její autokefalitu narušit. Samostatnost Archiepiskopie je zkoumána i v rámci obecných vztahů církev-stát a v tomto smyslu je třeba zdůraznit, že v 11. a 12. stol. v Byzanci byla církevní i světská moc natolik nerozdělné, že bylo někdy velmi těžké rozhodnout, kde končí jedna a začíná druhá.¹³

Po porážce Samuelova carství byl právní statut Ochridské archiepiskopie regulován třemi nařízeními imperátora Basileia II. (958-1025). Jím byla patriarchie ponížena na úroveň archiepiskopie, ale byla jí zachována velká práva a privilegia. Především jí Basileios II. ponechal autokefálnost, i když se názory učenců v tomto různí. Přesto se nabízí závěr, že archiepiskopie byla samostatnou církví, ale její nezávislost byla často narušována cařihradskými patriarchy. Dokonce i archiepiskopové Řeci ostře bránili samostatnost archiepiskopie a to zvláště před zásahy cařihradských patriarchů, odvolávající se na její původ v Archiepiskopii Justiniana Prima. Ostatně od vydání nařízení Basileiem II. nebyl vydán žádný veřejný dokument, kterým by byla zrušena nebo ohraničena autokefálnost Ochridské archiepiskopie. V 11. a 12. století byl makedonský národ vystaven silné helenizaci, ale úspěšně jí odolal a přežil ji.

¹³ Tamtéž, s. 439.

Jako výsledek feudální rozdrobenosti, vytvoření Druhého Bulharského carství, zničení Byzance a vytvoření Latinského císařství a Soluňského království, od konce 12. st. a v průběhu 13. i 14. století – přetrpěla Ochridská archiepiskopie velké teritoriální proměny, a její duchovní centrum - Ochrid šel z ruky do ruky mnohých feudálních správců. Díky tomu byla vystavena

i mnohým cizím vlivům i přes velké proměny si tato zachovala svou samostatnost. 13. století bylo pro Makedonii a Ochridskou archiepiskopii nejtěžší. Je to doba politických proměn, válek a ničení. I přes časté změny si Archiepiskopie zachovala svou samostatnost, což se zvláště projevilo v Epirském despotství (1216-1230) v čase Dimitrije Chomatijana, kdy církevní soudnictví kulminovalo. V rámci Druhého bulharského carství (1204-1207) i (1230-1241), si Archiepiskopie zachovala svou samostatnost, avšak ve vztahu k Trnovské církvi ve státě hrála úlohu církve druhého řádu. V obnovené Byzanci po r. 1261 až do konce osmého decenia 13. století, byla situace Archiepiskopie srovnatelná s jejím stavem v 11. a 12. století.¹⁴

Od roku 1334 až do r. 1355 se Ochridská archiepiskopie ocitla v rámci Srbského středověkého státu. I v tomto čase je Archiepiskopie samostatnou církví, avšak ve prospěch Srbské církve utrpěla větší teritoriální ztráty.

Nedostatek dokumentů pro určení kanonického statutu církve a také vztahů mezi církví a státem doplňují mnohé fresky v ochridských církvích, které v pravém slova smyslu zvěčnily ztracené smlouvy mezi státem a církví. Ze zachovaných originálních dokumentů je patrné, že Ochridská archiepiskopie neztratila svou autokefálnost ani v čase politického separatismu a rozpadu srbského středověkého státu a jako taková vstoupila i do rámce jinověrného Tureckého státu.

¹⁴ Tamtéž, s. 440.

V Turecké periodě byla Archiepiskopie utlačována a nemohla uchránit své věřící od tureckého násilí, útisku a loupeží. Sama byla vystavena mnohým platbám, okrádání chrámů, kupováním archiepiskopských a episkopských hodností, dokonce i hodností obyčejných duchovních, což ji ekonomicky zcela zrujnovalo. Byla dohnána doslova k žebrácké holi, což dokazuje i cestování archiepiskopů po evropských zemích žádajících o milodary. Duchovenstvo sdílelo společně se svým národem společný osud, v neštěstí bylo spolutrpitelem a v odporu vůdcem. Archiepiskopové Dorotej i Cyril byli uvězněni v tureckých věznicích, zatímco archiepiskop Valaam byl 28. května zmasakrován Turky ve Veles. Makedonský národ se však nesmířil s nesnesitelnou situací a společně se svým duchovenstvem kladl odpor. Od samého začátku se odpor manifestoval odporováním islamizaci, neboť mnozí dali přednost spíše zmaření svého života, než aby přijali islám. Začaly i nepokoje a povstání. I v tomto těžkém čase bylo s Archiepiskopií zacházeno jako se samostatnou církví, o čemž existují mnohá svědectví.¹⁵

Po zrušení Archiepiskopie r. 1767 tureckým sultánem Mustafou III. se její eparchie staly součástí Cařihradské Patrijarchie. Od té doby byl makedonský národ vystaven ekonomické exploataci a silné helenizaci, která připomínala období 11. a 12. století. Duchovnímu i ekonomickému teroru se postavilo makedonské obyvatelstvo na odpor, nejprve proti vysokým daním. Těž proti cizím korumpovaným vladykům, s požadavkem, aby ti byli zaměněni vladyky domorodými a proti řeckému jazyku s požadavkem, aby byl zaměněn za církevně-slovanský a v učilištích za makedonský jazyk. Vyšší stadium boje proti grcismu představují snahy o obnovu Ochridské archiepiskopie a nejvyšším stupněm je pak oddělení církevně-školských obcí od Cařihradské patriarchie.

¹⁵ БЕЛЧОВСКИ, Јован. Аптокефалноста на Македонска православна црква, s. 159.

Církevně-školské obce se staly jedinými společenskými institucemi, nositeli církevního, osvětového i společenského života makedonského národa. V době, kdy makedonský národ neměl svou vlastní církev, hrály úlohu místní organizované církve.

Vytvoření Exarchie bylo ztělesněním snah bulharského i makedonského národa o svou samostatnou církev. Je však známé, že se Exarchie přetvořila v čistě Bulharskou církev, čímž byl makedonský národ podveden a v Makedonii došlo k církevnímu dvouvládí. Právě proto následovaly v prodloužení početné pokusy o obnovu Ochridské archiepiskopie. Makedonie se snažila nejprve rozřešit svou církevní otázku a skrze ní i otázku národní. V druhé polovině 19. století zápas makedonského národa za národní i církevní osvobození a samostatnost převelice znesnadňovaly cizí propagandy. Ty přivedly makedonský národ do takové rozdrobenosti, že Makedonii přetvořily v arénu vzájemných střetnutí. Existují pokusy o obnovu Ochridské archiepiskopie i od věrsko-nacionálních propagand, ale je jasné, že se svými vlastními cíli.¹⁶

Balkánské války zcela rozdrobily makedonský národ, neboť narušily jeho nacionální i církevní jednotu. Po První světové válce bylo potvrzeno trojitě respektive čtyřnásobné rozdělení Makedonie, čímž i makedonské eparchie byly rozdělené mezi církve okupujících zemí. V tom čase byly snahy o upevnění církevní a nacionální samostatnosti makedonského národa vyjádřeny apely a memorandy do mírových konferencí, do balkánského komitetu i k vladykům církví balkánských zemí.¹⁷ Po zrušení Bulharské exarchie byla většina makedonských eparchií násilně podřízené Sjednocené Pravoslavné církvi Srbů, Chorvatů a Slovinců. Příhodné podmínky pro návrat k samostatnosti byly vytvořeny až v průběhu Druhé světové války,

¹⁶ Tamtéž, s. 160.

¹⁷ Tamtéž, s. 160.

kdy začaly přípravy pro opětné zformování Ochridské archiepiskopie coby nacionální Makedonské Pravoslavné Církve (MPC). Ale kvůli nedorozuměním s určitými kruhy Srbské Pravoslavné Církve (SPC) se obnova Ochridské archiepiskopie pozdržela.¹⁸

Před samým koncem války v r. 1944 ve vesnici Vranovci byl sestaven Iniciativní Odbor pro zorganizování Makedonské Pravoslavné Církve. V měsíci březnu r. 1945 ve Skopje se konal První církevně-národní sněm, jehož výsledkem byla Rezoluce za obnovení Ochridské Archiepiskopie. Toto rozhodnutí bylo oznámeno Archijerejskému Synodu srbské pravoslavné církve. Před válkou bylo území Vardarské Makedonie součástí Sjednocené Pravoslavné Církve Srbů, Chorvatů a Slovinců, později-Srbské Pravoslavné Církve. Archijerejský Synod SPC toto rozhodnutí nepřijal, proto později Iniciativní Odbor prezentuje své požadavky s jistými redukcemi. Na místo autokefální církve usiluje pouze o status autonomní církve. Ani podruhé však nebyl návrh přijat. V r. 1958 byl v Ochridu na Druhém církevně-národním sněmu, konaném 4.-6. října, konečně přijat návrh na obnovu Ochridské Archiepiskopie ztělesněné v podobě samostatné Makedonské Pravoslavné Církve, a jejím prvním episkopem byl zvolen *gospodin* Dositej,¹⁹ čímž došlo k obnovení Archiepiskopie a na shromáždění v červenci 1967 MPC nabyla celostnou autokefalitu. Svým rozhodnutím č. 47/1959, zápisem 57, Archierejský sbor SPC potvrdil souhlas s rozhodnutími makedonského církevně-národního shromáždění z října 1958. Patriarcha German nejen že souhlasil, ale účastnil se též společného sloužení Archijerejské Liturgije se Srbským Patrijarchou Germanem, a 19.7.1959 byla v církvi Sv. Mina ve Skopje vykonána hirotonie Prespánsko-bitolského vladyky Klimenta. Tímto

¹⁸ Tamtéž, s. 161.

¹⁹ <http://mk.wikipedia.org> (МПК)

přiznal Svatý Archijerejský Synod Srbská Pravoslavné Církvě samostatný status Makedonské Pravoslavné Církví s tím, že ta i nadále zůstává v kanonické jednotě se Srbskou Pravoslavnou Církví. V církvi Sv. Mikuláše (*Св. Никола*) ve Štip se konala hirotonie vladyky Zletovsko-strumické eparchie, kterým se stal g. Naum. Ustanoven byl i Synod Makedonské Pravoslavné Církvě, jakož i další administrativní orgány Archiepiskopie i eparchií. V květnu r. 1962 v doprovodu Patrijarchy Germana a několika episkopů Sbrské pravoslavné Církvě, navštívil Makedonskou Pravoslavnou Církev i Moskevský Patrijarcha Alexij, doprovázený též mitropolitou Nikodimem, episkopem Pimenem a více vysokými představiteli Ruské Pravoslavné Církvě. O svátku Sv. Cyrila a Metoděje v církvi Sv. Bohorodice Kamenské (*Света Богородица Каменска*) v Ochridu byla sloužena Archijerejská Liturgie, které se právě účastnili Patrijarcha Moskevský Alexij, Patrijarcha Srbský German a Archiepiskop Ochridský i Mitropolit Makedonský Dositej. Toto bylo první společné sloužení hlavního představitele MPC s hlavními představiteli jiných autokefálních církví. Pro ty, kteří dostatečně rozumí tomu, co znamená společné sloužení liturgie pravoslavných pohlavárů, musí být zcela jasné, že i pokud by existoval nějaký přestupek porušení přísahy ze strany archiepiskopa Dositeje, kterou vykonal při své hirotonii na episkopa, nyní díky společnému sloužení liturgie, byl tento odpuštěn a smazán.²⁰

V r. 1966 došlo k opětovnému zhoršení vztahů se Srbskou Pravoslavnou Církví. Po nově nastalých sporech a nedorozuměních svolal Svatý Synod Makedonské Pravoslavné Církvě 17. července 1967 Třetí církevně-národní sněm a na slavnostním zasedání v ochridské církvi Svatý Kliment Ochridský prohlásil Makedonskou Pravoslavnou Církev za autokefální. Tento akt byl završen sloužením

²⁰ БЕЛЦОВСКИ, Ј. Афтокефалноста на Македоснка православна црква. s. 161.

Svaté Archijerejské Liturgije v církvi Svatý Kliment Ochridský 19. července 1967 Svatým Archijerejským Synodem Makedonské Pravoslavné Církve, přesně 200 let po jejím zrušení ze strany Turecka.²¹

Diecéze Makedonské Pravoslavné Církve se nerozkládá pouze na území Republiky Makedonie, ale též v církevních obcích mimo její hranice. Eparchie Makedonské Pravoslavné Církve jsou následující:

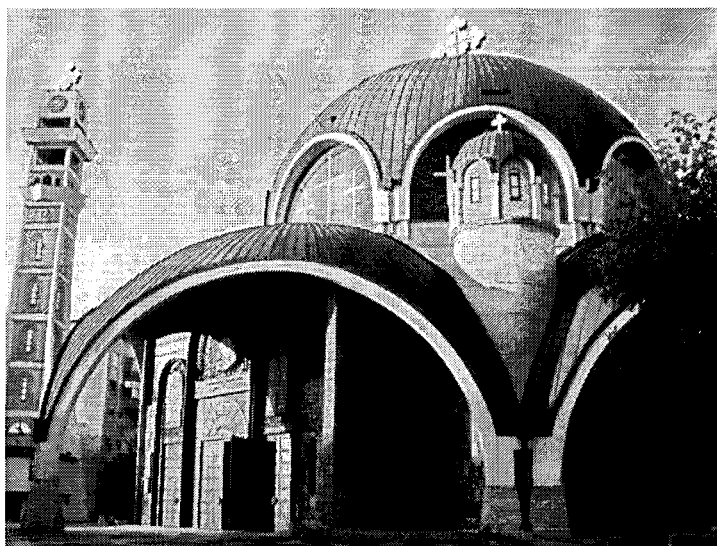
Skopská pravoslavná eparchie • Prespansko pelaginišská pravoslavná eparchie • Bregalničská pravoslavná eparchie • Pološsko-kumanovská pravoslavná eparchie • Debarsko-kičevská pravoslavná eparchie • Povardarská pravoslavná eparchie • Strumičská pravoslavná eparchie • Americko Kanadská makedonská pravoslavná eparchie • Makedonská pravoslavná eparchie pro Austrálii i Nový Zéland • Makedonská pravoslavná eparchie pro Evropu

Dle bodu 17 Odůvodnění Rozhodnutí o autokefálnosti Makedonské Pravoslavné Církve jako administrativní díl jedné, svaté, koncilní, apoštolské církve, bude Makedonská Pravoslavná Církev zachovávat Písmo Svaté, Svatou tradici, apoštolská pravidla i pravidla donesená na všeobecných koncilech, a bude jednat v souladu s nimi a též v souhlasu s Ústavou Makedonské Pravoslavné Církve.

Dnes se MPC nachází v pozici, kdy ze strany ostatních pravoslavných církví stále ještě nepřišlo formální uznání její autokefality, což je vývojová fáze, kterou prošly téměř všechny místní církve. Tato situace je zdrojem velkého počtu kontroverzí, ze kterých je v poslední době nejaktuálnější exkalace vztahů se Srbskou Pravoslavnou Církví, která se domnívá, že by Makedonská

²¹ <http://mk.wikipedia.org> (МПК)

Pravoslavná Církev měla být v kanonické jednotě právě se Srbskou Pravoslavnou církví, a proto za legální v Republice Makedonii přiznává jen „Ochridskou Archiepiskopii“ Zorana Vraniškovského. Makedonská veřejnost v ohromném množství považuje stav Srbské Pravoslavné Církev za přímou negaci makedonské státnosti a samostatnosti.²²

Obr.1 Katedrála „Svatý Kliment Ochridský“ ve Skopje

Makedonská Pravoslavná Církev vyhlásila svou nezávislost
v r. 1967

není přiznána ostatními pravoslavnými církvemi

Hlavní představitel Archiepiskop Ochridský a Makedonský
g.g. Stefan

Sídlo ve Skopje i v Ochridu, Republika Makedonie

Teritorium – Republika Makedonie, Severní Amerika, Austrálie

Používaný jazyk-staroslověnština, makedonština

Počet věřících- kolem 1 100 000

web site: www.mpc.org.mk

²² <http://mk.wikipedia.org> (MIII)

5. PRAVOSLAVNÉ KŘEŠŤANSKÉ SVÁTKY

5.1 Počátky křesťanského kalendáře

V souvislosti s jistými vzpomínkami spojenými s jednotlivými dny, týdny i roky se křesťanská církev dle možnosti držela jistého řádu a principu, s přáním aby události, které se proslavují v průběhu roku, byly navzájem v logickém vztahu, a jednotlivé události byly slaveny v den, kdy se opravdu staly. Osnova křesťanského roku je vytvořena ještě v apoštolském čase. Křesťanský církevní rok navázal na židovský kalendář. To, že starozákonní svátky v té době byly významné pro křesťany, a že ti je v počátcích stále ještě slavili, to dokazuje případ sv. apoštola Pavla, který přerušoval misie v Malé Asii, Řecku i Makedonii a vracel se slavit židovské svátky do Jeruzaléma. Později se však křesťané židovským svátkům stále více oddalovali. Příkladem je opět apoštol Pavel, který později kázal celostné osvobození křesťanů od židovského zákona. Křesťané opouštějící starý židovský kalendář začali tvořit kalendář svůj. Brzy na to se křesťanské slavení svátků začalo rozvíjet a začal růst jejich počet. Kostru tohoto slavení tvořili hospodské svátky, což znamená svátky připomínající důležité události života Ježíše Krista na zemi, ale i jeho jednotlivá zjevení po vzkříšení.²³ Později byly k těmto svátkům přidávány i další, připomínající osobnosti, které žily později a měly zásluhu na rozvoji křesťanství, jako jsou světci, mučedníci, osobnosti prohlášené za rovné apoštolům, dále též události pro samotné křesťanství významné, až se během věků pod vedením církve vytvořila dnešní podoba církevního kalendáře. Do pátého století se slavily všechny svátky stejně, později se hospodské svátky začaly slavit slavnostněji. Pravoslavná církev slaví v každém dni roku

²³ МИРКОВИЋ, Лазар. ХЕОРТОЛОГИЈА. Београд, 1961, с. 6.

památku několika svatých. Jednotlivé dny roku označené církví a posvěcené bohoslužbou, připomínáním si příběhů ze Sv. Písma a církevní historie, se nazývají svaté časy neboli svátky a tvoří křesťanský rok.

5.2 Denní cyklus bohoslužeb

Liturgický rok v pravoslavné církvi představuje stavbu bohoslužných obřadů, které chápeme jako jednotlivé celky, ze kterých je sestavena celá bohoslužba. Bohoslužby Pravoslavné církve dělíme na veřejné církevní bohoslužby a na zvláštní církevní bohoslužby, nebo soukromé bohoslužby. První z nich se vykonávají podle určitého neměnného řádu, nazývají se stálými bohoslužbami, ty další se nazývají periodickými, neboť se vykonávají dle potřeby křesťanů v různou dobu a při různých příležitostech jejich života. Základem společné bohoslužby Pravoslavné církve nebo jejích společných veřejných bohoslužebných obřadů, jsou různé svaté příběhy nebo památky událostí z historie vykoupení lidského pokolení, které si církev připomíná v jednotlivých denních dobách, jednotlivých dnech či týdnech v roce. Proto dělíme všeobecné veřejné bohoslužby Pravoslavné církve na denní, týdenní a roční.²⁴

Jednotlivé veřejné denní bohoslužby jsou tyto: 1. devátá hodinka, 2. večerní, 3. povečeří, 4. půlnoční, 5. ranní společně s první hodinkou, 6. třetí hodinka a 7. šestá hodinka. Tato období se obvykle nazývají chválami, neboť je v nich veleben Bůh ve třech osobách. Tato církevní období mají svůj původ již ve Starém zákoně. V novozákonní církvi se s církevními hodinkami setkáváme již od počátku. Také později v poapoštolské době považovali křesťané tyto časy za doby k modlitbě.

²⁴ KORMANÍK, Petr. Liturgický rok v Pravoslavné církvi, s. 5-6.

Podle prastarého zvyku nezačíná církev oslavu svátku ráno v den svátku, ale již v předvečer dotyčného svátku, a sváteční dobu rozděluje na dvě části: noc a den, noc začíná západem slunce a den pak jeho východem. Slavení svátku začíná předešlého dne večer a trvá do večera následujícího dne, to znamená od západu do západu slunce. Všední denní práce jsou v čase držení svátku omezeny jen na nezbytnosti nutné k udržení života a společenského pořádku, hlavní charakteristikou svátku je odpočinek od práce za účelem oslavy Boha a vyjádření úcty Bohu. (konkrétně to znamená, že se nepere prádlo, lidé se nekoupou atd.) Modlitební a zbožné rozpoložení křesťana o svátečním dnu přináší radost duši. Hebrejsky se svátek řekne יָד, což znamená hrát si, řecky ἡ ἑορτή, což znamená: svátek, slavnostnost, slavení, ale i nadšení, okouzlení, obdiv. Každého opravdového křesťana se zmocňuje radost, když se svátek blíží, svátky jsou svou bohoslužbou nejradostnějšími a nejslavnostnějšími chvílemi národního života. Makedonsky se svátek nazývá „*praznik*“ (празник), neboť jsou křesťané osvobozeni od práce „*prazni od rabota*“, nepracují tedy fyzicky, nýbrž jdou do církve na bohoslužbu.²⁵

Důležitost svátku je velká. Církev si připomíná celé věky nejdůležitější události ze života Spasitele a nejpodstatnější spásonosné detaily vykoupení, skrze slavení svátků viditelně manifestuje svého ducha. Sváteční bohoslužby jsou důležitou částí celostné křesťanské bohoslužby. Skrze slavení svátků církev neúnavně předává svým věrným křesťanské poučení.²⁶

5.3 Týdenní cyklus

V denním cyklu bohoslužeb jsou bohoslužby slavnostní (např. večerní, ranní, liturgie), ale též kající (povečeří, půlnoční), a dále pak

²⁵ МИРКОВИЋ, Лазар. ХЕОРТОЛОГИЈА. Београд, 1961, s. 6.

²⁶ МИРКОВИЋ, Лазар. Хеортологија. Београд 1961. s. 6.

takové, které obsahují modlitby za mrtvé (liturgie, povečeří, půlnoční). V týdnu jsou též dny slavnostní (neděle), dny půstu (středa a pátek) a dny určené modlitbám za mrtvé (sobota).

Neděle je prvním dnem v týdnu, je zasvěcená památce Zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Tento den převyšuje svým významem v kruhu církevního roku všechny ostatní svátky, proto církev slouží nedělní bohoslužby jinak než bohoslužby v ostatních dnech týdne. Tyto změny se týkají všech hodin, začínající 9. hodinkou, a pokračující večerní, povečeřím, půlnoční, první hodinkou, ranní, 3. a 6. a liturgií.

Pondělí je den zasvěcený beztělesným nebeským silám. V úterý církev oslavuje památku proroků, nejstarších zvěstovatelů a Božích vyslanců, a protože podle slov Spasitele byl největším prorokem ze všech sv. Jan Křtitel, proto i církev tento den zasvěcuje zvláště jemu a v jeho osobě prokazuje úctu všem prorokům.

Středa a pátek-ve středu se radil Jidáš Iškariotský s Židy, jak jim má vydat Krista a v pátek byl Kristus ukřižovaný. Církev neustále připomíná příběhy ze života Ježíše Krista, které oslavuje bohoslužbami, ale též půstem v těchto dnech utrpení a smrti Spasitele. Kromě toho církev pamatuje na hluboký zármutek Boží Matky, která stojí pod Kristovým křížem. V pátek, oslavuje církev ve svých písních i životodárný kříž Ježíše Krista.

Ve čtvrtek oslavuje církev památku všech apoštolů.

V sobotu nám církev připomíná, abysme měli na paměti konec všeho tvorstva, byli naplněni blaženým pokojem, který nás očekává ve věčnosti, pokud žijeme v tomto světě spravedlivě a podle Božích přikázání. Současně nás povzbuzuje k tomu, abychom se tím řídili v našem životě. V tento den církev oslavuje zbožné a svaté otce a všechny svaté, kteří bojovali dobrý boj víry v duchu slov apoštola Pavla (2 Tm 4,7) a vešli do Božího království. Kromě toho církev

vzpomíná i na všechny zemřelé otce a bratry, prosíce Boha, aby je uvedl do svých nebeských příbytků.²⁷

5.4 Roční cyklus bohoslužeb

Podobně jako v denním a týdenním cyklu bohoslužeb jsou bohoslužby slavnostní, kající a za zesnulé, i v ročním cyklu jsou též bohoslužby slavnostní, kající (postní) a za mrtvé, jenže v ročním cyklu je čas jim věnovaný dělí právě v porovnání s týdenním nebo denním cyklem, proto jsou všechny události vzpomínány daleko podrobněji.

Dny k oslavě, sváteční a posvěcené jsou k oslavě osob v. Trojice (hospodské svátky), připomínání si důležitých událostí ze života Spasitele, vzpomínání na svatý Kříž a předměty, které patřily Spasiteli (např. roucho). Uctívání Boha se neomezuje jen na oslavu samotného Boha, ale proširuje se i na úctu k jeho vyvoleným orgánům (struktury církve) a svatým. Dále ke svátečním dnům patří svátky na počest přesvaté Bohorodice. Ve dnech Bohorodičných svátků slavíme památku nalezení předmětů, které Bohorodici patřily, a jejich uložení do církve, svátky na památku Bohorodičných zázračných ikon. Dále následují svátky na počest beztělesných sil i na památku různých zázraků a pomoci beztělesných sil. Dále svátky na počest svatých. Svatí se oslavují po skupinách (apoštolové, otcí atd.) nebo samostatně.

Vzpomínka na významného světce se slaví častokrát dvakrát i vícekrát v roce, jednou se vzpomíná na den jeho smrti, další den nalezení jeho ostatků. Sv. Janu Předchůdci je zasvěceno více dní. Den jeho početí, narození, setnutí hlavy, nalezení hlavy atd.

Do svátečních svátků počítáme i neděli, neboť ta je od počátku křesťanství zpřítomněním Kristova vzkříšení. Na místo starozákonní soboty později neděle byla přijata za svátek a jeho památka na

²⁷ KORMANÍK, Petr. Liturgický rok v Pravoslávnej cirkvi. Prešov 1997. s. 164-167.

Ježíšovo vzkříšení, které je základem křesťanské víry. To, co jsou Velikonoce v roce, to je neděle v týdnu.²⁸

Ve dnech pokání a půstu církev počítá s existencí lidské slabosti a přichází na pomoc lidem padlým do hříchu, v těchto dnech se pokáním a půstem lidé očišťují od hříchu. Liturgické texty v těchto dnech jsou poplatné účelu těchto dní.

I postní čas je v ročním cyklu delší a jeho čas se stanovuje převážně podle toho, na kdy připadne Kristova Pascha (půst sv. čtyřicátnice a petropavlovský půst). Ostatní půsty mají svůj přesně stanovený čas a délku (na den Narození Přesvaté Bohorodice, na den Zesnutí Přesvaté Bohorodice a jednodenní půsty v den Povýšení svatého Kříže a Useknutí hlavy sv. Jana Křtitele). Kromě těchto církví stanovených dní pro zachování půstu je ustanoveno postit se též každou středu a pátek během roku s výjimkou těch dní nebo týdnů, kdy je uvolnění od půstu. Těmito týdny a dny v roce jsou: Paschální (světlý) týden, týden po sv. Padesátnici, 2 týdny po svátku Narození Ježíše Krista (do povečeří-předvečer svátku Bohozjevení) tedy na počest těchto velkých svátků a prodloužení duchovní radosti z nich vyvěrající. Uvolnění od půstu ve středu a v pátek uděluje sv. Církev i v týdnu po neděli mýtníka a farizea a to proto, abychom se nevyvyšovali a nechlubili půstem jako farizeus, nýbrž následovali pokorného mýtníka. Osvobození od půstu je také ve středu a v pátek v týdnu před Syropustní nedělí.

Půst ve středu a v pátek po dobu celého roku je v té intenzitě, jako v čase svaté Čtyřicátnice. O nedělích a sobotách, kromě Velké soboty, jsou věřící od půstu uvolněni. Půst je přísný, jen v případě některých svátků, pokud tyto připadnou na postní den, je Církev k věřícím více shovívavá, a nevyžaduje tak přísné dodržování půstu.

²⁸ МИРКОВИЋ, Лазар. Хеортологија. Увод. Београд 1961, с.7.

Tak je tomu například v předvečer svátků Narození Krista a Bohozjevení, pokud tyto připadnou na sobotu nebo neděli, myslíme předvečer svátku, tehdy je dovolen pokrm s rostliným olejem nebo máslem. Toto se týká i období od Paschy až do Padesátnice střed a pátků.²⁹

Ve dnech zasvěcených vzpomínce na mrtvé se křesťané modlí k Bohu za mrtvé v naději na vzkříšení a věčný život. Lidé vzpomínají na své zesnulé předky i současníky, příbuzné a přátele. Zejména k tomu jsou určeny tři velké památky zesnulých před Syropustní nedělí tedy Nedělí všeobecného smíření (*Прочка*), před Padesátnicí (*Духовден-Педесетница-Света Троица*) i před svátkem Velikomučedníka Dimitrije Soluňského (*Митровден*). Tyto památky zesnulých jsou vždy v sobotu před zmíněnými svátky.

Některé svátky, dny pokání a památky zesnulých připadají každý rok na ten samý den, některé jsou závislé na datu Paschy. První jsou svátky pohyblivé a druhé nepohyblivé.

Všechny velké svátky hospodské, bohorodiční i svátky svatých mají tu charakteristiku a rozdílnost, že se modlitební slova vztahující se k nim se neomezují jen na den svátku, nýbrž tyto svátky mají též dny předprázdněnstva a poprázdněnstva. Předprázdněnstvo je příprava věřících na důstojné očekávání a následné prožití svátku. Tyto dny je možné chápat též jako prorocký, starozákonní čas, který poukazuje k nadcházejícím událostem. Existují velké svátky, které nemají dny předprázdněnstva. Naopak některé malé svátky mají. Dny poprázdněnstva jsou prodloužením svátku. Po mnohých hospodských i bohorodičních svátcích se ve dnech poprázdněnstva vzpomíná na účastníky předešlé oslavované události. Po Narození přesvaté Bohorodice se slaví svatí a spravedliví rodiče Jáchym i Anna, po narození Kristově se slaví Sbor přesvaté Bohorodice, po pokřtění

²⁹ KORMANÍK, Petr. Liturgický rok v Pravoslávnej cirkvi. Prešov 1997. s.169.

Gospodově se slaví Jan Předchůdce, po Obětování Páně se slaví památka spravedlivého Bohopříjemce a prorokyně Anny, po zvěstování Panně Marii se slaví Sbor archanděla Gabriela. Poslední den poprázdňenstva se nazývá *oddanije* svátku (*apodosis*). Od ostatních dní poprázdňenstva se liší tím, že se slaví slavnostněji. Z větší části se v tomto dni zpívají ty písně, které byly zpívány o samotném svátku.³⁰

V pravoslavné církvi na teritoriu Republiky Makedonie se vyskytují dva typy liturgické bohoslužby, které všeobecně existují v rámci celé pravoslavné církve. Jeden je sestaven v Jeruzalémě a nazývá se tedy jeruzalémský. Druhý vznikl v Cařihradu, mluvíme tedy o *tipiku* cařihradském. Oficiálně je v Makedonii užíváno typu jeruzalémského, a vše nadále řečeno se bude vztahovat k němu. V průběhu celého roku se užívá třech liturgií. Autorem první je sv. Jan Zlatouústý, arcibiskop Cařihradský. Druhá je sestavena sv. Basilem Velikým, arcibiskopem v Ceasarii Kappadokijské (v dnešním Turecku). Třetí je sestavena sv. Řehořem, papežem římským (590-604).

Nejčastěji se užívá liturgie sv. Jana Zlatouústého (*Литургија св. Јована Златоустог*). Ta je nejjednodušší. Užívá se jí v průběhu celého roku. Vždy se slouží v neděli, dále o Hospodských, Bohorodičných svátcích a svátcích svatých. Slouží se i v obyčejných dnech, nejčastěji jako liturgie za mrtvé. Obsahově je vždy stejná. Vyjímka nastává pouze o svátku Zvěstování Panně Marii. Nejčastěji se začíná sloužit liturgie v 8 hodin ráno.

Liturgie sv. Basila Velikého (*Литургија св. Василија Великог*) se slouží jen desetkrát v roce, a to o prvních pěti nedělích velkého půstu, dále na Veliký čtvrtek a o Velké sobotě, o svátku sv. Basila

³⁰ МИРКОВИЋ, Лазар. ХЕОТОЛОГИЈА. Београд, 1961, s.15.

Velikého (zároveň Obřezání Páně), v den předcházející svátku Narození Ježíše Krista (*Бадник*), o svátku Velké svěcení vody-Zjevení Páně (*Богоявление*). Pokud svátky Narození Ježíše Krista (*Божик*) a Zjevení Páně (*Богоявление*) vyjdou na neděli nebo pondělí, v takovém případě se o nich slouží liturgie Basila Velikého. Pokud tyto svátky připadnou na dny od úterý do soboty, liturgie Basila Velikého se slouží v den před svátkem a v den svátku se slouží liturgie sv. Jana Zlatoústého. O svátku Převečer narození Kristova (*Бадник*), Bohozjevení (*Благоявление*) a v den sv. Basila Velikého začíná liturgie o večerní pobožnosti.

Třetí liturgie se nazývá též Liturgie předem posvěcených darů. Neobsahuje kánon pro eucharistii. Tato liturgie se slouží v době velkého půstu o středách a pátcích.

6. ILINDEN

Území, kde se nachází dnešní vesnice *Ilinden* bylo osídleno snad ještě v 6. tisíciletí př.n.l. Nazývá se Skopské Pole. V 1. st. př.n.l. toto území osídlili Římané, v okolních vesnicích se nacházejí archeologické památky z té doby. Slované přišli v 6.-7.st. V té době byly řady starousedlíků značně prořídle z důvodu válek, epidemií, záplav. Část z nich, která zůstala, splynula se Slovany.

Politická historie Skopského pole je velmi bouřlivá. Vládli tu Byzantinci, koncem 9. a poč. 10. st. bulharský car Simeon (893-927), později velký srbský vládce Stefan Dušan. Pak opět Bulhaři. Následně opět krátce Byzantinci. V druhé pol. 10.st. a poč. 11. st. zde vládl statečný Samuel, který sjednotil velkou část balkánských Slovanů a se prohlásil carem.³¹ V roce 1018 ovládla někdejší Samuelovu říši Byzanc. V tureckém období se nynější vesnice *Ilinden* jmenovala *Belimbegovo*. Byla pravděpodobně nazvaná po jednom z begů, na jehož pozemky se přistěhovaly makedonské slovanské rody, které vesnici takto založily.³² Begové žili ve Skopje. Na svých pozemcích si stavěli věže, ze kterých dohlíželi na právi svých poddaných. Zem k obdělávání dostávali od sultána, tzv. čifliky. Ty se měnily v dědičné velkostatky. Půdu obhospodařovali závislí rolníci. Begové se prý chovali ke svým poddaným dobře. Ti u nich pracovali pouze za obživu. Polovina z úrody odevzdávali begovi a zbytek si nechávali pro vlastní potřebu. Říkalo se jim *ispolnici*. Když begové strojili svatby, slovanské nevěsty jim chodily sloužit a pomáhat. S postupem času se však začaly vzájemné vztahy zhoršovat úměrně akcím povstaleckého hnutí. *Kaurské*³³ obyvatelstvo bylo negramotné a nebylo dovoleno, aby se vzdělávalo. V letech 1912-1913 probíhali balkánské války.

³¹ ТРИФУНОСКИ, Ј.Ф. Скопско Поље, Београд 1955, s. 356.

³² Tamtéž, s. 131.

³³ каур-člověk nevěřící z hlediska muslimů

Begové prodávali nebo rozdávali své majetky. Do války šel jen ten, kdo se nemohl vyplatit.

Po odchodu Turků přicházejí Srbové r. 1912. Ti zavedli povinnou školní docházku do 4. třídy. Do administrativních orgánů dosadili své lidi. Od dozorce na poli po písaře, duchovní, policii, celníky, učitele každý musel být Srb nebo srboman. Všichni ti dostávali od jugoslávského krále tolik země, kolik si přáli. I dnes se po nich jmenují některé vesnice. Policie byla hrubá, zbila každého, kdo se nevrátil před západem slunce do vesnice. Administrativním centrem byl ustanoven *Bunardžik*, kde byla základní škola, policejní stanice, písárna atd.

Do r. 1939 se děti z dnešního Ilinden vzdělávali zde. Od r. 1939 do 1941 chodili prvňáci a druháci do školy ve vesnici *Marino* a žáci třetí a čtvrté třídy do *Bunardžik*.

Po příchodu Srbů začaly lidé prý tančit ora společně muži i ženy. Do té doby tancovali tyto kruhové tance tvlášť muži a zvlášť.

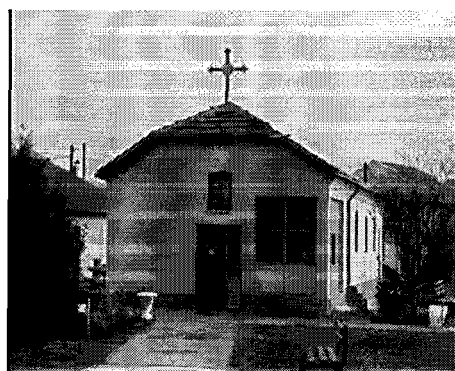
V r. 1941 byla ve vesnici *Belimbegovo* otevřena škola, kde učil bulharský učitel.

V r. 1945 zde byla otevřena první škola s výukou v makedonském jazyce. V r. 1947 zde byl pořádán první kurz obecného vzdělání pro analfabety. V roce 1947 schválil stát kredit 50 000 D. Vesničané měli mezi sebou vybrat 30 000 D. Protože však vybrali jen 900 D., ktedit byl přesměrován do vesnice *Mralino*, a 900 D. bylo vráceno lidem. Když vesničané zjistili, jakou udělali chybu, vybrali 68 000 D., koupili dům od člověka, který se odstěhoval, a z jeho domu udělali školu (tam kde je dnes zdravotní středisko). V r. 1948 začala výstavba kulturního domu. V r. 1950 byla zavedena elektrifikace.

V r. 1952 byl kulturní dům otevřen. 8.3.1955 byl poprvé slaven 8.3. Mezinárodní den žen. 12.9. 1961 byla slavnostně otevřena dálnice. 26.7. 1963 bylo katastrofální zemětřesení ve Skopje. 22.8. 1964 byla slavnostně otevřena nově postavená Základní škola „Goce Delčev“. V r. 1965 byla vybudována hlavní silnice ve vesnici. 1968 byla zformována místní obec *Ilinden*. (kam patřily vesnice *Belimbegovo*, *Marinovo*, *Bunardžik* a *Ajvatovci*.) V r. 1979 byl změněn název vesnice z *Belimbegovo* na *Ilinden*. V r. 1979 započala výstavba vodovodu. Téhož roku v listopadu zde byla velká záplava. V r. 1986 byl ve vesnici spuštěn vodovod. V tom samém roce zde byla též postavena pošta a zaveden telefon. V současné době má samotná vesnice *Ilinden* kolem 5000 obyvatelů, při posledním sčítání lidu v r. 2002 bylo napočítáno celkem 15 894 obyvatel žijících ve vesnicích spadajících pod Obecní úřad v *Ilinden*. Z toho se 87,7 % hlásí k makedonské národnosti, 2,21% k albánské, 0,1 % k turecké, 1 člověk uvedl svou národnost jako arumunskou, 5,7 % Srbů a 1,4 % se hlásilo k jiné národnosti.³⁴

6.1 Církev v Ilinden

Církev v *Ilinden* patří do Skopské eparchie, nachází se ve vzdálenosti 12 km severovýchodně od Skopje. Původně na místě dnešního kostelíka byla stará církev z 19. st, kůlovo-proutěná stavba omazaná hlínou. Dnešní budova církve byla postavena byla v r. 1929.

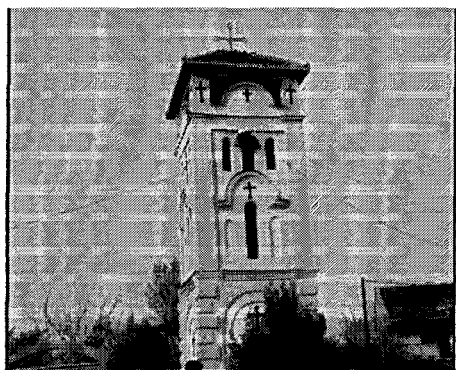

Obr.2 Církev v *Ilinden*

³⁴ Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002-Книга XIII, s. 34. na internetu na <http://www.stat.gov.mk>

Rekonstruována byla před rokem 1950. Na stavbu bylo použito darů a finančních prostředků věnovaných věřícími. Budova Pravoslavné církve v Ilinden je postavena přibližně ve středu vesnice. Přes ulici sousedí s místním obecním úřadem.

Budova samotné církve je obklopena komplexem budov,

kterými jsou: zvonice (*камбанарија*), kancelář (*свештеничка канцеларија*) ze které se vstupuje do křtelnice (*света крптовна*), dále ostatní prostory každý se zvláštním vstupem ze dvora: jídelna (*трпезарија*), kuchyně (*кујна*) a sklady (*магаџини*).

Obr.3 Zvonice postavená r. 1935

Příjemné prostředí tvoří vždy upravená zahrada v parkovém stylu. Církev je zasvěcena císaři Konstantinovi a jeho matce Heleně. Bohoslužby se konají pravidelně každou neděli a o každém větším svátku. Před svátkem navečer a ráno o samotném svátku je připomínáno věřícím prostřednictvím vyzvánění církevního zvonu, že bude sloužena liturgie. Církev je otevřena každý den, každý může kdykoliv přijít pomodlit se a zapálit svíci. V církvi Ilinden slouží v současné době tři duchovní. Jeden zaměstnanec se stará o úpravu zahrady a vykonává i jiné pomocné práce .

Bohoslužebnému prostoru dominuje ikonostas. Vpravo od carských dveří je ikona zobrazující Ježíše Krista, vedle ní ikona znázorňující Jana Křtitele. Vlevo od carských dveří je ikona znázorňující Přesvatou Bohorodici. Další velká

Obr.4 Ikonostas v Ilindenské církvi

iko-na znázorňuje Konstantina a Helenu, neboť tato církev je jim zasvěcena. Na stěnách po pravé i levé straně jsou zavěšené ikony svatých, v této církvi prý bez nějakého pořádku, neboť je to církev malá, jsou tam zavěšené samotnými věřícími. Za ikonostas smí vstoupit jen pravoslavný duchovní, tento prostor se nazývá svatý oltář. Zde probíhá eucharistie. Po celou dobu bohoslužby všichni účastníci stojí. Důležitým předmětem v bohoslužebném prostoru jsou dva dvoustupňové stojany (*светники*) pro zapálené svíce. Nahoře se umísťují svíce hořící jako oběť za živé, dole za mrtvé.

7. FOLKLÓR JAKO MOCNÝ PROSTŘEDEK K PROKÁZÁNÍ NÁRODNÍ PŘÍSLUŠNOSTI

Dnešní Makedonci jsou sice potomky Slovanů, kteří přišli na makedonské území nejpozději v 6. století, a z toho hlediska tedy mají dlouhou historii, avšak na rozdíl od ostatních Slovanů nevytvořili žádnou středověkou makedonskou národnost. Až do počátku 20. století nikdy a nikde neexistoval žádný makedonský etnos a pojem „Makedonec“, pokud se pro slovanské obyvatelstvo občas (především v 19. století) používal, měl pouze lokální, respektive regionální význam. Na rozdíl od antických Makedonců, kteří byli blízkými příbuznými Řeků, se pozdější slovanští Makedonci, kteří přijali pravoslaví, považovali většinou za Bulhary a také okolí je tak označovalo. Značné masy slovanského venkovského obyvatelstva zůstaly ovšem až do 20. století národnostně nevyhraněny a staly se předmětem bojů národnostní propagandy sousedních národů, což velmi znesnadňuje možnost hovořit o celkovém národnostním charakteru území.³⁵

Přesto však nelze akceptovat názor, propagovaný některými kruhy v Bulharsku a Řecku, že vlastní dějiny Makedonie neexistují, respektive že začínají teprve po druhé světové válce roku 1944, nebo dokonce až rokem 1991. Samostatné, nebo alespoň autonomní makedonské dějiny tu nepochybně jsou, protože vývoj území Makedonie nelze bezezbytku vklínit pro celou historickou epochu do dějin žádného ze sousedních existujících národů: v rámci všech těchto „národních dějin“ totiž tvoří minimálně jakousi regionální odlišnost. Můžeme proto říci, že makedonské dějiny jsou jednak dějiny území historické Makedonie, jednak dějiny vývoje etnik žijících na tomto území a konečně dějinami postupné emancipace slovanského

³⁵ RYCHLÍK, Jan, a KOUBA, Miroslav. Dějiny Makedonie. Praha 2003, s. 9-10.

obyvatelstva Makedonie, které se ve 20. století z řady objektivních i subjektivních příčin postupně formovalo jako další, nový jihoslovanský národ.³⁶

Když řešíme otázku kulturnosti etnické skupiny, shledáváme, že členství v takové skupině je stanovováno každým členem samostatně dle schématu 'my-oni'. Jinými slovy etnická skupina je skupina lidí, kteří sdílejí vědomí sounáležitosti, vědomí toho, že patří k sobě. Vytvoření takového pocitu, vědomí jiného původu, tudíž vědomí rozdílnosti ve vztahu k jiným lidem, hraje přirozeně velkou roli. Prakticky to znamená, že lidé jsou si vědomi své loajality k etnickému národu, jen na základě principu různosti vnímané ve vztahu k jiným lidem.³⁷

Dále je nezbytné vysvětlit, že rozlišujeme rozdílnost v politickém, národním a etnickém smyslu. Za politický národ jsou považováni všichni občané stejného státu, načež tímto způsobem je chápáno slovo národ ve většině západních jazyků. Být si jasně vědom své příslušnosti k etnické skupině znamená, že každý člen musí přijímat historii jako něco, co se ho/jí osobně týká. Každý člen etnického národa musí mít základní znalost národní historie. Vědět, co bylo v národní historii 'dobré' a co bylo 'špatné'.³⁸

Je nutné si též povšimnout problému sociálního nerovnosti. I sociokulturně je členství v jedné skupině definováno každým individuem znovu podle výše zmíněného principu 'my-oni'. Moderní společnost nerozeznává třídní rozdíly, neboť před zákonem si jsou všichni lidé rovni. Tak tomu však nebylo ve feudálních nebo

³⁶ Tamtéž, s. 10

³⁷ РИХЛИК, Ян. Етнос и фолклор. София 1997. s. 185.

³⁸ Tamtéž, s. 186.

otrokářských společnostech, kde legálně každý člen společnosti patřil k jisté sociální skupině.³⁹

Osmanská říše nebyla založena na etnickém principu a nebyla ani národní státem Turků. Byla nábožensky různorodým státem. Státním náboženstvím osmanské říše byl islám a muslimové tvořili jako celek privilegovanou vrstvu. Jak se říše rozrůstala, sílil ve státní správě vliv netureckého obyvatelstva, které přijalo islám. Do státní správy se tímto způsobem postupně dostalo mnoho Albánců i Slovanů. Křesťané (totéž platilo i pro Židy) mohli nadále vykonávat své bohoslužby a žít svým náboženským životem, ovšem za podmínky, že budou uznávat nadřazené postavení islámu. Křesťané a Židé byly oproti muslimům v podřadném postavení i v občanském životě.⁴⁰

Nižší třídy vždy cítily toto třídění jako sociální nespravedlnost a neustále se snažili zlepšit svou pozici, zatímco snili o spravedlivé společnosti. Předpokládali, že taková společnost existovala ve zlatém věku ve vzdálené minulosti. Proto lidé v centrální a jižní Evropě spojují legendy o zlatém věku s obdobím v jejich historii, kdy žili ve svém nezávislém státě. Tento fakt má velkou důležitost, protože v 19. století (když se tito lidé přetransformovali do moderních národů) a tyto legendy se staly součástí jejich národní kultury, byly již často připojeny k cizím státům a impériím. Až do této doby byl pro obyčejného člověka porobeného národa nepřítel národní velmi často identifikován se sociálním nepřítelem, přičemž sociální problém byl pro něj palčivější.⁴¹

Makedonští Slované měli pro své obrozenecké hnutí mnohem složitější podmínky, než jak tomu bylo u jejich sousedů, neboť u nich neexistovala tradice vlastní státnosti (považovat Samuelovu říši za

³⁹ Tamtéž. s.186.

⁴⁰ RYCHLÍK, Jan, a KOUBA, Vladimír. Dějiny Makedonie. Praha 2003, s. 76.

⁴¹ РИХЛИК, Ян. Етнос и фолклор. София 1997. s.187.

středověký makedonský stát je velmi diskutabilní).⁴² Od konce 18. století procházelo obyvatelstvo Makedonie složitým procesem, během kterého se jednotlivé středověké národnosti přetvářely v novodobé politické národy.⁴³

Neboť velká část makedonských Slovanů tvořila v minulosti součást bulharské středověké národnosti, ti se začali formovat v převážné míře jako součást moderního bulharského národa. Nezanedbatelný počet se helenizoval a přijal řeckou orientaci. Od konce 19. století zesílily rovněž srbské vlivy, někteří Slované akceptovali též srbskou národní orientaci. Makedonie se stala místem křížení národnostních agitací. Podstata makedonské otázky spočívala ve sporu sousedních států a jejich národů (u nichž byl proces formování národního vědomí završen dříve) o to, kterému ze soupeřících aspirantů se podaří toto dosud ještě národnostně nevyhraněné území získat pod svůj vliv.⁴⁴

Pod vlivem tří zahraničních propagand přišel nakonec ke slovu též makedonský separatismus, který s sebou ve své prvotní podobě nesl kromě více či méně rozvinutého boje proti cizím aspiracím především snahu zavést do církevně-školských obcí v Makedonii místní lidový jazyk. Makedonští „separatisté“ byli prvními faktickými nositeli rodícího se makedonského vědomí. Spory o postavení Makedonie, o národní orientaci jejího obyvatelstva, byly vedeny na všech společenských úrovních. Otázky „separatismu“ makedonské inteligence velmi intenzivně plnily stránky bulharských i emigrantských makedonských časopisů.⁴⁵

Prvotním cílem makedonských Slovanů bylo osvobodit se z turecko-řecké neslovanské nadvlády, řešení jasného národního

⁴² RYCHLÍK, Jan, a KOUBA, Vladimír. Dějiny Makedonie. Praha 2003, s.342-343.

⁴³ Tamtéž. s. 94.

⁴⁴ Tamtéž. s. 96.

⁴⁵ Tamtéž, s. 355.

programu přišlo na řadu až následně. V rámci Tureckého impéria byly tyto oblasti slovanské a byly nejčastěji označovány jako „bulharské“. Hlavními nositeli slovanství, tedy církevně-slovanského a makedonského jazyka v době po zrušení Ochridské archiepiskopie v r. 1767, byly kláštery, ale též venkovské obyvatelstvo. Na konci 18. století byl v makedonských městech zaznamenán charakteristický jev, to jest zmenšování tureckého vlivu a naopak nárůst počtu slovanského obyvatelstva. Z důvodu stěhování se vesnického obyvatelstva do měst a dochází k „pomakedonštění“ měst.⁴⁶

Mezi slovanským obyvatelstvem byla stále živá vzpomínka na jejich samostatnou církev v podobě Ochridské archiepiskopie. Právě snaha o řešení církevní otázky makedonských Slovanů, osvobození se z duchovní a jazykové nadvlády řeckých duchovních vysílaných Cařihradskou patriarchií, a později bulharského vlivu Exarchie, byla neutišitelnou hnací silou pro snahu osamostatnit se na všech úrovních, státní, náboženské i kulturní, coby nezávislý stát.

Významnou úlohu v období snahy o afirmaci makedonského národa hrál též lidový folklór. V podmínkách patrijarchální uzavřenosti vesnice působí folklór jako regulátor vnitřního života komunity a rozlišuje členy komunity této a jiné. Prvky národní kultury mají rozdílné efekty. Materiální kultura, jako jsou tradiční obleky a architektura, právě tak národní lyrika, fungují výlučně na základě principu ‘my-oni’. V kontrastu s tím, národní epické žánry reflektují národní etnickou případnost. Skrze ně se může každý člen etnického národa dozvědět svou národní minulost. Události popsané v národním eposu jsou považovány za klíčové okamžiky historie etnického národa. Centrálním motivem eposu je boj hrdiny nebo hrdinů. Boj

⁴⁶ БЕЛЧОВСКИ, Јован. Афтокефалноста на Македонска православна црква. s. 96.

reprezentuje úsilí národa dosáhnout vysněného cíle. Hrdina je fakticky idealizovaným reprezentantem odpovídajícího (etnika) národa.⁴⁷

V druhé polovině 19. st. byl zapsán i zveřejněn největší počet zápisů makedonského lidového umění všech žánrů vyznačujících se zároveň dobrou kvalitou. Většinou byly tyto texty publikovány pod cizím nacionálním označením, důležité však je, že tehdejší kulturní a vědecká veřejnost Evropy měla možnost zjistit, že Slované žijící v tehdejších Tureckém impériu mají bohatou národní kulturu s řadou svých specifik.⁴⁸

Tvorba makedonských Slovanů se objevovala s cizím národním označením v době, kdy území dnešní Makedonie patřilo do Otomanského impéria a neměla své administrativní a kulturní centrum. Až na malé výjimky jsou tyto zápisy publikovány v zahraničí: v Bělehradu, Záhřebu, Moskvě, Petrohradu, Sofii, Plovdivu a jiných centrech. Bylo to období, kdy ve velké míře působily cizí zahraniční propagandy, které viděly ve folklóru mocný prostředek prokázání národní příslušnosti obyvatelstva. Docházelo k manipulaci ještě nerozvinutého národního vědomí, bylo též zneužíváno zápasu makedonské inteligence proti řeckému duchovnímu otroctví a jejího obracení se ke slovanství. Bulharská exarchie ustanovovala a platila učitele a duchovní a skrze jejich působení upevňovala bulharské postavení. Srbská propaganda v Makedonii působila také podle předem dobře rozmyšleného programu. Je to doba falzifikování národní tvorby, deformování jazyka, dodávání veršů. Přitom však to byla doba formování a afirmace makedonského národního vědomí, kdy významnou úlohu hrál právě folklór. Zapisovači makedonského lidového umění považují

⁴⁷ РИХЛИК, Ян. Етнос и фолклор. София 1997.s.187.

⁴⁸ КИТЕВСКИ, Марко. Студии за македонски фолклор.s.5.

shromažďování národního lidového umění za činnost užitečnou pro celý národ.⁴⁹

V té době má folklór důležité místo jak v akcích uchazečů o Makedonii, ale též pro makedonská sdružení, kluby a jiné asociace, které vedli zápas o makedonské jméno. Folklór je uváděn v učebnicích, noviny zveřejňují inzeráty s požadavkem sbírání a publikování lidového umění, zápisy obyčejů, popsání národních krojů, mravů.

V meziválečné době, kdy byla Makedonie rozdělena a okupována, kdy byly podmínky pro život ještě těžší, do nové situace se dostal i folklór. Za těchto okolností bylo makedonským Slovanům bráněno, aby mluvili svým jazykem. V té době bylo i shromažďování folklórního materiálu problematické. Bylo dosaženo výsledků, které si zasluhují pozornost, přestože byl v té době makedonský folklór zveřejňován pod cizím jménem. Je důležité, že v tu dobu je makedonské národní vědomí již formováno, a též i přiznáváno. Makedonský básník Kosta Racin mohl své sbírky, které připravil v r.1943 nazvat „*Makedonské národně-osvoboditelské písně.*“⁵⁰, a ne náhodou vedle autorských písní, pochodů, hymnů, masových písní, uvedl i značný počet makedonských národních písní a to též revolučních, které se pějí v rámci kontinuity osvoboditelského boje makedonských Slovanů.⁵¹

Ke konci 19. st., přesněji v 80. letech, se v makedonské národní poezii objevuje nový druh písní, které zpívají o osvobození Makedonie, o Makedonii jako o otcovině Makedonců, o makedonském národě apod. Tyto písně jsou výsledkem již

⁴⁹ КИТЕВСКИ, Марко. Тамtéž.s.7.

⁵⁰ Блаже Ристовски, Македонски народноосвободителни песни, Библиотека на списанието „Македонски фолклор“. Скопје 1974.s. 3.

⁵¹ КИТЕВСКИ, Марко. Тамtéž s. 13.

upevněného národního vědomí, definují uzurpátora, určují cíl, jímž je svoboda, ukazují cestu, jíž je organizovaný a ozbrojený boj. Tyto písně nazvané též kantorské, neboť se na jejich autorství podíleli vzdělanci, opěvují nejdůležitější události i osobnosti z předilindenské periody, samotné povstání, jakož i poilindenskou periodu. Tyto písně opěvaly i cizozemské propagandy a jejich ozbrojené akce v Makedonii, měly přímý vliv na vytvoření ideálu hrdiny. Tyto písně udržovaly optimismus národa v nejtěžších momentech po neúspěchu povstání. Po Ilindenském povstání, když se lidé vraceli do vyhořelých vesnic, tančily ora na popelu svých domů.⁵²

Makedonská národní píseň považuje makedonské jméno za své největší bohatství. Přijímající a prohlašující jméno – Makedonie, zpěvák makedonské národní písně se s ním indentifikoval, vytvořil si k němu náboženský vztah, vztahující k němu i minulé i budoucí. S tímto jménem se hrdinové identifikují, s ním umírají: „*Za tebe, Makedonijo, padnavme.*“⁵³ Působivé a dojímavé je, když zahynutí mládence je opěvováno jako zásnuby nebo ženitba s Makedonií v písni *Crna čuma se zadade*: „*Mlad Delče mi se sovrši, za devojka Makedonija, za crnata ropska zemja.*“⁵⁴ V jiné písni se zpívá: „*Vie tě nejze kažete: „Sin ti se babo, posvrši, za edna moma robinka, za žalna Makedonije*“⁵⁵ nebo: „*Negovata majka crno zaviena, svatba tě pravi, sina tě ženi za Makedonija.*“⁵⁶ Ve více písních se pěje za obětování se

⁵² Тамтѣж s. 19.

⁵³ КОНЕСКИ, Блаже. Од борбата. Народни песни, собрал и редактирал Блаже Конески, Скопје 1959. s.13.

⁵⁴ ЦЪРНУШАНОВ, Коста. Македонски народни песни. Текст и мелодии запишал Коста Църнушанов, София 1956. Слушана од Деница Димитрова од с. Башино цело, s. 46.

⁵⁵ СТАМКОВ, Ристо. Гроб да има пр'с да нема, Скопје 2000. Песната е забележана од Васил Мито сламков од с. Стојаково. p. 27.

⁵⁶ ХАЦИМАНОВ, Васил. Революционерното Крушево во македонската народна музика, Борбени. Македонски фолклор, Скопје 1968. píseň Болен ми лежи Миле Поп-Орданов, zpíváла skupina Kavadarci r. 1936. s. 83.

sama sebe: „*Samiot krvta si ja prolea, mladost mpremila za Makedonija.*“⁵⁷

Pro makedonský národ jsou velmi význačné písně, obyčeje, domácí služby i jiné formy národního slavení svátků. Ne náhodou se v Cařihradském exarchijském věstníku *Noviny (Новини)*⁵⁸ rozvinula polemika okolo stati K. Grupče z Ochridu vydaná ve věstníku *Zornica (Зорница)* (Cařihrad, č. 48/1890) o obyčejích soluňských, bitolských a skopských Slovanů, ve které ten odlišoval obyčej Sláva, který udržovali Slované v Makedonii od bulharského obyčeje *Kurban*. Redaktor věstníku *Noviny* později s názvem *Zvěsti (Вестни)*, D. Marinov, věnuje zvláštní stať problému s názvem: „Služba v našem národně“, ve které se praví, že tento obyčej je známý u jiných pod jménem *Služba*, *Světec*, *Kurban* a u Srbů *Sláva*. O něco později pravděpodobně ne bez vlivu těchto diskusí se K. Šapkarev ve svém Sborníku (*Сборник*) vyjadřuje i k této otázce: „*Kurban* převládá ve svobodném Bulharsku, *Služba* v Makedonii a *Sláva* v Srbsku. Avšak ten samý *Kurban* v Bulharsku nazývají *Služba*, která se ostatně slaví i na mnoha místech v Makedonii. *Sláva* si je čistě srbská věc, jenže Srbové nesprávně zaměňují *Službu* Makedonců se svou *Slávou*“.⁵⁹ Co se týká tohoto obyčeje, je zajímavé jedno pozdější svědectví Stefana Tanoviće z Gevgelijska, který tento obyčej považuje za srbský a tvrdí, že na jeho vykořenění pracovali Řeci a Bulhaři. „Ale Bulharům tento obyčej velmi vadil při dokazování bulharštiny v Makedonii. Proto se jej snažili nejprve odstranit.“⁶⁰

⁵⁷ ХАЦИМАНОВ. Борбени. рíсећ Таму ле мајко, близу Битола, зрíвал Аири Демировски од Битола, 1950 партизанска песна са боршите Елпида Караманди, s. 114.

⁵⁸ А. П. Стоилов, Фолклор, Известия на Народния етнографски музей в София к., кн. I-IV, София 1925, s.16

⁵⁹ Шапкарев, К. А. Сборник отъ български народни умотворения, Част трета, отдел I и II, Български обичаи, обряди, сиеверия и костюми, книга , събрал и издава К. А. Шапкарев. София, 1891. s. 182.

⁶⁰ Стефан Тановић, Српски народни обичаји у Бевђелиској кази, Београд 1927, s.215.

Ve vzpomínce makedonského národa žijí i makedonští světci, o kterých vznikla početná vyprávění a legendy, o zázracích které se děly v blízkosti jejich ostatků, o ochraně před nebezpečím, o uzdravování nemocných atd. Např. Sv. Kliment je ochráncem města Ochrid, a vždy když hrozilo nebezpečí, objevoval se jeho duch a město zachraňoval. Sv. Naum zůstal ve vzpomínce národa jako léčitel, který neléčil jen křesťany, nýbrž též příslušníky jiných věr, kteří se na něj obraceli s důvěrou a úctou. Nmč. Jiří Srbský 24.2./11.2. (*Св. новомаченик Ѓорѓи Кратовски*), Mč. Atanasij Bulhar 11.9./26.8. (*Атанасиј Струмички*), 15 svatých Tiveriopolských mučedníků 11.12./28.11. (*Св. 15 Тивериополски свеиши-маченици*) a vmč. Chrýsie (Zlata) Bulharská (*Света мач-ца Злата Мегленска*), jsou ve vzpomínkách příkladem obrany víry a důstojnosti. Tradiční jsou i zázraky Ct. Jáchyma Bulharského 29.8./16.8. (*Св. Јоаким Осоговски*), sv. Prochora a sv. Gavriila 28.1./15.1. (*Св. Прохор Пчински и Св. Гаврил Лесновски*), k nim se vždy řadí i ct. Jan Rilský 1.11./19.10. (*Св. Јован Рилски*), dále odpůrce herezí sv. Ilarion Meglinský 3.11./21.10. (*Преп Иларион Мегленски*) a divotvorec sv. Nektarij Bitolský (*Преподобен Нектариј Битолски*) a další světci.

8. MAKEDONSKÁ NÁRODNÍ LYRIKA

Folkloristé považují lyrické písně za nejstarší písně, staré skoro stejně tak, jako samotná lidská řeč. Mnoho těchto písní bylo v minulosti vázáno k obřadu a k magii, později se však osamostanily. Obřadní písně byly součástí obřadů, dodolské s magickými úkony, svatební písně neoddělitelně patřily k svatebnímu ceremoniálu, pracovní písně doprovázely lidskou práci atd. Mnoho písní, které byly v minulosti součástí svatebního rituálu, zvláště ty, které opěvují intimní city ženicha a nevěsty, se později staly milostnými písněmi. To samé je možné říci o větším počtu pracovních písní, které opěvaly intimní city mladých ženců, nádeníků, ovčáků, pečalbarů a pod., jakož i lazarských písních, vodičarských a svatojiřských, které vyjadřovaly právě city mladých lidí.⁶¹

Pro národní lyriku je charakteristická tematická různorodost, ta opěvuje nejen nejrůznější lidské city, ale též mnoho vztahů člověka s jeho okolím, rodinné vztahy, aktivity spojené s kalendářem atd. I makedonské lidové písně opěvují celostně život makedonských Slovanů od nejstarších dob do dneška. Lyrické písně jsou především dílem vesnických lidí. V nich jsou na první pohled patrné pocity, zápasy, rozumění životu i představy o něm, psychologie vesničanů. Lyrické písně vznikaly i ve městech, jenže ty jsou mnohem mladší, nejvíce mezi řemeslníky, což byli nejčastěji právě přistěhovaní vesničané. I tyto písně stavěly na existující národní poetické tradici, ale postupně do nich byly vnášeny i nové stylové i kompoziční prvky, a měnil se i jejich obsah. Některé takové písně představují jeden druh městské lyrické písně s mnoha vypůjčenými prvky z umělecké literatury.⁶²

⁶¹ КИТЕВСКИ, Марко. Македонска народна лирика. s. 5.

⁶² Тамтѣж. s. 6.

Lyrické písně bývají pochvalné. Opěvují a chválí různé pozitivní lidské vlastnosti, nebo naopak odsuzují různé negativní skutečnosti. V pracovních písních je vychvalována píle, rodina v rodiných i svatebních písních, dále v lazarských, vodičarských a některých dalších. Ve svatojiřských a zvláště v bylinkářských písních je vyjádřena radost z návratu vegetačního období, radost z krásy přírody.

„Podstatnou charakteristikou lyrické písně je její citová zaměřenost při současném opomíjení okolností, za kterých děj probíhá.“⁶³ Další její charakteristikou je její synkretičnost, spojení s muzikou a tancem, ale též s obřadem a magií a jinými formami lidského života. Makedonské obřadní písně

8.1 Makedonské obřadní písně

Národní obřadní písně patří k těm nejstarším národním lidovým písním, ale je těžké přesněji určit, kdy vlastně vznikly. Přesto je možné říci, že písně pocházejí z barbarského období dobytkářů a zemědělců.⁶⁴ Podle některých momentů v písních (synkretických, pohanských, křesťanských) je možné přibližně vytušit kořeny některé obřadní písně, nebo její dávné varianty. Srovnáním mezi makedonskými národními obřadními písněmi a takovými písněmi u druhých slovanských národů ukazuje, že „původ našich obřadních národních písní, jakož i obřadní poezie všech jižních Slovanů, má vztah k praslovanskému pohanství, s pohledem na svět starých Slovanů ještě z doby jejich společného soužití ve staré otčině.“⁶⁵ Přestože existuje mnoho společných elementů, které svědčí o jejich společném původu v dávné minulosti, tyto písně vykazují i řadu

⁶³ ЂУРИЋ, Војислав. Лирика у светској књижевности. Београд 1982, s. 5.

⁶⁴ Тамtéž.

⁶⁵ Пенушлиски, Кирил. Обредни и митолошки песни, избор и редакција д-р Кирил Пенушлиски, Скопје 1968, s. 8.

specifičností u jednotlivých národů. Takový je i případ makedonských národních obřadních písní, které se v mnohém odlišují od obřadních písní ostatních slovanských národů.⁶⁶

V obřadních písních je nejčastěji vyjádřena člověkova víra v existenci nějakých nadpřirozených sil, zvláště pak víra v magickou moc slova. „Kult magické moci slova - umocněn animistickými představami dávného člověka - se uplatňoval při slavení početných svátků přítomných v národním kalendáři“.⁶⁷ Je nesporné, že Slované po svém příchodu do tohoto prostoru, měli kontakty i se starousedlíky, jakož i později se sousedními neslovanskými národy, s jejich obřadními písněmi, což mělo vliv i na jejich obřadní písně. Pozdější přijetí křesťanství právě tak do těchto písní vneslo nové elementy. Některé písně zasvěcené starým slovanským božstvům: *Dajbog*, *Perun*, *Veles*, *Spas* i dalším byly později spojeny s představiteli křesťanského náboženství (Ježíš Kristus, Bohorodice, sv. prorok Eliáš, sv. Mikuláš Divotvorce) a určitými svátky křesťanského kalendáře (*Божик*, *Велигден*, *Иванден* atd.). Tato kontaminace starých pohanských obřadů a písní s tím vším novým, co nabízela nová otčina a nová doba se neodvíjelo ani rychle ani snadno. Člověk nemohl uniknout vlivu okolí, vlivu nových náboženství a pod., ale přitom si dále střežil to, co si přinesl ze staré otčiny, obřady, písně, mytologii.⁶⁸

Křesťanství se snažilo odstranit starý pohanský způsob chápání života i obřady s ním spojené. To se mu dařilo po kratší či delší době, po překonání větších či menších těžkostí, s většími nebo menšími úspěchy. Ne zřídka však to, co křesťanská církev zničit nemohla, přivlastňovala si a dávala tomu vlastní křesťanskou pečeť. Tak se to stalo například s některými svatojiřskými (*ѓурѓовденски*),

⁶⁶ КИТЕВСКИ, Марко. Македонска народна лирика. s. 9.

⁶⁷ Саздов, Томе. Македонска народна поезија, Скопје 1966, s. 56.

⁶⁸ КИТЕВСКИ, Марко. Тамtéž. s. 10.

vodičárskými a dalšími obřady a písněmi, ve kterých i přesto, že jsou spojené s křesťanským kalendářem, a s některými svatými křesťanského náboženství, je znát jejich pohanský původ. Některé si dokonce zachovaly až do našich časů celostně pohanské rysy, jako je tomu v případě novoročních písní (vasiličárských, babarských), dále rusalijských, dodolských i jiných obřadních písní, které církev nemohla vykořenit a křesťanské znaky, které jim vnutila jsou nedůležité.⁶⁹

Když se mluví o prolínání křesťanských a pohanských elementů obsažených v oslavách svátků, je nutné poznamenat, že velký počet předkřesťanských obyčejů i pověr se uchovalo i přes snahy církve eliminovat je nebo je kristianizovat. Velký počet svátků stanovila církev v čas oslav dřívějších pohanských svátků.⁷⁰

Národ však přesto i nadále spojuje tyto dny, dnes již spíše ve vzpomínkách, s oněmy dávnými oslavami. Na př. svátek svt.mč. Charalampios 23.2./10.2. (*Св. мч. Харалампий -Чуминден*) je národem zván *Čuminden*, a byl slaven jako den ochrany před morem (*чума*), že Sv. Charalampios je ochráncem před touto démonickou nemocí.

V létě, v nejteplejším období roku, slaví národ dny nazvané Gorešnici nebo Čuruci (*Горешници, Чуруци*) pro ochranu před požáry, církev ve stejnou dobu slaví vzpomínku na svaté mučedníky Kiryka a Julitu, jeho matku 28.7./15.7. (*Свети маченици Кирик и Јулита*), svátek velikomučednice Maríny 30.7./17.7. je v národě znám jako Ohnivá Marie (*Огнена Марија*). Na přechodu léta a podzimu, 19.8./6.8. slaví národ svátek Proměnění Páně (*Преображение на Господ Исус Христос*), přitom význam tohoto

⁶⁹ КИТЕВСКИ,Марко. Македонска народна лирика, s.10.

⁷⁰ КИТЕВСКИ,Марко. Македонски празници. s.28.

dne spatřují lidé často v tom, že se od té doby mění teplé počasí na studené, i když církevní význam tohoto svátku je jiný.⁷¹

Národní obřadní písně jsou poetické tvorby, které jsou nejčastěji nedílnou součástí obřadu, ale i tance. Text těchto písní je příležitostný, t.j. je přizpůsoben obřadu, kterému je píseň zasvěcena. Stopy vázanosti s jistým obřadem jsou zcela patrné u jedné části písní, které se nás dotkly, ale bez pochyb existují i písně, které se pěly při dávných obřadech, tento vztah se již však nedá uchopit, nebo je jen těžko vytušitelný.⁷² „Jsou něčím více než jen poezií, jako je to v případě druhých písní. Proto v nich nemáme hledat jen pouhou zábavu, ne jen výraz jedné čistě estetické potřeby, ale také vyjádření životních citů a přání. Za pomoci písní je konán odpovídající obřad obracející se k přírodě, či obřad pro ovlivnění rodinného života v určitém pozitivním smyslu.“⁷³

Obřadní písně je možné rozdělit do několika podskupin, písně spojené s některými obřady, co se zpívají o určitých svátcích křesťanského kalendáře, jako jsou Nový rok 14.1./1.1. (*Нова Година, Обрезание Христово, Св. Василиј Велики-Василица*), Předvečer narození Kristova 6.1./24.12. (*Коледе-Бадник*), Boží vánoční hod 7.1./25.12. (*Рождество Христово-Божик*), Lazarova sobota (*Лазарица*), Světlé Vzkříšení Kristovo (*Воскресение Христово-Велигден*), den Vmč. Jiřího Vítězného 6.5./23.4. (*Свети великомаченик Георгиј-Гурѓовден*) apod., dále písně spojené s obřady, které mají ochránit před nežádoucími událostmi, nebo též písně pro vyprošení deště. Dosti objemná je skupina obřadních písní,

⁷¹ Тамтѣж. s. 28.

⁷² Латковић, Видо. Народна књижевност 1. s. 152.

⁷³ АРНУОДОВ, Мицхаил. Обредни песни, отбрали и редактирали проф. М. Арнаудов и Хр. Вакарелски. s. 14.

které doprovázení obřady spojené s nejdůležitějšími mezníky lidského života: narození, svatba, smrt.

Je-li řeč o kalendářních obřadech a písních, je třeba se seznámit nejprve s národním dělením roku na zimní a letní periodu. Zimní období trvá od 8.11./26.10., dne Vmč. Dimitrije Soluňského (*Митровден*), do 6.5./23.4. dne Vmč. Jiřího Vítězného (*Ѓырфовден*) a letní od 6.5./ 23.4. do 8.11./26.10. To hezky dosvědčuje makedonské národní přísloví: „*Dojde li Mitrovden, čekaj si Đurd'ovden.*“⁷⁴

8.2 Mytologické písně

V mytologických národních písních jsou reflektované dávné lidské představy, vztah člověka k okolnímu světu, jeho vysvětlování si mnohých přírodních úkazů a jeho odpovědi na různé životní otázky. Dávný člověk neměl možnost vědecky hodnotit svůj život, své zkušenosti a poznatky, věřil v existenci různých nadpřirozených sil, které ovlivňují přírodu. Skutečností pro něj byla různá božstva, dobří a zlí duchové, mnohočetná bytí: víly, sudičky, draci, saně, čumy atd. Proto jsou mytologické písně zrcadlem, v němž i dnes vidíme naše předky, jejich představy, jejich vzájemné vztahy, jakož i jejich vztah k přírodě. „Přestože jednou z charakteristik mytologické písně je kombinace fantazie a reality“,⁷⁵ jejich původcem je samotný člověk.

Mytologická stvoření mají „nadhledskou moc, ale též lidské vlastnosti a chyby.“⁷⁶ Ve všech mytologických písních všech slovanských národů se setkáváme s prvky, které svědčí o faktu, že tyto písně pocházejí z časů, kdy tyto národy žily společně ve společné otcovině, a kdy sdílely společnou mytologii. Často se tu objevují některá nadpřirozená bytí: rusalky, draci, saně... Ne zřídka se

⁷⁴ КИТЕВСКИ, Марко. Македонска народна лирика. s. 11.

⁷⁵ ПЕНУШЛИСКИ, Кирил. Обредни и митолошки песни, избор од редакција д-р Кирил Пенушлиски. s. 22.

⁷⁶ БУРИЋ, Војислав. Лирика у светској књижевности. s. 411.

setkáváme s přírodními jevy (blesk, vítr, déšť), kosmickými tělesy (slunce, měsíc, hvězdy), různými stvořeními (čumy, sudičky, tolosomy). Větší část písní je plodem víry v magickou moc slova (jsou vzpomínány kletby, požehnání, zdravice). Některé písně obsahují víru v záhrobní život, jiné metamorfózu, jiné svědčí o víře v nutnost oběti při stavbě atd.⁷⁷

Mytologickým písním jsou tematicky blízké písně nábožensko-legendické, které mají nejčastěji poučnou funkci. V nich se setkáváme s biblickými motivy, dále různými hagiografickými i apokryfními texty. Pějí o Ježíši Kristu, o Bohorodici, o různých svatých, o ráji a pekle, o spravedlivých a hříšnicích atd. Dochází v nich k míšení křesťanských a mytologických prvků (Bohorodice a rusalky, svatý Jiří a drak, svatý prorok Eliáš a devět draků atd.), často se tu objevují různá vyjádření křesťanské víry. Svatí jsou opěvováni jako bytosti mající též lidské vlastnosti: Bohorodice staví klášter Treskavec, svt. Mikuláš Divotvorce buduje církev atd. Velmi oblíbeným tématem národních pěvců je Ježíš Kristus, jeho narození, jeho křest, jeho vzkříšení, dále prvky kultu Boží Matky-Bohorodice.⁷⁸

⁷⁷ КИТЕВСКИ, Марко. Фолклорот огледало на народниот живот. s. 156.

⁷⁸ Тамtéž.

9. NĚKTERÉ OBYČEJE ZE SKOPSKÉHO POLE

V oblasti Skopského Pole jsou obyčeje vázány s rozpoznáváním ročních období a úkazy na nebi. Největšími svátky jsou *Božit'*, *Đurd'ovden* a *Mitrovden* a další. Lidé zde namají přesné vědomí o čtyřech ročních obdobích. Všichni znají léto a zimu, znají i jaro, ale podzim někdy nejmenují. Jaro začíná na *Mladenci* 22.3./9.3 a trvá do *Blagoveštenije* nebo do *Đurd'ovdenu*. Léto začíná o *Blagoveštenije* nebo *Đurd'ovdenu* a trvá do nového roku. Léto končí dnem svátku *Sv. Ilija* nebo *Petkovdenem*. Ten kdo udává podzim, pro něj ten začíná od *Petkovdenu* a trvá do *Vavedenu*. Zima začíná od *Vavedenu* a končí o svátku *Sv. Atanas*. Nový rok jim začíná jeden týden před *Krstovdenem*, právě v době, když počínají nanovo orat a sít podzimní osevy. Neznají přestupný rok.

Podle některých má rok 12 měsíců, podle některých 13. Trináctý měsíc se ale zakrýval před sluhy, aby se jim za něj nemuselo platit. V roce byli sloužící vypláceni jednou nebo dvakrát, a to o *Mitrovdenu* nebo na *Đurd'ovden*. 13 měsíců dostaneme tehdy, počítáme-li že každý měsíc jsou čtyři týdny. Neexistuje však stejný počet názvů měsíců. Už bylo zmíněno, že rok začíná 8. září. Září je též prvním měsíc v roce. Září nazývají *Krstovdenský* měsíc, říjen *Esen-ní* nebo *Mitrovdenský*. Listopad nazývají *Listopak* nebo *Prečestenský*. Prosinec nazývají *Studen Andreja* nebo *Svetinikolský*, leden nazývají *koložeg*, únor *sečko*, březen *marta*, duben *Đurd'ovdenský*. Pro květen jméno nemají a neznají ho. Tam, kde o něm ví, nevědí přesně, kdy začíná a kdy končí a říkají mu *maiija*. Červen nazývají *Petrovský*, červenec *Svetinikolský*, srpen-*makevej*. Prvních dvanáct dní tohoto měsíce nazývají *Makave*. Po prvních dvanácti dnech tohoto měsíce, po *Makavama*, vědí jaký rok je čeká.⁷⁹

⁷⁹ ХАЦИ-ВАСИЛИЈЕВИЋ, Јован. Скопље и његова околина. Београд, 1930. s.367

9.1 Obyčeje oráčů

Nový rok začíná zářím-svátkem Sv. Simeona Stolpnika. Orat a sít je třeba začít někde mezi Sv. Simeonem a Krstovdenem, někde i mezi Krstovdenem a Petkovdenem.

Před počátkem orání a setí je nutné vrátit vše, co je kdo komu dlužen. Ten den, co hospodář půjde orat, vstane brzo ráno za svítání, obleče si sváteční šat, očistí voly nebo buvoly, nazdobí jim rohy kvítím, mimo jiné bazalkou. Na pravý ukazováček si naváže červenou nit. Tu samou nit naváže i na držák od rádla. Pak vezme prsten jeho ženy a vhodí jej do pytle, kam bude později nasype sémě. Ze známých příčin si dá pozor, aby jej nikdo neviděl, až půjde orat. Pokud mu někdo zkrří cestu, vrátí se domů, a ten nebude nic dělat. Ten den se nikomu nic nepůjčuje. Oběd se odnáší oráči na pole. K obědu musí být presna pogača (nekvašený chléb) a fazolové jídlo. Pogača se láme přes ojnici.

9.2 Obyčeje při žních

Jsou obdobné jako ve všech jižních oblastech. Žnout se počíná hlavně v pondělí, ve středu, nebo ve čtvrtek. Věří se, že úterý, pátek a sobota nejsou dobré dny. Snaží se, aby žetvu zakončili ten den, co ji počali. Na konci žní nechávají *dedinu bradu*. Jako bradu, sváží červenou nití srpy a donesou je domů. Dokud není vymlácené obilí, srpy nechávají doma, když pak je hotovo, srpy donesou do sýpky, a tam zůstanou do dalších žní.⁸⁰

⁸⁰ Tamtéž.s. 368

10. MAKEDONSKÉ KRÁTKÉ FOLKLÓRNÍ ŽÁNRY

Krátké folklórní žánry, jako součást každodenní mluvy, jsou nejčastěji používanými lidovými tvorbami. Jejich krátkost je jen jejich kvalitativním rozměrem, ty však vyvěrají z hlubšího a komplikovanějšího kontextu a vypovídají mnohem více, než můžeme říci na první pohled, ohlížíme-li se právě jen na jejich krátkou formu.⁸¹

Krátké folklórní žánry mají více charakteristik, které je navzájem sbližují, ale i takové, kterými se navzájem liší. Společná jim je právě jejich krátká forma, fakt, že myšlenka je vyjadřována nejčastěji jen jednou větou. Jejich důležitou vlastností je jejich praktická upotřeba, jsou součástí každodenní mluvy. Odlišují se svým původem a různými druhy příležitostí jejich užití. Zatímco přísloví a rčení mají nejčastěji shrnující charakter a vyjadřují závěr nějakého obsahu, vyjadřují nějakou životní zkušenost, lidovou moudrost, ponaučení a pod., kletby, přísahy, požehnání a zdravice představují magické formule, kterými se vyjadřuje touha, přání, dobrá nebo zlá, a vycházejí z víry, že určité slovní formule mohou ovlivnit v pozitivním nebo negativním smyslu lidský osud. Hádanky a dětské slovní hry (jazykolamy, rozpočítávadla, škádlivé vtípky, říkanky) mají dnes již především zábavnou funkci, ale dříve tomu bylo jinak.⁸²

10.1 Přísloví

Přísloví je definováno jako krátký hovorový útvar, ve kterém je vyjádřena nějaká životní zkušenost, pravidlo chování, nějaký soud o určité životní otázce nebo přírodním úkazu. Přísloví jsou upotřebovávána spontánně jako součást každodenní mluvy. Neboť odrážejí národní moudrost, ty nevyjadřují představy jednotlivce, ale

⁸¹ КИТЕВСКИ, Марко. Фолклорот огледало на народниот живот. s. 171.

⁸² Тамtéž.

společnosti. Přestože jsou přísloví a rčení vlastnictvím celého národa, neboť jsou součástí jeho hovorového jazyka, tyto i ostatní lidové tvorby nevytvořil celý národ, nýbrž jedinci, především talentovaní lidé, kteří mohou své zkušenosti a poznatky shrnout a dobře vyjádřit. Tato jejich myšlení, poznámky, srovnání, soudy, závěry a pod. přijalo jejich společenství a tím se staly lidovými, obsahují národní zkušenost, moudrost, filosofii. To znamená, že společnost nepřijímá vše, co je vysloveno jedincem, nýbrž činí selekci, a přijímá jen to, co je v souhlasnosti s porozuměním celého širšího okolí, a co přivolává jeho zájem. Díky tomu některá přísloví zůstávají vlastnictvím určitých kruhů, krajů, oblastí, jiné patří určitým odborným kruhům, vojákům, studentům, řemeslníkům, trhovcům atd. Čím univerzálnější význam mají, tím mají též širší okruh působnosti. Je nutné též poznamenat, že jedno myšlení přijaté společností, je též vystaveno jejímu působení, ta jej mění dle svého vkusu, a svých představ. Je možné říci, že přísloví a rčení jsou velmi reálným odrazem života a jsou nejčastěji užívanými útvary lidové slovesnosti.⁸³

V lidových příslovích a rčeních našel své místo celostný lidský život od narození do smrti, dále lidské pohledy na nejrůznější otázky o životě, světě obecně, jakož i všechny přírodní úkazy, klimatické podmínky atd. Přísloví též poskytují obraz lidské minulosti od nejstarších časů až dodnes. V mnohých z nich jsou reflektované patriarchální vztahy, velký počet přísloví vychází z nejčastějších lidských činností, zemědělství, dobytčářství, často vypovídají o trhovském prostředí, mnohých řemeslech, třídních rozdílech a pečalbarství. Mnoho přísloví komentuje lidskou práci, ta je opsána z nejrůznějších aspektů, na jedné straně se v nich odrážejí dávné představy o existenci vyšší síly, která řídí přírodu i člověka: *ako nemaš k'smet nafile se trudiš*, jiné vznikly na základě objektivního

⁸³ Tamtéž. s. 175.

rozumění života a světa: *bez maka nema nauka, lozjeto nesaka molitva tuku motika*, atd.⁸⁴

Kromě početných přísloví, které mluví o pozitivních lidských vlastnostech jako jsou: píle, čestnost, dobré sousedské vztahy a pod., není málo ani těch, které se vysmívají negativním vlastnostem.

Lidová přísloví a rčení mají i dnes významné místo v lidském životě. Nejen že se vytvářejí nová přísloví v souladu s novými poznatky a porozuměním současného člověka, ale též za současných podmínek jsou tyto nejméně zasaženy v porovnání s písněmi a pohádkami. Zatímco některé druhy písní zcela vymizely, jiné se pějí zcela minimálně, jakož se i zřídka povídají pohádky, přísloví a rčení i nadále zůstávají součástí každodenních rozhovorů lidí a představují nejčastěji upotřebovávané krátké útvary lidové slovesnosti. Užívají je i spisovatelé ve svých dílech, často se s nimi setkáváme i ve veřejných sdělovacích prostředcích, novinách, radiu i televizi.⁸⁵

10.2 Hádanky (*gatanki*)

Slovo *gata* znamená dívání se do minulosti a odkrývání něčeho neznámého. V minulosti byly hádanky vázány k člověkově víře v existenci různých negativních démonů. Lidé jejich jména nevyslovovaly, nebo je nahrazovaly jinými výrazy. Hádanky vznikly z potřeby nenazývat předměty a jevy pravými jmény, nýbrž jinými metaforickými, hahalenými. Hádanky měly v minulosti jinou funkci než dnes.

V minulosti měly hádanky úlohu iniciační. Po zodpovězení určitého počtu hádanek byli mládenec a dívka považováni za zralé osoby, které mohou založit rodinu. Stopy po těchto obyčejích spatřujeme v lidových pohádkách o šikovné dívce, která mluví

⁸⁴ Tamtéž. s. 177

⁸⁵ Tamtéž. s. 177.

v hádankách nebo o mládenci, který se po zodpovězení tří hádanek stal carským zetěm. Přestože v minulosti byly hádanky nerozdělitelně vázány k obřadu, později začaly existovat samostatně a sloužily jako zábava, a takovou funkci si udržely dodnes. Zároveň cvičí soustředěnost, osvěžují lidského ducha, posilují zvědavost a rozvíjejí abstraktní myšlení. Hádanky se skládají z otázky a odpovědi.⁸⁶

10.3 Požehnání a kletby

Mezi krátké folklórní žánry patří i některé další útvary založené na víře v magickou moc slova, jako jsou požehnání a kletby. Z hlediska krátké formy ty se blíží příslovím, a z hlediska podstaty mají hodně společného se zařikáváním. Na rozdíl od požehnání, která obsahují dobrá přání, odvolání se k vyšší síle, aby působila v dobrém smyslu, kletby obsahují zlý úmysl, též obracení se k vyšší síle, nyní však se žádostí, aby se stalo dotyčnému něco zlého, neštěstí, nemoc, nebo smrt a pod.⁸⁷

Požehnání pocházejí z nejstarších dob, kdy člověk věřil v to, že magické formule a v to, že určitými magickými úkony je možné ovlivnit lidský osud v pozitivním nebo negativním smyslu. Během mnohých století požehnání přijala mnohé elementy z křesťanského náboženství, které se udržely dodnes. Proto i dnes ti, co žehnají, odvolávají se na Ježíše Krista, Bohorodici, domácího světce, nebo na některého jiného světce pravoslavného kalendáře, s prosebnou výzvou, ti aby působili ve smyslu jejich naplnění. Proto se často na počátku nebo na konci požehnání dodává „*Da dade Gospod*“ nebo „*Da dade Gospod zlaten i Bogorodica*“ atd. Požehnání nejčastěji zaznívají při obřadech, na křtinách, svatbách, o různých svátcích, dále při různých domácích i zemědělských pracech jako jsou: tkaní,

⁸⁶ Tamtéž. s. 178.

⁸⁷ Tamtéž. s. 180.

předení, orání, setí, mlácení obilí atd. Obsahu požehnání závisí na okolnostech, při kterých se vyslovují, především na obyčejích, které se konají. Na křtinách se žehná, aby mělo dítě dlouhý život, na svatbě, aby si manželé rozuměli, šťastně žili a měli hodně dětí, na Nový rok, aby byl šťastný, rodina prospívala, na poli aby se urodila hojná úroda, aby se rozmnožoval dobytek atd. Při sklizni se žehná: „*So zdravje da se jade*“, když se kupuje oblečení „*So zdravje da se nosi*“ nebo „*So zdravje da se kine*“ atd.⁸⁸

Na rozdíl od požehnání kletby se snaží přivolat zlo, aby se stalo neštěstí atd. Ty jsou následkem nenávisti, závisti, zloby. Bývají vyřčeny v afektních situacích, když je jazyk rychlejší než rozum, mohou být však prostředkem obrany, reakcí na nespravedlnost nebo zločin. Kletby jsou vždy jasné a konkrétní, je jasně řečeno jaké zlo je přáno.⁸⁹

Kletby jsou blízké zaříkávání, která představují tajné formule založené na víře v magickou moc slova. Zaříkávání jakoby obsahovala jednotu mezi požehnáním a kletbou. Na jedné straně přání za uzdravení nemocného, na druhé straně hrozbu nebo zlé přání vůči tomu, kdo nemoc zapříčinil, nebo samotné této nemoci. V některých případech zaříkávačka nemoc prosí, aby opustila nemocné tělo, a odešla na nějaké jiné krásné místo daleko od lidí i dobytka, kde se jí bude daleko lépe dařit. V druhém případě zaříkávačka nemoci vyhrožuje, zastrašuje ji, nebo proklíná, a tímto způsobem se jí snaží vypudit z těla nemocného. Velmi často je kletba nasměrována na toho, kdo nemoc zapříčinil, nejčastěji na uhrančivé oči, o kterých se věří, že jsou příčinou různých nemocí.⁹⁰

Funkce kleteb je různá. Někdy byly vyslovovány veřejně před všemi vesničany a byly namířeny proti těm, kteří zhřešili proti veřejné

⁸⁸ Тамтэж. s. 181.

⁸⁹ Тамтэж. s. 181.

⁹⁰ КИТЕВСКИ, Марко. На клетба лек нема. s.34.

morálce. Tehdy byla kletba vyslovena selským stařešinou nebo dokonce duchovním. Lidé se takové kletby obávaly, proto méně konaly zlé skutky, což bylo pozitivní, přestože kletba je vždy sama o sobě negativní.

Dnes jsou kletby jen pozůstatky v hovorové řeči, většinou je vyslovují staré a prosté ženy.⁹¹

Za nejtěžší kletby jsou považovány matčina a kmotrova. Kmotr je považován za prostředníka mezi bohem ochráncem, proto se věří, že vše co řekne, se splní. Věří se též, že rodičovská kletba je těžká a též se vždy plní. Matka nosila své dítě devět měsíců ve svém těle, proto každá neposlušnost si zaslouží trest. Za těžkou kletbu je považována i otcova. Ten nekleje, ale když už to udělá, je to od srdce, a taková kletba se též naplní.⁹²

⁹¹ КИТЕВСКИ, Марко. Фолклорот огледало на народниот живот. s.181.

⁹² Тамtéž. s. 182.

11. SLUŽBA

V Makedonském národě má zvláštní význam domácí svátek, takzvaná Služba, které se slaví jednou ročně, vždy ve stejný den. Tento den je zasvěcený jednomu světci křesťanské víry. Dnes, stejně jako i v minulosti, má každá pravoslavná rodina jednoho domácího světce, kterého považuje za ochránce. Proto doma nesmí chybět jeho ikona, která byla posvěcena tím, že byla umístěna 40 dní v církvi. Je možné ji též zdědit po rodičích nebo po rodičích partnera v případě, že rodina žije s prarodiči. Pokud si rodina přeje slavit svátek jiného světce, pozvou popa, ten zazpívá modlitbu, místnost očistí za pomoci kadidla, otevře svůj pravoslavný kalendář a ten světec, o kterém se píše na té stránce, bude domácím světcem a tedy ochráncem oné rodiny. Na počest domácího světce se konají hostiny, peče se obřadní chléb, zvou se hosté, ale přicházejí i nepozvaní. Ti všichni jsou vydatně pohoštěni. V minulosti v tento den posílali jídlo z hostiny vězňům, dávalo se též chudým. Smyslem těchto svátků je posloužit a zavděčit se světci, ochránci, což zároveň znamená přilepšit i mrtvým na onom světě, zemřelým předkům, je to tedy v podstatě zádušní hostina.

Pokud je v rodině nějaká potíž, například jsou-li děti vážně nemocné, nebo často marodí, v tom případě je možné poprosit duchovního, aby byl rodině výše popsáním způsobem vybrán ještě jeden světec. O svátku tohoto dalšího světce se buď jde do církve, aby byla symbolicky přinesena nekrvavá oběť v podobě obřadu vyzdvižení chleba, někdo však kromě toho ještě připraví o tomto svátku také hostinu a očekává hosty.

Slavení domácího svátku začíná večer předešlého dne. Tento večer se nazývá *zaslug* (заслуг) což znamená zasloužení si. Dříve se čekali hosté i o tomto dni. Současně ti, co slaví Službu čekají hosty

celkem dvakrát: v den svátku k obědu i k večeři, a v den následující po svátku, tehdy přicházejí jen velmi blízcí lidé, tento den je zasvěcený zemřelým, říká se tomu jít na patericu. Podle někoho se tak činí ke cti paterice, tj. žezla světce. Tento den je zasvěcen zemřelým domu.

Zde je místo, aby jsme pohovořili o vzpomenutých obřadních předmětech, které mají svůj význam při vykonávání obřadu o tomto svátku-službě: voda, chléb, pšenice, víno, svíce, kadidlo a ikona.

Obřad svěcení vody v domě se koná přibližně jeden týden před Službou. Pop zpívá nad připravenou nádobou s vodou modlitbu, přitom drží v pravé ruce kříž, na kterém je připevněna snítka výrazně voňavé suché bazalky (*босилек*). Po obřadu je voda očištěna od zlých démonů, má zázračnou moc, slouží k léčení nemocných, ale též k ochraně domu od různých neštěstí. Na závěr obřadu pop pokropí místnost svěcenou vodou, každého přítomného se dotkne na temeni hlavy křížem se snítkou bazalky omočené ve svěcené vodě a všichni domácí kříž políbí.

Touto vodou hospodář kropí např. ve stáji. Pokud je pocíťována potřeba zbavit se nevolnosti, bolesti hlavy, v tom případě se tato voda pije, nebo se s ní omývá tvář. Takto je používána speciálně pokud malé dítě pláče. Vody jsou léčivé o Bohozjevení, kdy se hází do vody kříž, tehdy lidé plní vodou z řek a jezer nádoby, tam kde byl vykonán obřad házení kříže, a uchovávají ji po celý rok pro účel léčení a ochrany. Častěji se však doma uchovává voda posvěcená v den domácí služby.

V den svátku se svěcenou vodou zadělává těsto na obřadní chléb, ti co chléb koupili v pekárně jej též pokropí svěcenou vodou. Chléb se zadělává z pšeničné mouky a pro tuto sváteční příležitost se na povrchu ozdobně upravuje. Chléb je zasvěcen domácímu světcí a nese jeho jméno. Chléb dále představuje i nekrvavou oběť určenou

pro světce, záměna někdejšího přinášení obětí na počest božstva. Tento obřadní chléb společně s pšenicí se buď nosí do církve ráno, aby po liturgii pop vykonal symbolický obřad vyzdvižení chleba: vyřízne dvěma zářezy kříž, do kterého pak nalije víno, nebo v den svátku přijde pop přímo domů tento vykonal obřad. Každý z něj pak sní část „pro zdraví“.

Symbol pšenice je v národním myšlení je nejčastěji spojen se zesnulými. Pro slavení služby se vybírá nejlepší pšenice, čistí se zrno po zrnu, po uvaření se formuje formou do tvaru kruhu, zeshora se dává cukr, během obřadu se polévá vínem a po obřadu si každý sní trochu „pro zdraví“. Pšenici je symbol vzkříšení. Jako pšeničné zrno nehnije v zemi, nýbrž roste, zraje a nakonec vydává více zrn, tak i Ježíš po pohřbu byl vzkříšen k věčnému životu.⁹³

Víno je často přítomné v křesťanských obřadech a symbolizuje Kristovu krev prolitou pro spasení celého lidského rodu. O svátku služby pop při obřadu „vyzdvižení chleba“ z bochníku odřízne jednu část ve tvaru trojúhelníku (též kříž dvěma zářezy nože, v tom případě se otvor nezavírá, neboť žádná část nebyla vyjmuta), do otvoru nalije víno a pak opět chléb zavře tou stejnou částí. Vínem se polévá chléb, ale i pšenice. Tento obřad je záměnou někdejších krvavých obětí božstvu-ochránci.

Svíce jsou také obřadními předměty bez nichž není myslitelné slavení domácího svátku-slужby. Svíce jsou význačným symbolem, ale nejčastěji symbolizují svatost, Boží světlo, proto se používají při různých svátečních okamžicích. Posvěcené svíce mají zvláštní významné místo v národní víře. Ty zabezpečují světlo pro zemřelé předky, ale i pro domácího světce-ochránce, proto se často zapalují v církvi, ale i v domě před ikonami. Věří se, že světlo svíce nezahání

⁹³ КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници. s. 25.

jenom temnotu, ale také zlé duchy, kteří zvláště večer napadají člověka.

Kadidlo je páleno v církvi během liturgie. Je možné, aby jej duchovní užíval i při návštěvách domů.

Ikonu domácího světce má každý doma, při obřadu se jí nijak nemanipuluje, zůstává na svém obvyklém místě.

Naše rodina slaví domácí službu na den Sv. Jiřího (*Св. Ѓорѓие*), který se slaví 26. listopadu podle starého kalendáře a 9. prosince podle nového kalendáře. Tento svátek je spojen se jménem sv. velikomučedníka Jiřího Vítězného, jehož vzpomínka se slaví i v jiných dnech pravoslavného kalendáře. V tento den byl v r. 1037 vysvěcen chrám zasvěcený tomuto světci v Kyjevě knězem Jaroslavem. Tento den se slaví jako svátek v celém Rusku a odtamtud bylo pravděpodobně slavení přeneseno i do našich krajů. O tomto svátku se připravují postní pokrmy. V této vesnici je domácí služba lidmi nazývána Sláva, i když je typičtější, že na území Makedonie se tento svátek nazývá Služba. Další rodiny v Ilinden slaví domácí Slávu například o svátcích:

Sbor sv. slavného proroka a předchůdce Páně, Jana Křtitele 20.1./7.1. (*Св. Јован*) • svt. Athanasij 31.1./18.1. (*Св. Атанас – Танасовден зимен*). • Sbor archanděla Gabriela 26.7./13.7.

(*Св. Архангел Гаврил*) • Svatý slavný prorok Eliáš 2.8./20.7. (*Св. Илија-Илинден*) • Ctihodná Parskeva Srbská 27.10./14.10. (*Петковден*) • Velikomučedník slavný Dimitrij Soluňský 8.11./26.10. (*Митровден*) • Sv. nezištníci a divotvorci Kosma a Damián Asijští 14.11./1.11. (*Св. Врачи-Св. бесребр. и чудотворци Кузман и Дамјан*) • Sbor archanděla Michaela 21.11./8.11. (*Св. Архангел*

Михаил) • Uvedení Přesvaté Bohorodice do chrámu 4.12./21.11.
(*Пречиста Богородица*),
• Svt. Mikuláš Divotvorce 19.12./6.12. (*Св. Никола зимен*)

Původ těchto svátků je nutné hledat v pohanské době, kdy národy věřily v množství Bohů, a každému z nich vzdávaly úctu. Každá rodina, nebo celé vrstvy nebo celé vesnice vyjadřovaly úctu jistému bohu slavením svátků doprovázených různými obřady. Dnešní obyčej zachovaly toto dědictví předků, věřících v mnoho bohů, jen forma je pozměněna. Úlohy tehdejších bohů jsou přenesené na křesťanské světce.⁹⁴

⁹⁴ Шапкаревъ, К. А. Сборникъ отъ български народни умотворения, Част трета, отдел I и II Български обичаи, овряди, суевѣрия и костюми, книга VII събрал и издава, s. 181.

12. SELSKÁ SLUŽBA

Kromě rodinných svátků-služeb, existují i svátky, které slaví celé vesnice, někdy i dvě a více společně. Kromě domácího světce, ty mají ještě všechny rodiny ve vesnici další jeden svátek, který oslavují jednou ročně a na jeho počest organizují hostiny, jarmarky i další oslavy. V tento svátek lidé též nosí do církve chléb a pšenici, účastní se bohoslužby, po ní si vezmou symbolicky obětovaný chléb a pšenici domů, a každý si z něj vezme „pro zdraví“. Naše vesnice společně slaví službu slávy na den sv. Konstantina a Heleny 3.6./21.5. Například tento samý svátek prý slaví ještě vesnice Vratnica u Tetova. U nás se svátku říká „*Elenovo*“, tam se nazývá „*Kostanovo*“. Dále následuje obdobná hostina, svátek se opět slaví tři dny, obdobně jako domácí Služba.

13. KURBAN

S vesnickou službou bývá někdy spojena i oběť obětního zvířete - *Kurban*, kdy se zabíjejí telata, ovce i jiná zvířata. Je ale též je možné, aby se kurban konal i v den svátku jiného světce. Například v naší vesnici se o selské slávě nic takového nekoná, ale o svátku sv. Atanas 31.12./18.12. se po bohoslužbě zabíjí

10 ovcí, to v případě, že svátek nepřipadne na středu nebo pátek. Pokud vyjde na ony postní dny, v tom případě se ke společnému obědu připravují ryby a fazole (*zpaв*). Zakoupení ovcí případně ryb a fazolí organizuje a platí církev. Ovce zabíjejí muži, ne však pop. Oběd připravují pozvaní profesionální kuchaři v církevní kuchyni, o další pomocníky z řad věřících také není nouze. Pop pomocí kadidla očistí připravený kotel jídla, pokřičuje se, všichni se též pokřičují a společně hodují.

Dříve dávali těmto zvířatům před zabitím na rohy svíce a zabíjeli je potom, co pop zapěl modlitbu. Maso ze zvířete se vařilo ve velkém kotli a jedlo se na nějakém místě mimo vesnici, kde se sešlo obyvatelstvo z celé vesnice. Tomuto shromáždění se říká *Ortija*. Např. ve vesnici Slatino (Ochridsko) se i dnes toto koná mimo vesnici u kláštera sv. Jana Křtitele (*Св. Јован*) na místě jménem Bigor o svátku Odsečené hlavy Sv. Jana Křtitele 11.9./29.8. (*Отс. глав. на св. Јован Кр.*).

Obětní zvíře se zabíjelo ve dvoře církve nebo blízko nějakého svatého místa, na vyvýšeném místě, u významného kamene apod. Obyvatelé města Veles tento obřad vykonávali na pahorku Sv. Eliáše (*Св. Илија*) u jednoho stromu, do kterého uhodil hrom. Na nějakých místech zabíjel zvíře dokonce i pop, za což dostal kůži a díl masa.⁹⁵

⁹⁵ КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници. s. 26.

Zabíjení obětního zvířete ve dvoře církve nebo blízkosti svatého místa iritovalo církevní stařešiny, kteří vyžadovali, aby krvavá oběť byla zaměněna za nekrvavou. V tomto smyslu sehrála velkou úlohu kniha Kirila Pejčinoviče „Ogledalo“ (Budim 1816)⁹⁶, ve které se mluví ve smyslu proti této oběti, ale i proti mnohým dalším pověrám, které jsou v rozporu s křesťanským učením. Pejčinovičova kniha měla silný vliv na mnoho míst, kde bylo takové obětování opuštěno coby nekřesťanský obyčej. V cařihradském věstníku Noviny (Новини) na konci 19. století A. Ch. Janov v dopisu z Prilepu svědčí, že v některých vesnicích jako: „Marun, Kadeno Selo, Radobil, Mojno, Plotva a další“ dle svědectví vesničanů byl obyčej opuštěn před 15-20 lety, podle jiných dokonce před 34-40 lety a podle jiných ještě dříve. „To nastalo po vedení popů, kteří odmítli zpívat při oběti a objasňovali, že tím je konán hřích.“ Opouštění obyčeje se započalo od té doby, kdy se objevila kniha Kirila Pejčinoviče Zrcadlo (Огледало), ale obyčeje byly tak silné, že se toto stalo stěží v některých vesnicích, které byly blíže městu.⁹⁷

Na mnoha místech krvavá oběť nebyla opuštěna z důvodu strachu z pomsty vyšší síly. Jeden případ nemoci, hromu, neštěstí a pod. byly dostatečným důvodem k tomu, aby se lidé vrátili k obyčeji. Tak například ve vesnici Jablanice obětovali zvíře na den sv. proroka Eliáše (св. Илија), a když opustili tento zvyk, mrak plný deště způsobil mnoho škod, což bylo příčinou k navrácení se k oběti, která byla vykonána první neděli po *Krstovdenu* 27.9./14.9. (Воздвижение на Чесниот Крст-КРСТОВДЕН).⁹⁸

Je zřejmé, že tato oběť je pozůstatek z předkřesťanské doby, je to úkon snažící se naklonit si vyšší sílu, aby ta byla přívětivá k lidem i

⁹⁶ Пејчиновиќ, Кирил. Собрани текстови, Приредил Блаже Конески, Скопје 1974.

⁹⁷ Етнографија на Македонија, 374.

⁹⁸ Филипповић, Миленко С. Дебарски Дримкол, Скопље 1939, s. 111.

k dobytku, a aby byla učiněna oběť za účelem zabezpečení si bohaté úrody.

14. PŘEDVEČER NAROZENÍ KRISTOVA (*Бадник*) 24.12. /6.1. NAROZENÍ KRISTOVO (*Божук*) 25.12. /7.1.

Dnes slaví makedonský národ s velkou pozorností Kristovo narození. Obyčeje, které se provádějí jsou pozůstatky z minulosti, větší část z nich již vymizela, my se dnes o nich dozvídáme ze zápisů zapisovačů makedonského folklóru a etnografického materiálu jako jsou bratři Miladinovci, Kuzman Šapkarev, Eftim Sprostranov, Vasil Ikonov, Marko Cepenkov a mnoho dalších. Mnoho obyčejů je vázáno ke dni, který předchází svátek Kristova Narození.⁹⁹ Výzkumy těchto obyčejů ukazují, že na počátku byla koleda svátek vázaný na návrat Slunce z jižních rovnoběžek, rození nového slunce, což znamenalo obnovu života. Není náhoda, že se velký svátek Narození Kristovo slaví v čase zimního slunovratu, v době, kdy pohané slavili velké svátky zasvěcené slunci, rození mladého slunce.¹⁰⁰

I přesto, že se obyčeje prováděné v těchto dnech v některých detailech liší region od regionu, dokonce i od vesnice k vesnici, v základě panuje shoda několika společných elementů, jako jsou bohatě prostřené tabule, která se připravuje v předvečer Kristova Narození (*Бадни вечер*), dále oheň, který má hořet celou noc, kdy se pálí dřevo *Badnik*, jako i koleda 6. ledna brzo ráno s mnoha koledními písněmi. V současné době dochází k unifikaci obyčejů. Dříve byly vesnice nepřístupné, komunikace mezi nimi byla malá, proto každý slavil tak, jak se to naučil od svých předků, přičemž rozdílly byly i mezi jednotlivými rodinami. V dnešní době, kdy tradiční vesnice zanikly a spousta obyčejů se ztrácí, dochází k jejich redukci na určitou základní osu, která je pak všem společná.

Bohatě prostřený stůl s výlučně postními pokrmy: fazole, brambory, ryba, *pitulici* (smažené zavínuté válečky z těsta), sarma

⁹⁹ КИТЕВСКИ. Македонски празници. s. 41.

¹⁰⁰ Тамтѣж. s. 41.

(plněné zelné závitky), *zelnik* (závin z listového těsta se zelím), ovoce apod., má podle víry za cíl, podle principu imitativní magie, zajistit bohatou zemědělskou úrodu. Obyčej praví, že se mají nesnědené pokrmy po večeři nechat na místě celý večer, a pak až do rána, na některých místech tři dny, dokud se slaví svátek Kristova Narození. To je spojeno s vírou, že večer přijde děda Bože a nají se. Tabule prostírá na zemi na slámě na památku jeslí v Betlémské jeskyni, kde se narodil Ježíš.¹⁰¹

V ten večer se v každém domě zadělává těsto a peče se *kravajče* nebo *pogača*, do které se dává stříbrný penízek. Večer, když všichni usednou k večeři, pán domu se pokřizuje, požehná připraveným pokrmům, láme *kravajče* na tolik dílů, kolik má rodina členů, plus ještě jeden díl Bohu a jeden díl pro dům, tyto dva odděluje jako první. Všichni hledají ve svém díle peníz, ten kdo ho najde bude prý nejšťastnější v následujícím roce.

Bohaté obyčeje v předvečer Kristova narození jsou vázány se spalováním dřeva nazvaného *Badnik*. V některých krajích jsou to dubové větvičky, jinde planá hruška, neboť se považuje za nejplodnější, protože rodí každý rok. To se činí, aby byl plodný rod. Ta noc, jak zapsal Kuzman Šapkarev, „nikdo z domácích nespí, ale zůstávají bdělí, a proto se této noci říká: *Badnik-budnik*.¹⁰² I četní sběratelé těchto obyčejů se domnívají, že jméno tohoto dne pochází od bdění, „budnosti“ v souvislosti s tímto obřadním ohněm.

K. Šapkarev zaznamenal ještě, že ve Skopje, když tento pařez dohořívá, vyhánějí se chlapci ven a doma zůstávají jen dívky, aby viděli, až dohoří. To mělo ten význam, aby se rodil dobytek ženského pohlaví atd.¹⁰³ Ve sborníku bratří Miladinovců nacházíme údaj, že v Kukuš od pařezu uchovávali jednu část, kterou opatrovali do dalšího

¹⁰¹ Tamtéž. s. 42.

¹⁰² ШАПКАРЕВ, Кузман. Избрани дела, том петти, Приказни, Скопје 1976, s. 107.

¹⁰³ Tamtéž. s. 128.

roku, aby podpáli oheň za rok o stejném svátku,¹⁰⁴ a ve Vodenu „ten kousek zakopali ve vinici, aby hroznové víno dozrálo (zčernalo jako to ohořelé dřevo)“.¹⁰⁵ V Debarském kraji dle zápisů Vasila Ikonomova, podobně dávali pozor „aby jim zůstalo jeden nedohořelý kousek, který se každý večer od *Božit'* do *Bogojavlenie* zapaluje a hasí ve víně, aby se ochránil domácí drobnější zvířectvo od škod.“¹⁰⁶

Ve vztahu k pálení dřeva *Badnik* je i obyčej koleda (*коледуца*). I dnes, jako v minulosti, ve vesnicích i městech ve všech krajích Makedonie menší nebo větší skupiny dětí, zpívají příležitostné písně po domech, kde dostanou dárky jako jsou peníze, ořechy, jedlé kaštany, jablka, pomeranče a jiné. Jedna z nejpopulárnějších koled je:

*Коледе, леде! паднало греде,
утепало дедо. Дедо се мачи,
баба го квачи, со четири јајца
гускини, гускину! О, О, коледе!*¹⁰⁷

V těchto písních, které nemají rozvytou melodii, jako je to v případě dalších lyrických písní, ale skandují se s charakteristickými výkřiky, na počátku a na konci se ohlašuje příchod Kristova Narození (Божик). Takový je případ i následujícího nářevku zapsaného Markem K. Cepenkovem:

*Збирајте се дечиња,
сред село на грејачка,
огон да си палиме,
за да се изгреиме,*

¹⁰⁴ МИЛАДИНОВЦИ, Зборник, Скопје, 1962, s. 473.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ ИКОНОМОВ, Васил. Старонародни песни и обичаи од западна Македонија. Скопје 1988, s. 72.

¹⁰⁷ БОЈАЦИЕВ, Гошо. „Книжици за прочит“ 1983.

*оти после ќе одиме
Коледа да викаме,
костење да збираме,
за Бадник да јадиме.
Божик да го чекаме
и прасе да јадиме.¹⁰⁸*

Obyčeje a písně, které se provádějí a zpívají o svátku Narození Ježíše Krista ve skutečnosti představují prodloužení předešlých obyčejů a písní vázaných k předešlému dni. I tyto písně mají všechny vlastnosti koledních písní, radost z nově narozeného slunce, přání plodného roku. Oproti předešlým koledním písním, zvláště těm, které se zpívaly u koledářského ohně, a ve kterých dominují erotické obsahy, v písních které se pějí na *Božit'* je více elementů křesťanského náboženství.¹⁰⁹ Např. v písni je narození Ježíše opěváno jako něco bílého na horách, co vypadá jako sněhová hrouda nebo labutí mládě.

*Што е бело на планина
на планина на рудина,
ал е грутка снегоита,
ал е тиле себедово?
Ни е грутка снегоита
ни е тиле лебедово,
тук ми била Ристовата
Ристовата мила мајка.
Го извела Риста Бога,
Риста Бога малечкаго
го извела на планина,*

¹⁰⁸ ЦЕПЕНКОВ, Марко. Народни песни, редактирал Кирил Пенушлиски, соработник Блаже Петровски, Скопје 1972, s. 178.

¹⁰⁹ КИТЕВСКИ, М. Македонски празници. s. 44.

на планина на рудина.
Се собрале се овчари
се овчари, се казари,
искришиле кавалите
запалиле силен оган
огреале Риста Бога
Риста Бога малечкаго.¹¹⁰

Svátkem Kristova Narození začíná dvanáctidenní období takzvaných nekřtěných nebo nečistých dnů, někdo jim říká *Ristovi dny*, které trvají do svátku Bohozjevení (*Богоявление*), období naplněné velkou aktivitou negativních démonů, náboženským strachem a různými magickými ochrannými úkony. Podle národního víry po narození, když Ježíš není ještě křtěn a Bohorodice nepominula 40 dní od porodu, různí zlý duchové a upíři, strašidla, čarodějnice a jiní konají své orgie a snaží se lidem ublížit. Až o svátku *Vodici* jejich moc mizí.¹¹¹

Se svátkem Kristova Narození je spojeno i úsloví: „*Pred Božit' zad Božit' kaj da si doma da si.*“, což má dvojí význam: v čase velkého svátku je třeba aby byli všichni v rodinném kruhu, a zde aby společně sdíleli radostnou zvěst o narození Spasitele. V nejchladnějším ročním čase plného sněžných vichřic a i dalších nebezpečností bývalo v každém případě nejbezpečněji ve vlastním domě.

¹¹⁰ ЦЕЛАКОВСКИ, Наум, Дебарца, обреди, магии и обредни песни. Скопје 1984. s. 58.

¹¹¹ КИТЕВСКИ, М. Мак. празн. s. 46.

15. RUSALIJSKÉ OBYČEJE V MAKEDONII

V makedonských národních obyčejích a věřeních mají zvlášť místo *Rusalijské* obyčeje, známé i u jiných národů, nejdéle však udržené v krajích jižní Makedonie. Tyto obyčeje jsou již vymizelé. Jsou udržovány jen v produkci několika uměleckých folklórních skupin. Tento obyčej se prováděl v průběhu oněch dvanácti dní od 7.1/25.XII. do 19.I./6.I, známých jako nekřtěné dny (*Некрстени, Погуни, Ристосови*). Věřilo se, že jsou aktivní různé nečisté síly, ty vlézají do domů a čekají příhodnou chvíli, aby mohli uškodit lidem. Proto se ani nevykonávají některé těžké práce, nekřtí se děti, nevyráží se za výdělkem do zahraničí a pod. Marko Cepenkov zaznamenal, že v této době „navečer nebylo dobré, aby krejčí šili, ani ženy neměly přísti, ani konat jinou práci, od Narození Kristova do Bohozjevení, neboť nebyla křtěná voda a Bohorodice nepominula 40 dní od porodu“.¹¹² Požději, kdy byla již posvěcená voda, mohlo se odcházet do zahraničí za výdělkem a mohly se konat všelijaké práce. Podle věření z Gevgeljska se tyto dny nazývají nekřtěné, protože *Ristos* ještě nebyl křtěn, a ďáblové se jej snažili obelstít, aby se pokřtít nedal, a aby se tak nemohla naplnit Boží vůle. Vyhýbajíce se těžké práci, nevycházely lidé též příliš z domu, a pokud přeci musely vyjít ven, brávali si s sebou chléb nebo sůl, česnek nebo něco jiného pro ochranu před nečistými silami.¹¹³

Věřice v moc těchto démonů a žijíce v náboženské bázni, utíkaly se lidé k různým magickým úkonům, které by je chránily. Různými hostinami se je člověk snažil udobřit, některými obyčejí naopak vyhnat ze svého středu. Takové jsou vasilíčárské obyčeje, známé též jako *babarské, džamalárské, rusalijské*. Vasilíčari jsou též

¹¹² ЦЕПЕНКОВ, Марко, кн. XI, Народни верувања, Детски игри. Редактирале К. Пенушлиски и Лена Спиrowска, Скопје 1972, s. 56.

¹¹³ ЧАЈКОВИЋ, Веселин. Мит и религија у Срба. Београд 1973, s. 196.

známí pod jménem *babari*, *džamalari*, *eškari* apod. Maskováním ale i děláním vřavy zvonci, hraním na dudy (*zajda*), bubny, písněmi a ory, boucháním na plechy, vyháněli zlé duchy a nemoci, o kterých se věří, že jsou způsobené zlými duchy v těle nemocného. Podobně tak rusalijové, zvuky, ale nejvíce máváním šavlemi, vyháněli zlé duchy, a tak léčili nemoci. Proto rusaliové tancovali rusalijská ora mávajíce šavlemi vzduchem, rozbíhali se proti nemocnému a mávali šavlemi kolem něj. Proto drželi nemocné dítě v rukou, dokud tenec neskončil. Rusalijové byli přátelsky přijímáni v každém domě a byli obdarováváni různými dary-fazolemi, masem, vínem, vlnou apod. Dary nikdy nebrali pro sebe, ale pro veřejný prospěch, prodali je a z peněz dávali církvi, škole a pod. Proto když se vraceli po dvanácti dnech domů, cítili se šťastní, protože se účastnili dobročinné mise. Zůstala jim jen osobní radost a spokojenost a dobrá pověst v širším okolí.¹¹⁴

Kuzman Šapkarev ještě v r. 1884 objevil zvláštní případ rusaliiů v jižní Makedonii, kdy podal detailní popis těchto obyčejů v Kukuš a okolí.¹¹⁵ „Od prvního dne *Božit'* (Narození Kristovo) do *Vodici* (*Bogojavlenie*) celých dvanáct dní ve kterých ženy neperou, nekoupou se, ani nemyjí své děti, po vesnicích se scházejí skupiny, které si říkají *rusalijové*, jdou od domu k domu, od vesnice k vesnici, hrají *rusalijská ora*, shromažďují peníze, ale i jakékoliv jiné dary, pro účel nějaké církve nejčastěji nově postavené.“ K. Šapkarev také dosvědčuje, že každá *rusalijská* skupina byla tvořena 20-30 mládenci nebo muži, starými mezi 20-40 lety, vždy též páry 10 až 30, které byly nerozdělitelné jeden od druhého jako dvě ruce či dvě nohy jednoho těla. „Každá skupina měla své muzikanty i tanečníky. První dva se jmenovali „*Baltadžija*“ a „*Kesadžija*“, první z další dvojice,

¹¹⁴ КИТЕВСКИ, М. Макед. празн. s.54.

¹¹⁵ ШАПКАРЕВ, Кузман. Русалии, древен и тврде интересен български обичај запазен и денес в јужна Македонија, Пловдив, 1884.

kterým prakticky začínalo oro se jmenoval „*Jazkašija*“. Každá skupina měla po dvou „*Čauši*“, kteří chodili od strany paralelně s tancem jeden napřed, a druhý nazad a ještě 2-4 sluhové. *Baltadžija* v pravé ruce nosil sekyru a všichni ostatní velké meče vytasené ostrím nahoru. Nosili speciální sváteční oblek s dvěma červenými šátky překříženými na prsou.

Stefan Verkovič zaznamenal, že v Dolnovardarsku, v egejské části Makedonie „se oblékají do košilí nebo šatů, převázaných na prsou od pravého ramene do pravého podpaždí a od levého ramena do pravého podpaží. V ruce nosí šavli vztyčenou nahoru, a nůž za opaskem, kterým je přepásána tmavá košile. Od té doby, co začnou tancovat, dokud neskončí, nekřížují se před jídlem, před ulehnutím ani když pijí víno. Nemluví, ukazují si rukama, ústy mlčí.“¹¹⁶

Jak píše sběratelé těchto obyčejů v Gevgelijsku Stefan Tanovič¹¹⁷, Ljubica a Danica Jankovič,¹¹⁸ v naší době Věra Kličkovová¹¹⁹ a další, rusalijská družina šla nejprve do církve kde přijala svátost oltářní a požehnání od duchovního, ten je pokropil svěcenou vodou a teprve pak když vyšli z církve, odehráli tři ora, před tím než vyrazili na dvanáctidenní putování a vykonávání těchto obyčejů.

Po příchodu do nějaké vesnice *rusalijové* nejprve navštívili popa nebo vesnického stařešinu, od kterých žádali povolení, pro svou činnost. Když jej obdrželi, navštěvovali jednotlivé domy. Věřilo se, že každý dům, kde tancovali *rusalijové* bude chráněn od nemocí, bude mít šťastný rok a bohatou úrodu. Proto ve vesnici, kam došli rusaliové nikdo nepracoval, ale všichni se snažili obsloužit tanečníky. Pokud byl

¹¹⁶ ВЕРКОВИЋ, Стефан. Македонски народни умотворби, книга петта, фолклорни и етнографски материали, подготвил Кирил Пенушлиски, Скопје 1985, s. 83.

¹¹⁷ ТАНОВИЋ, Стефан, Српски народни обечаји у Ђевђелиској кази, Београд. 1927.

¹¹⁸ ЈАНКОВИЋ, Љубица и Даница. Народне игре IV, Београд 1948, s. 132.

¹¹⁹ КЛИЧКОВА, Вера, Русалиски обичаи во Гевгелиско, „Македонски фолклор“, г II. , бр. 3-4, Скопје, 1969, s. 377.

někdo z tenečníků unaven z vícedenního tance, hlásili se další z vesnice, kteří je nezjištěně zaměňovali. Nad každými vraty vyřezávali kříž, a pokud byl v domě nemocný člověk, trojice z nich se rozeběhla k jeho posteli mávající šavlemi. Pokud bylo nemocné dítě, vzali ho do náruče a tančili s ním, věříce že ho nemoc přejde. Za to byli bohatě obdarováni. Pokud se rusalijská družina zdržela ve vesnici déle do večera, zůstávala i na nocleh, a pro každý dům bylo ctí, aby přijali jednoho nebo dva z nich.¹²⁰

Dávalo se pozor, aby se nesetkali dvě rusalijské družiny. V takovém případě bylo nutné, aby jedna družina přiznala převahu druhé a měla projít pod šavlemi silnější skupiny. Neboť nikdo nechtěl přiznat, že je slabší, docházelo ke rvačkám se smrtelnými případy, zahynulé pohřbívali hned na místě, o čemž svědčí toponyma „rusalijské hroby“ po celé Makedonii. Z těchto důvodů jak, zapsal Šapkarev, každý účastník v těchto obyčejích, předtím než vyrazil z domu, loučil se s příbuznými a s rodinou v objetí a polibkem, jako když jde do bitvy, neboť nebylo jisté, zda se zpátky vrátí zdrav a živ.¹²¹ V novější době se taková setkání řešila dohodou, menší skupina pominula pod šavlemi větší skupiny, tím pádem se nepovažovala za zahanbenou, a incidentům se tak zabránilo.

Členové jedné rusalijské družiny dodržovali přísná pravidla. Např. celých dvanáct dní mlčeli, nesměli se zdravit ani se křížovat, ani žehnat, nesměli se vrátit zpátky, nesměli stoupnout do vody, nesměli spát se ženami ani pít víno atd. Rusalijské nevházeli do domu, o kterém věděli, že je tam žena, která ještě nepominula 40 dní od porodu (*leunka*). Ta se před nimi sama kryla. *Rusalijské* zakončovali své tance jeden den před svátkem Bohozjevení, vracejíce se do vesnice.

¹²⁰ КИТЕВСКИ, М. Мак. празн. s.56.

¹²¹ ШАПКАРЕВ, Кузман, Русалии, дремен и тврде интересен български обичај запазен и денес в јужна Македонија, Пловдив, 1884.

Nejprve šli do církve, kde duchovní zapěl modlitbu. Věřilo se, že každý *rusalija*, který po dvanáctidnovém tanci neobdrží takovou modlitbu, zblázní se. Tato modlitba se konala podle strohých pravidel a nad každým tanečníkem zvlášť. Do církve vcházeli se šavlemi nahoru a vycházeli po modlitbě se šavlemi dolů. Když políbili ikonu, byli pokropeni svatou vodou a šavle obrátili špičkou dolů na znamení pokory a přijetí nové víry. Po tomto aktu se křížovali jako opravdoví křesťané a líbali ikony.¹²²

Je očividné, že se jedná o staré pohanské obyčeje, o vyhánění démonů, které později přijaly více křesťanských prvků. To je vidět nejen z modliteb na počátku a konci těchto dvanácti dnů, ale i z křížení šátků na prsou, křížů na čepicích, křížení šavlí při tanci rusalijských or, přijímání požehnání od duchovního.¹²³

¹²² КИТЕВСКИ, Марко, Македонски празници, Скопје 2001, s. 57.

¹²³ Тамтѣж.

16. OBŘEZÁNÍ PÁNĚ, SV. BASIL VELIKÝ, NOVÝ ROK

(Обрезание Господово, св. Василиј Вел., Стара Нова Година, Василица) 1.1. /14.1.

1. ledna se podle starého kalendáře a podle nového 14. ledna slaví tři svátky: Obřezání Kristovo, Sv. Basil Veliký a Pravoslavný Nový rok.

Podle židovského zákona se každé mužské dítě nosilo osmého dne po narození do chrámu, aby bylo obřezáno, při tom mu bylo dáváno jméno. Tento úkon se považoval za vytvoření spojení s Bohem, neobřezaní byli naopak považováni za nepožehnané a nečisté, proto též za odpadlíky od židovského národa. Ježíš jako Boží Syn by mohl teoreticky zůstat i neobřezán, ale ten se nenarodil proto, aby rušil zákon, nýbrž aby jej potvrdil a byl příkladem. Proto jej Svatá rodina osmého dne po narození odnesla do chrámu, kde po vykonání tohoto obřadu dostal jméno. Na památku této události svatá církev ustanovila svátek obřezání Kristovo osmého dne po svátku Kristova narození.

Současně s tímto svátkem se slaví svátek Svatého Basila Velikého, známého jako Ceasarejský, protože byl známý jako vladyka ve městě Ceasarea Kappadokijská. Narodil se v tomto městě v r. 329 zbožným rodičům, otci, který se také jmenoval Basil a matce Emiliji. Jako mladý dosáhl vzdělání, přijal svěcení a učil národ Božímu učení. Velkou popularitu mu záviděl tehdejší vladyka v Ceasareji, kvůli čemuž Basil odešel do pouště a zůstal tam do vladykovy smrti. Pak se vrátil a byl ustanoven vladykou, učinil mnoho dobrých skutků které církev pamatuje. Zemřel 1. ledna 389. Proto slaví církev každý rok na tento den jeho památku. Zůstal příkladem pozitivních lidských vlastností, pro něž byl církví nazván Velikým.¹²⁴

¹²⁴ КИТЕВСКИ, Тамтѣж. s.49.

Kvůli časové shodě se svátkem sv. Basila Velikého je svátek Obřezání Páně znám jako *Vasilica*. Tento název svátku asociuje na obyčej je vázané s Novým rokem. Tento den spadá do období výše zmíněných nepokřtěných dnů.

Zvláště zajímavé je drama s maskami, které bylo rozšířeno na území celé etnické Makedonie, někde s různými jmény podle částníků ve hře: V Ochridsku – *vasiličari*, v Bitolsku – *babari*, ve Skopsku-*džamalari*, v Tikvešsku-*džamalari*, v Razlošsku-*survaskare*, v Kostarsku a jiných místech v egejské Makedonii *eškari* atd. I když na více místech se toto drama hrálo v průběhu všech dvanácti nekřtěných dnů přesto je nejvíce vázán na svátek *Vasilica*.¹²⁵

Je důležité poznamenat, že děti jen vzácně slaví svátek jinak než dospělí, jako je tomu v tomto případě. Nový rok vítají zvláštními obyčejí, hrami a písněmi, které jsou velmi rozdílné od těch, které provádějí dospělí. Jsou však blízké obyčejům a písním, které se provádějí v předvečer Kristova Narození. I o svátku *Vasilica* i o svátku *Badnik*, nejprve u společného ohně, pak chodíce po domech ve vesnici nebo městě, zpívají příhodné písně, za což dostávají dárky. I tyto písně stejně jako kolední písně na *Badnik* nemají rozvytou melodii, odříkávají se skandováním, s charakteristickými výkřiky na počátku i na konci, a v motivu jsou si blízké. V písni se vyjadřují mnohá hezká přání a požehnání pro nadcházející plodný rok.

*Сурова, сурова година
голем клас на нива,
голем грозд на лоза
жолт мамул на леса,
живо здраво до година,*

¹²⁵ Тамtéž. s. 50.

Děti též nosí proutky ze dřínu nebo slívy, kterými šlehají lidi zvláště staré a nemocné, obyčej se nazývá *suroveně*, což má ten význam, aby i ti byli zdraví (сyрови) jako proutek. Tak se činí i domácím zvířatům, zvláště koním, volům i ovcím, kvůli čemuž hospodář vede *vasiličari* do chléva.

Dospělí se na tyto oslavy připravují dříve. Připravují si masky, předměty pro děláni zvuků a hluku, jako zvonce, plechy, hrnce, ale i hudební nástroje: dudy, šalmaje, bubny a podobně. S těmito rekvizitami se vytváří velká vřava, která nejenže vytváří veselou atmosféru, ale má též vytvořit a odehnat zlé duchy.

Ve *vasiličárských* družinách chodí lidé, kteří si rádi dělají legraci. Obyčeje, které se přitom provádějí, představují opravdové národní drama s přesně určenými úlohami pro účastníky, maskováním, i druhými elementy přítomnými ve folklórním divadle.

V okolí Skopje tvořilo tyto skupiny 30-50 účastníků, ze kterých se vybírala čtveřice „*maskardžiji*“. Mezi nimi byli dva „starci“, a další sva hráli úlohu dvou mladých žen-nevěsty a *orvanata*. Další účastníci bandy představovali „děti“ nebo „vojáky“. Ve hře, kterou hráli, dobrý stařec zabíjí zlého, což znamenalo že dobrý duch zabíjí zlého, což na druhou stranu znamenalo zabezpečení požehnání v domě a bohatou zemědělskou úrodu. V Garao Džumarsko tyto družiny bývaly 15-20 ti členné a říkalo se jim „*survaskare*“. Jednoho z nich nazývali medvěd, druhého medvěďár, třetí se převlékl za nevěstu a líbal ruku. Ve vesnicích *Embore*, *Debreč* i *Palior* v egejské části Makedonie se hrála malá a velká *Ežka*. První hrály děti, druhou dospělí. V debarsku (Ochridsko) hlavní aktéři hry byli zeť, nevěsta i věštec.¹²⁷

¹²⁶ Марко Китевски, Македонски празници, Скопје 2001, 50.

¹²⁷ Tamtéž. s. 51-52.

Tyto *vasiličárské* družiny v každém domě, nebo pokud je nepouštěli dovnitř pro jejich vulgárnost, ve dvoře, hráli vzpomenutou hru, za což dostávali dary (maso, fazole, brambory, olej atd.), ze kterých dělali společnou hostinu. Tam, kde jim nic nedali, udělali nějakou škodu, nejčastěji rozbíjeli něco, co našli ve dvoře např. pluh, trám, kolo apod. Dávalo se pozor, aby se nesetkaly dvě *vasiličárské* hordy, neboť pravidelně docházelo ke střetům, které trvaly dokud někdo nezahynul, o čemž svědčí toponyma *vasiličárský hrob*, *babarský hrob* atd., které najdete v celé Makedonii.

Existuje více obyčejů a věr, které jsou přímo svázané s počátkem nového roku. V první řadě je to předpovídání štěstí a prosperity každému členu rodiny, plodnosti dobytka a úrodnosti zemědělských kultur. Do hliněného víka hrnce se též vkládají oharky a pokrývají se vršíkem a pak se pozorují, ty co shořeli na bílý popel budou prosperovat, ty co uhasly dočkají se nemoci a neštěstí. O *Vasilici* na některých místech pečou pogaču nebo bánici s penízkem, tak jako se to na více místech dělá na *Badnik*, a tak se předpovídá, který člen rodiny bude v následujícím roce nejšťastnější. Podle víry některých by si měl každý o tomto svátku obléknout něco nového a odnést to v průběhu roku.¹²⁸

¹²⁸ Tamtéž. s. 53.

**17. PŘEDVEČER KŘTU PÁNĚ (Водокрст) 18.1./5.1. ZJEVENÍ PÁNĚ,
KŘEST PÁNA JEŽÍŠE KRISTA (БОГОЗЈЕВЕНІ ЇЛИ ТНОВАНІЕ)
19.1./6.1. (Богојавленіе-Водичи) SBOR SVATÉHO SLAVNÉHO
PROROKA A PŘEDCHŮDCE PÁNĚ, JANA KŘTITELE 20.1./7.1.
(Собор на свети Јован Крстител)**

Svátek Vodici (Bogojavljenie) slaví národ jako jeden z největších křesťanských svátků, neboť ten den je podle víry křtěn Ježíš od Sv. Jana v řece Jordánu. Tímto svátkem končí nejen dvanáct takzvaných nekřtěných dnů, ale i cyklus zimních svátků.

Tajemství křtu je jedním z více tajemství křesťanské víry. Křest znamená duchovní narození, počátek života ve víře. Proto se kmotr (кум) považuje za duchovního otce křtěnce a nejbližšího příbuzného. Podle dávného porozumění přijatého církví je kmotrovství příbuzenským vztahem, a proto pro rodiny kmotra a kmotřence platí zákon o exogamii.

V minulosti se v tomto čase uctíváno obdarovávající božstvo *Dajbog*. To vyplňovalo přání lidí, kteří se na něj obraceli při otvírání nebe. Podle víry se v noci před svátkem přesně o půlnoci, v hluché době (*на глуво доба*), otvíralo nebe, a všem bdělým, kteří si počkali, byla božstvem vyplňována přání. Podle jedné pověsti z Ochridu, které zaznamenal K. Šapkarev, nějaký člověk, který pozoroval tuto akci oknem, přející si mít jeden osmak peníze, omylem řekl, *daj mi gospodi jeden osmak glava* a zázrakem se mu zvětšila jako hlava až ji měl jako jeden *osmak*, že ji nemohl vyndat z okna, a zůstala mu venku a ten byl jako přibitý na okně.¹²⁹ V tu dobu i vody přestaly téci a byly velmi léčivé. Tou vodou se mohli léčit různé nemoci. Pokud se voda nenalila v té chvíli, mohla se taková opět získat speciálním obřadem vykonaným popem.¹³⁰

¹²⁹ ШАПКАРЕВ, Кузман, Избрани дела, том петти, с. 44.

¹³⁰ КИТЕВСКИ, М. Мак. празн. с. 59.

Vodici se slaví dva dny - první den 19./6.I. se kromě *Bogojavlenie-Vodici* jmenuje *Vojordanie* nebo též *Maški Vodici* a druhý den 20./7.I. Sbor svatého proroka Jana Křtitele je označován jako *Ženski vodici*. Jak zaznamenal K. Šapkarev¹³¹ v minulosti byl ve Skopje známý obyčej koupání novoženců. První den svátků koupali zetě a prvorozené chlapce a druhý den nevěsty a prvorozená děvčátka. Tento obyčej se prováděl tím způsobem, že je odvedli k řece Vardar, a tam je pop po speciálním obřadu kropil svěcenou vodou. Stejný obyčej zaznamenala i V. Kličkovová,¹³² a proto se domnívá, že díky tomuto obyčeji se první den nazývá mužské a druhý den ženské *Vodici*.

Je známé, že o prvním dnu svátku chodí na koledu jen muži a druhý den jen ženy. Charakteristické pro svátek *Vodici* je, že ten se slaví ve větších nebo menších skupinách, které se nazývají *kompanie*, *kumstva* nebo *bratstva*. Někdy se tyto skupiny formují po sousedství, někde po rodinách. Všichni členové skupiny se považují za rodinu a vzájemně se oslovují *svetijovane* nebo *pobratime*. Každá *kompanije* má svého kmotra (*кум*), kterému říkají *Sveti Jovan*, ten opatruje kříž do dalšího roku pro tu samou příležitost, což znamená že v tom čase drží kmotrovství. Jmenování za kmotra se koná podle přísně stanoveném pořádku, nejčastěji podle věku. K. Šapkarev zaznamenal, že v nějaké vesnici v Ochridsku se kmotrovství i kříž odkupovaly dražbou.¹³³ V naší vesnici Ilinden ten, kdo v církvi dostane úlomek z obřadního chleba s mincí, bude kmotrem pro další rok.

Jeden den před svátkem na 18./5.I. je *Vodokrštenie*, *Vodokrst* nebo *Vodopost*. Ráno brzo po zazvonění církevního zvonu jdou všichni kmotrové do církve, každý sebou nese nádobu s vodou a v ní

¹³¹ ПАПКАРЕВ, Кузман. Избрани дела, том четврти, s. 128.

¹³² КЛИЧКОВА, Вера. Божиќни обичаи во Скопска котлина, Гласник на Етнолошки музеј 1, Скопје, 1960, s. 248.

¹³³ ШАПКАРЕВ, Кузман. том четврти, s. 248.

kříž, který patří jeho *kompanii*. Když pop prověří zdali jsou dobře vázány s bazalkou (*босилек*), je nutné aby ke kříži bylo přivázáno tolik větévek bazalky, kolik má *kompania* domů, všem křížům společně se píše modlitba, a tím jsou posvěcovány. Tímto aktem získává voda, do které jsou ponořené kříže, profilaktickou moc. S ní se během dne kropí ve staveních, stájích a jiných prostorách s cílem vyhnat všechny zlé síly. Kropíce touto vodou kum žehná.

*Кај што помина чесен крст,
да е чесно берикетно,
кај што капнало капка вода,
сребро и злато да капит,
да се родит берикетот.¹³⁴*

O Bohozjevení je hlavním aktem házení kříže do vody. V Ochridu se kříž hází do jezera. Ve Skopje do Vardaru a ve vesnicích do řek, kde předtím upravili (prošířili) koryto. Kříž vyhazuje pop následně po odzpívání liturgie, po kříži se vrhne množství mládenců a mužů, ale jejich počet nesmí být sudý. Ten kdo kříž z vody vyzvedne dostává dary. Věří se, že po tomto obřadu se voda stává svatou a léčivou, a proto všichni přítomní si plní nádoby touto vodou, a uchovávají ji celý rok pro léčení nemocí lidí i dobytka.

Odpoledne chodí muži na koledu, ale jen v domech své *kompanie*. Sbírají dary - maso, chléb, peníze a jiné. Žehnají a zpívají písně. Druhý den svátku - Sbor svatého Jana Křtitele - slaví jmeniny Janové „*Jovanovci*“. Tento den se nazývá ještě též *Ženski Vodici*, neboť hlavní slovo v konání obyčejů mají ženy. Kromě jiného ženy v tento den chodí na koledu opět jen po domech své kompanie. Nejprve oblékají jednu dívku do nevěstinských šatů, ta líbá ruce lidem

¹³⁴ КИТЕВСКИ, Марко. Златна чаша, Скопје, 1983, s. 33.

v domech a sbírá dary, nejčastěji peníze. Chodíce po vesnici *vodičarky* zpívají.

„Појдов дојдов низ село/најдов сено косено...“¹³⁵

Ve dvoře domu:

„Овде дворје метени/овде моми плетени..“¹³⁶

V domě zpívají každému členovi rodiny zvláštní píseň v závislosti na jeho věku i postavení v rodině. Hospodáři se zpívá:

*Доматине Стамјанине,
дали тиеш или спиеш,
ако тиеш весели се,
ако спиеш разбуди се.
Долетало лепо тиле
на рамена на Стамена.
Тогaј велит домаќинот:
-Ај подајте лак и стрела,
да застрела ова тиле:
-Не сум тиле за стрелање,
тук сум тиле аберија,
абер носам од далеку,
ти си имаш мила сина,
царот има ќерка,
двајца да се сосватите,
и пак да се понашате*

¹³⁵ Тамтѣж. информатор Иlinka Mirčevská (1880),s. 52.

¹³⁶ Тамтѣж.stejný информатор. s.52.

*како вејка џо јаболка,
како нива со пченица,
како трло со јаголнца.¹³⁷*

Ženě, která má syna, se zpívá píseň: „*Ima majka mila sina*“. Ženě, která má dceru: „*Ima majka mila těrka*“ nebo „*Ima majka mila těrki*“, pokud má více dcer. Ženě bez dětí se zpívalo: „*Eliver mi koňa koit*“ atd. Podle obsahu a způsobu jsou tyto písně blízké lazarským písním.¹³⁸

Nejslavnostnější a nejveselejší je večer u kmotra, kdy se odvazuje kříž, a kdy kmotr předává kříž a s tím i kmotrovství novému kmotrovi. Starý i nový kmotr sedí jenen vedle druhého, kmotr odvazuje kříž, a každé rodině z *kompanije* dává jednu větévku bazalky a kousek červené nitě, kterou byl kříž ovázán. Potom předá kříž novému kmotrovi a gratuluje mu k novému kmotrovství. Po tomto zdvihá několik mužů nového kmotra třikrát do výšky ke stropu a všichni přítomní zpívají:

*Сопашу се, стари куме
опашу се, нови куме,
личен Господ се распашал,
со јариња, со јагниња,
со дечиња во кукава,
со берикетот низ полето,
танки ржи до шлемиња,
пчејниците до гредите,
јачмења до појаси,*

¹³⁷ КИТЕВСКИ, Марко. Златна чаша, информатор Танаска Трпческа и Донка Шулеска од с. Оздолени, s. 57.

¹³⁸ КИТЕВСКИ, М. Мак. празници. s. 82.

*а урвите до колена.
Исчекале и в година,
и в година и за многу
сосе рода што имаме
и мајкина и таткова.¹³⁹*

Dokud kmotra vyzdvihují, ten žehná lidem, aby se jim dobře žilo, aby se posilovala *kompanija*. Pak na provázek s penězi na kříž přivazují ještě jeden peníz, který symbolizuje další jeden úspěšně prošlý rok. Za všech těchto aktivit je možné vidět, že v národní víře kmotr (кум) představuje vztah s Bohem - ochráncem. Tyto obyčeje se dělají ve většině vesnic v Makedonii.

¹³⁹ КИТЕВСКИ, Марко. Златна чаша, информатор Ц. Ратајовска, Скопје 1983, s. 46.

18. NEDĚLE SYROPUSTNÍ, NEDĚLE VŠEOBECNÉHO SMÍŘENÍ, POČÁTEK VELKÉHO PŮSTU - 5.3./20.2. v r. 2006 (*Недела сиропустна Прочка и поклади*)

Neděle všeobecného smíření (*Прочка* nebo *Велики Поклади*) mezi lidem znám jako „*Проштени Поклади*“ spadá mezi největší křesťanské svátky, podle některých v pořadí hned za Kristovo Narození (*Божик*) a Kristovo Vzkříšení (*Велигден*). Tímto dnem začíná dlouhý velikonoční půst, období naplněné mnohým odříkáním, nadějemi a očekáváním Kristova Vzkříšení. O tomto svátku se konají bohaté obyčeje, jakož jsou odpouštění, odtud název svátku „*Проштени Поклади*“, pak „hamkání“ (*амкање*), obřadní ohně, bohatý stůl, předpovídání délky života a štěstí, obyčeje za očištění od hmyzu, švábů, blech a jiných škůdců.

Je očividné, že některé obyčeje, jako například odpouštění, mají křesťanský základ, zatímco další jsou spojené s předkřesťanskými jarními oslavami.

Když mluvíme o Neděli všeobecného smíření, nesmíme zapomenout dny, které předcházejí tomuto svátku. Jeden týden před touto nedělí, v sobotu, je *zadušnica*. Sobota bezprostředně před touto nedělí je v Makedonii známa pod jménem „*Umrelo dete za banička*“¹⁴⁰. K této sobotě se váže příběh o chudém dítěti, které pozorující bohaté, jak nosí každý den chléb a pečivo z pekárny, prosilo matku o baničku (druh plněného pečiva). Matka, která neměla mouku, mu stále lhala, že další den mu upeče, a dídě nakonec plačice a čekající zemřelo. Pro vzpomínku na ten den a to dítě, zadělává se o této sobotě těsto na báníci, či zelnik, a toto pečivo se pak rozdává. Neděle před svátkem *Pročka* je Masopustní neděle (*Месопусна*

¹⁴⁰ ДЕЛИНИКОЛОВА, Зорка. Обичаи сврзани со поедини празници и неделни дни во Радовиш, Гласник на Етнолошкиот музеј 1, Скопје, 1960, s. 148; Александар Донски, Фолклорно богатство на Штип, Штип, 1989, s. 385.

недела), některými nazvaná i „*Месни Поклади*“, neboť tímto dnem začíná půst, při kterém se vynechává jení masa, sádla a masných produktů. Týden následující po této neděli se jmenuje Syrný týden „*Сирна недела nebo Сирници*“, neboť tehdy se smějí jíst mléčné výrobky. Někým je tento týden nazýván též Nedělí bílou (*Бела недела*).

Z obyčejů, které se byly prováděny na syrné pondělí je zajímavé zvaní větru, aby se objevil v létě, kdy je ho třeba, aby foukal na žito. Tehdy se připravil *topejnca* (chléb s olejem) s *maštejnca* (kyselé mléko), to se nosilo na humna, třikrát se přeběhlo po humnách s pokřikem „*Ela vetre da jajme topejnca, v leto da dojš da vejme čejnca, jugu, jugu, jugu...*“ Potom se jedlo ve středu pole.¹⁴¹

Od zahájení půstu od mléčných výrobků na „*Сирни Поклади*“, které jsou ve stejnou dobu jako *Pročka*, začíná velký půst dlouhý sedm týdnů, který trvá až do Kristova Vzkříšen. Obyčej odpouštění pochází z křesťanského pochopení o pomáhání a odpouštění si mezi lidmi navzájem. Věří se, že tento den si vzájemně odpouštějí nebe i země, a je třeba, aby to samé vykonali i lidé. Nebe, protože se prohřešilo vůči zemi mrazy, hromy a dešti, prosí o odpuštění. Lidé žádají jeden od druhého odpuštění za prohřešky. Mladší vždy žádá odpuštění od staršího. Děti od rodičů, křtěnec od kmotra, odpouštějí si i sousedé, přátelé a příbuzní. Mladší se třikrát pokloní před starším člověkem a řekne: „*Odpust' mi!*“ (*Прости ми!*), na což ten odpovídá: „*Necht' je ti odpušteno ode mě i od Boha*“ (*Простено да ти е и од мене и од Господа!*). Někde se říká jen: „*Necht' je vám odpušteno!*“ (*Просто да ви е!*) V některých krajích Makedonie nosil ten, kdo žádal o odpuštění, nějaký dárek (pomoranče, citrony, hrozinky, alva, vejce). V osídlených místech působí zvláštní dojem čilý pohyb obyvatelstva. Mnozí spěchají navštívit starší, aby je

¹⁴¹ КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници, Скопје 2001, s. 87.

požádali o odpuštění, a následně aby zasedli k bohatě prostřenému stolu.

Zajímavý obyčej je hamkání (*амкање*), který působí radost zvláště dětem. Dělá se tak, že se jedno vařené vejce propíchne jehlou s nití, která se pak přiváže na vřeteno, tím se pohybuje. Děti si mají kousnout do vejce, ale nepomáhat si přitom rukama. Začíná se staršími dětmi. Jen malým se dovoluje, aby si pomohaly rukama. Kdo si kousne, může sníst celé vejce a hamkání pokračuje s dalším vejcem. Po hamkání se za pomoci nití, na které bylo navázáno vejce, předpovídá délka života starých lidí. Vysloví se jméno nějakého starého člověka a nit se zapálí. Pak se počítá po deseti. Pokud hoří déle, ten bude dlouho žít, pokud hned uhasne, má zemřít ještě toho roku. V některých místech se takto předpovídalo jen starým lidem, jinde každému členu rodiny.

Velký dojem zanechávají velké obřadní ohně, které se pálí večer o tomto svátku. Díky přeskokování ohně se děti zbavují nejen nemocí, blech a druhých parazitů, ale i zlých démonů a nejvíce hříchů. Děti připravují oheň celé odpoledne. Takový oheň dělají děti z každého sousedství a předhánějí se, čí oheň bude hořet déle.

Pondělí po Neděli všeobecného smíření se nazývá Čisté Pondělí. Ten den se uklízí dům, a zvláště se dbá, aby bylo nádobí očištěno od mastnot. Dříve se tak činilo pomocí mouky a popela a dlouhým vařením. Celý týden nazýval Čistý Týden, a každý den zvlášť Čisté Pondělí, Čisté úterý atd. Zbožní lidé hladoví tři dny, nejedí nic, a ve středu jdou do církve, kde obdrží svěcenou vodu *naezmo*. Tento přísný půst po Neděli všeobecného smíření se nazývá *Trimeri* a samotný akt hladovění *trimereně*.¹⁴²

¹⁴² КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници, Скопје 2001, s. 90.

19. LAZAROVA SOBOTA - KONEC SVATÉ ČTYŘICÁTNIČE - v r. 2006
15. 4./2. 4. (Лазарева сабота) - KVĚTNÁ NEDĚLE- VJEZD PÁNA DO JERUZALÉMA - v r. 2006 16.4./3.4. (Влегувањето на Господ Исус Христос во Ерусалим - Цветници)

Jeden týden před Kristovým Vzkříšením (*Велигден*) je Květná neděle (*Цветоносна недела, Врбица nebo Цветници*). Sobota před Květnou nedělí se nazývá Lazarova sobota (*Лазарева Сабота* nebo *Лазарица*). Tento svátek je ustanoven na památku slavného Ježíšova příchodu do Jeruzaléma ještě od nejranějších křesťanských časů, slaví se však od 3. století. Na ikoně je tato událost vyobrazena tak, že Ježíš sedí na oslu a jeho učedníci a národ mu prostírá cestu květy a oděvy.

S Lazarovou sobotou je spojeno více obyčejů a písní známých jako *lazarské*. Zpívaly je dívky chodící ve skupinách po domech v osídlených místech. *Lazarky* zpívaly každému člověku zvláštní osobitou píseň, která odpovídala jeho věku a společenské pozici, za to dostávaly dary, nejčastěji peníze. Tyto písně velebí člověka, kterému jsou určeny, je v nich vyjádřeno přání jeho úspěchu, přilepšení jeho rodině, zdraví i štěstí v životě daného člověka. Mnoha lyrickými emocemi jsou naplněné písně pro malé děti jakož i tato píseň ze sborníku bratrů Miladinovců:

Малечко убоо, о Лазаре!
На диван ми седеше,
со јаболко играше,
мајка ле му викаше:
„Малечкоо убоо!
Доста седе на диван,
доста играш с јаболко,
дан' те царот догледат,

дан' ти царство поклонит!"

*Уште речта на рече,
ми го царот догледа
и му царство поклони.¹⁴³*

Po celé Makedonii chodíce po domech zpívaly lazarky písně všem členům rodiny počínajíce nejstarším v domě. Tomu se zpívalo o synech, snachách, vnucích, o bohatství a dobrých zprávách. Chlaci se zpívalo o učení se v klášteře, dívkám aby se vdaly za carského syna, neženatým mužům, aby získali dívku, aby se oženi a měli pěkný život. Dívce na vdávání se zpívalo o její pracovitosti, o jejích darech, tchyni a tchánovi, o bratrech a sestřích ženicha, o nevěstách jeho bratrů. Velmi vřelé písně byly zpívány nevěstám, které ještě neměly děti. Matkám se zpívalo o jejích dětech, které byly srovnávány se sluncem. Když vstoupily do domu seřadily se do půlkruhu tváří k domácím. Po odzpívání políbily domácím ruku a dostaly nějaké peníze nebo vejce. Lazarky byly všude vítány. Nezpívaly jen v domech, kde měli nedávné úmrtí.

V gevgelijsku, jak zapsal Stefan Tanović, lazarky zpívaly ve čtyřčlenných skupinách, byly to dívky, které se ještě o Todorici v církvi domluvily, že budou společně zpívat Lazara. Scházely se v jednom domě, a když se rozcházely, zapěly píseň:

*Еј Лазаре, Лазаре,
море младо војниче!
Чиј са вија дворуре,
с бел босиљук митени,
с црвен стратор ринани?¹⁴⁴*

¹⁴³ МИЛАДИНОВЦИ, Зборник, Скопје, 1962, s. 440.

¹⁴⁴ ТАНОВИЋ, Стефан. Српски народни обичаји и Бевђелиској кази, Београд 1927, s. 44.

Dnes se v Makedonii můžete setkat se skupinkou, která přijde zazpívat o tomto svátku. Bývají to však často chudé Romky, kteří si tach chtějí přilepšit.

Na Květnou neděli ráno se mladší nevěsty mají převléci do nového hezkého oblečení a společně s tchyní jít do církve k přijímání. Nejprve má jít k přijímání 3-5 leté dítě, po něm jeho matka. Pokud se jí ještě nenarodilo vlastní dítě, vezme si nějaké z příbuzenstva. Hledí se na to, aby nevěsta nešla k přijímání bez dítěte.¹⁴⁵

Do církve se ten den nosí květy. Pop je posvěcuje modlitbou. Každý si pak z těchto květů bere několik domů pro zdraví.

Přestože se tyto dny vzpomíná na Kristův vjezd do Jeruzaléma, obyčejně i písňe spojené s Lazarovou sobotou i Květnou nedělí oslavují jaro a rozkvetlé květy. Lazarské písňe jsou především plné rodinných motivů a přání všeho dobrého jak jednotlivci tak i celé rodině.

¹⁴⁵ ГИНОСКИ, Панајот. Зборник. подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Скопје, 1995, s. 49.

20. SVĚTLÉ VZKŘÍŠENÍ KRISTOVO (SVATÁ A VELKÁ NEDĚLE PASCHY) - 23.4./10.4. v r. 2006 (*Воскресение Христово-Велигден-Пасха*)

Den, kdy se slaví Kristovo vzkříšení je nejen největším, ale též nejstarším křesťanským svátkem, který se slaví od druhého století. Makedonský národ očekává tento svátek s delšími přípravami a zvláštním vzrušením. S tímto dnem je spojeno méně obyčejů než např. se svátkem Kristova Narození nebo svátkem sv. Jiří. Příčinou toho je pravděpodobně fakt, že tento svátek není vázán na určité datum, jako je tomu v případě jiných zmiňovaných svátků, a každý rok připadá na jiné datum.¹⁴⁶

Tomuto svátku předchází velký velikonoční půst, který trvá celých sedm týdnů, do kterého přitom nepatří Masopustní neděle a Syrný Týden. Svátek je ustanoven ještě v apoštolském čase, do dnešní podoby zformován do 4. století. Cílem půstu je příprava křesťanů na důstojné slavení svátku. Během tohoto velikonočního půstu skrze sebekontrolu, odříkání, zřeknutí se tělesných radostí, omezení se v jídle, skrze kontrolu slabých stránek, neúčasti na hostinách a pod., se člověk skrze strádání přibližuje Spasiteli, aby se s ním při svatém přijímání o samotném svátku Kristova Vzkříšení identifikoval přijetím hostie (*нафора*), která symbolicky představuje Kristovo tělo, a požitím vína, které představuje jeho krev.

V Makedonském národě existuje více úsloví, ve kterých se zmiňuje tento svátek : „*Kataden Velikden ne biduvat*“, „*Den za den dojde i Veligden*“ nebo: „*Veligden golem den*“, „*Na Veligden na blag den*“ atd.¹⁴⁷

Kristovo vzkříšení je centrem více svátků známých jako svátky s nestálým datem. Termín konání těchto nestálých svátků je určen

¹⁴⁶ КИТЕВСКИ. Македонски празници. s. 123.

¹⁴⁷ Тамтѣж. s. 124.

právě vypočítaným datem svátku Kristova vzkříšení. Neděle všeobecného smíření (*Прочка*) je vždy sedm týdnů před Vzkříšením, první sobota po *Pročka* je Todorova sobota (*Тодорица*), neděle před Vzkříšením je Květná neděle (*Цветица*), sobota před Květnou nedělí je Lazarova sobota (*Лазарица*), čtyřicet dní po Kristově vzkříšení, vždy ve čtvrtek, je Nanebevstoupení (*Вознесение-Спасовден*), deset dní po něm nebo padesát dní po Kristově Vzkříšení je svátek Seslání Svatého Ducha (*Духовден-Света Троица-Педесетница*).

Neboť se *Veligden* v různých církvích slavil v různou dobu, svolal car Konstantin r. 325 první synod do Niceji, kde se rozebírala i tato otázka, a byla donesena některá řešení. Pravidla podle kterých se dnes určuje datum Paschy byla definována r. 526. Podle těchto pravidel se svátek Vzkříšení Kristova slaví vždy po jarní rovnodennosti v prvním týdnu po plném měsíci. Je vždy v neděli, ale nesmí připadnout na stejný den, kdy Židé slaví svou Paschu, ani nesmí být před tím. Pokud by měl připadnout před židovskou Paschu, oslava Kristova Vzkříšení se odkládá na první neděli po následujícím úplňku. Pokud by vyšel na stejné datum, svátek se překládá na příští neděli. To znamená, svátek Světlé Vzkříšení Kristovo může připadnout na 35 dat od 4.4./22.3. do 8.5./25.4., což znamená dva dny po svátku Vmč. Jiřího Vítězného.¹⁴⁸

V národním věření jsou *Veligden* i *Božit'* dvojicí dvou bratrů. *Božit'* je starší a skromější, *Veligden* mladší a pyšný. *Božit'* se jako domácí stará, aby byla dobře prostřena tabule: „Ako se bosi noze pod trpeza, samo da e celo prase na trpeza.“ Proto lidé hledí zabít na Boží Hod prase, hostina by také měla být plná různých druhů jídla. *Veligden* pak jako mladší dbá, aby byl pěkně oblečen, a aby se pustil

¹⁴⁸ КИТЕВСКИ, Мак. п. s. 125.

do tance v *oro*. Proto si má každý koupit nový oděv. Protože ti, kteří si nic nekoupili, plakali, říká se: „*Veligden e plačko*“.¹⁴⁹

Mezi Makedonským lidem existuje více obyčejů spojených s *Veligden* a dny, které mu předcházejí. O Velikém úterý se připravovují vejce pro barvení. Vybírají se čerstvá, aby i zárodek byl čerstvý, jejich množství má odpovídat počtu členů rodiny, přičemž je pamatováno i na ty, co jsou mimo domov, na vojně nebo na ty, co jsou ze výdělkem v cizině apod.

O Velké středě navečer se naplňovala kouřem stáj s dobyt看em. Na prahu se zapalovaly suché dobytčí výkaly a dále se přidávaly různé trávy, kterých se věřilo, že mají magickou moc, jako pampeliška, řebříček, kakost i kopřiva a další. Takto začazená stáj byla podle víry ochráněna od nemocí a různých dalších neštěstí. Se stejnou vírou se začazovala stáj o všech čtvrtcích do Svaté Trojice.

Stefan Tanović zaznamenal, že v Gevgelijském kraji o poslední středě velkého půstu ženy nepracovaly, ale začínaly „žalostné dny“, protože Jidáš zradil Ježíše.¹⁵⁰ Vo Radoviš, jak zaznamenala Zorka Delinikolová, ve středu ráno připravovaly vejce, barvily je, dávaly je do vody, aby se odmočily a snáze se pak myly od nečistot. Večer je myly, otíraly a připravovaly barvu.¹⁵¹

Naplněný obyčej je zejména Velký čtvrtek (*Белики четврток* nebo *Величетврток*), jak se častěji lidově říká. Hlavním obyčejem, prováděným se zvláštní pozorností, je barvení velikonočních vajec. Dle obyčeje se nejprve barví tři vejce, a pak i ta ostatní. V. Kličkova zapsala, že v *Poreče*¹⁵², a s tím se setkáváme i v dalších krajích Makedonie, první vejce bylo pro Ježíše „*za Gospod*“ a říkalo se mu *Gospodovo* vejce, druhé pánovi domu-hlavě rodiny, a třetí stáji

¹⁴⁹ КЛИЧКОВА, Вера. Белигденски обичаи во Порече, Гласник на музејско-конзерваторското друштво на Македонија, Скопје, 1956, s. 155.

¹⁵⁰ ТАНОВИЋ, Стефан. Српски народни обичаји и Бевђелиској кази, Београд 1927, s. 56.

¹⁵¹ ДЕЛИНИКОЛОВА s.. 160.

¹⁵² КЛИЧКОВА. s. 155.

dobytka a úrodě. Zvláštní víra a obyčej jsou věnována vejci prvnímu, o kterém se věří, že má magicou moc. To se později položí před ikonu, s ním se vrací zpět mrak, léčí se s ním nemoci lidí i dobytka, chrání před požárem, bleskem apod. Vejce hospodyňka barví ráno ještě před tím, než slunce začne hřát, neboť se věří, že když se zpozdí, vejce se zkazí. Vejce obarvená před východem slunce, zvláště to první, se nerozbíjí několik let. Když je hospodyňka barví, musí před tím něco sníst, alespoň jedno sousto chleba, neboť by kvůli hladu mohla vejce rozbít, a když ho rozbije, to ztratí magicou moc.

Po nabarvení vajec ještě před východem slunce hospodyně vzala první vejce a dětem, které byly ještě v posteli třikrát přejela po čele říkajíc: „*Crveno belo debelo*“ nebo: „*Crveno belo zdravo i živo*“, což znamená ať je kulaté jako vejce, ať má červená líčka, což je známka zdraví a prospěchu.

V okolí Skopje, jak zaznamenala Milica Georgievová¹⁵³, se vejce barvila nejen před sluncem, ale i před tím, než zaznělo církevní vyzvánění, neboť taková vejce se méně rozbíjela, ale i déle vydržela nezkažená. E. Sprostranov dosvědčuje, že v Ochridu večer se nosilo do církve několik červených vajec, „*za da čuet dvanaeset vangel*“¹⁵⁴, a pak jedno z nich zakopávali ve vesnici nebo na poli pro dobrou úrodu. I S. Tanović v zápisech z Gevgelijska dosvědčuje, že se chodilo do církve, kde se poslouchalo dvanáct evangelií (myslí se 12 úryvků z evangelijských textů), a v tu dobu držel každý v ruce svíci. Ta svíce, která se držela, když se četlo poslední evangelium se nosila doma a tou se zapalovalo kadidlo před ikonou.¹⁵⁵

K. Šapkarev zaznamenal obyčej, podle kterého mladá děvčata zadělávala těsto poprvé v životě, které pak s červenými vejci (jejich

¹⁵³ ГЕОРГИЕВА, Милица. Бојадисувањето на велигденските јайца во Скопје и околината, Гласник на Етнолошкиот музеј 1, Скопје, 1960, s. 179.

¹⁵⁴ СПРОСТРАНОВ, Е. От Охрид, СБНУ, XVI-XVII. s. 30.

¹⁵⁵ ТАНОВИЋ, Стефан. s. 58.

počet byl takový jako členů rodiny) nosila do církve, aby tam přespalo zatímco se četlo dvanáct evangelií. S tímto nakynutým těstem po svátku pekly chléb.

O Velikém čtvrtku se *zapotnuva*, a to se pak činí o všech Velkých čtvrtcích do Svaté Trojice, kdy se nepracuje, jak zapsal E. Sprostranov, aby neudeřily kroupy.¹⁵⁶ To se dělá tím způsobem, že se dá *potka* na klíče ve dveřích, dále na skříně, hliněné nádoby na vodu, sýpky, nádrže, sudy, a další místa. *Potka* jsou byliny, o kterých se věří, že mají čarovnou moc, jako jsou kýchavice, řebříček, jablečník, větvičky lísky, dřínu obecného apod. To se dělá pro zdraví s vírou, že lidé i dobytek budou chráněni před nemocemi, neštěstím a jinými nežádoucími věcmi. O Velikém čtvrtku se provádějí i jiné obyčeje, jí se čerstvý zelnik (závin z listového těsta se zelím), dívky si myjí vlasy, a do vody dávají červené vejce a kakost, pro zdraví.¹⁵⁷

Velký pátek je kromě *Velikpetok* je nazýván též *Raspet petok*, neboť ten den byl Ježíš Kristus ukřižován. Ten den se nepracuje, ani se nepřipravuje jídlo. Říká se, že ten den není třeba jíst, natož aby se pracovalo. Je přísný půst, jak se říká „půst o vodě“, ten den lidé v církvi přijímají chléb, papriku a sůl. Někteří lidé jedí ve stoje, jiní nic nejedí celý den, soucítíce s Ježíšem. Tehdy se chodí do církve, lidé zde ponechávají dary ukřižovanému Ježíši, květiny „na hrob“ oplakávajíce Krista. Každý kdo zde zanechává květiny, bere si jiné a nosí si je domů pro zdraví. O Velikém pátku se v církvích provádí i symbolický obřad pohřbívání Ježíše Krista. To se činí tak, že plátno nazvané *Plaštenica* se pokládá přes speciálně udělaný symbol Kristova hrobu. Věřící se musí velmi sklonit, aby mohli pod tímto symbolem Kristova hrobu projít. V tomto aktu mají hluboce soucítit s ukřižovaným Kristem. Stejně tak se vystavuje i zobrazení Kristova

¹⁵⁶ СПРОСТРАНОВ, Е. s. 30.

¹⁵⁷ КИТЕВСКИ. Мп. s. 132.

ukřižování, před kterým se věřící klaní a políbí Ježíše na ranách na jeho nouhou.¹⁵⁸

O Veliké sobotě považují někteří za sváteční čas pouze dobu jejich návštěvy církve, pak se smí pracovat. O tomto dni se činí poslední přípravy před svátkem, uklízí se dům, připravují se pokrmy. Ve vesnici Mariovo ženy praly bederní pásy věřice, že je nebude bolet v kříži během roku, kdy budou kopat a žnout.¹⁵⁹ Ten večer se chodí do církve kolem půlnoci, kam si s sebou každý nese červené vejce. O půlnoci všichni přítomní s písní *Christos voskrese* třikrát obcházejí církev. V církvi se zůstává kvůli velké liturgii, pak je svaté přijímání (*npучecma*). Následně lidé začnou vzájemně rozbíjet červená vejce a zdravít se pozdravem „*Christos voskrese!*“. Tímto okamžikem se také přerušuje půst. Malým dětem se v sobotu večer dává pod polštář červené vejce, které jim dávají ráno v neděli, když je vedou do církve.

O *Veligden* časně ráno všichni spěchají do církve, aby slyšeli „*Christos voskrese!*“, a aby přijali svátost oltářní. Po liturgii v církvi se jde na hřbitov, aby bylo na každý hrob položeno po jednom vejci a mrtvým se tak zvěstovalo, že je *Veligeden*.

Ještě brzy ráno chodí hezky oblečené děti po domech, aby blahopřáli k tomuto svátku, a za to dostávají po jednom červeném vejci. Zvláštní radost působí výše zmíněný obyčej rozbíjení vajec. Ten, kterému v ruce zůstane celé nerozbité vejce, zvítězil a vyhrává vejce druhého, které se rozbilo. Toto ráno jdou poblahopřát i novomanželé příbuzným, dívky a neženatí muži se připravují, že budou tančit *oro* (národní kolový tanec).

O společných oslavách svátku *Veligden* svědčí i Milan Risteski. V mariovských vesnicích *Vrpsko* i *Žiovo* o druhém a třetím dni svátků ženy jedly společně ve středu uprostřed vesnice, kde tančily ora. O

¹⁵⁸ КИТЕВСКИ. Мп. s. 134.

¹⁵⁹ РИСТЕСКИ, Милан. Македонски обреди и обредни песни, од Мариово и Прилепско. s. 63.

Veligden se nejen tancovalo a zpívalo, ale také se hrály „gačky“ (národní dramata).¹⁶⁰ V *Poreče* dle svědectví V. Kličkovová¹⁶¹, pro více „gačky“, které se hrály během tří dnů svátků se vyprovázela hrou „*Vili samovili*“, a M. S. Filipović píše, že ve vesnici Lukovo na třetí den svátku se hrála hra „*Derviši*“.¹⁶² Na některých místech na druhý sváteční den se prováděl obyčej „*S'krsti*“ nebo „*Litii*“, což mělo za cíl vyprosit si déšť a bohatou úrodu, ale v jiných krajích Makedonie je tento obyčej spojen s jinými svátky.

Ve velikonočních obyčejích mají své místo i červená vejce. Říká se: „*Go gleda kako crveno jajce*“, nebo „*Mu se trese kako na veligidensko jajce*“. Velikonoční vejce se barví červenou barvou, která symbolizuje Kristovu krev. Ale jinak je také barvou radosti, optimismu a života obecně. Vejce se barví i jinými barvami, zelenou, modrou, atd. (ne žlutou, ta je považována za židovskou barvu), ale i v tom případě se první vejce barví červeně. Obyčejem je též zdobit vejce různými technikami s lístky rostlin, stříbrnou nití, korálky, voskem atd.¹⁶³ Na vejce se malují různé vzory, ale píše se též různá jména a pozdravy mladým a zamilovaným. Píše se též *Čestit Veligden*, *Christos voskrese* atd.

Legenda praví, že červená vejce společně s pozdravem „*Christos voskrese!*“ nesla Marie Magdalena. Ta vždy naslouchala Ježíšově učení, první přišla k jeho hrobu v neděli ráno, první spatřila prázdný hrob, první poznala vzkříšeného Ježíše, a po jeho vystoupení na nebe odešla do světa, aby svědčila o jeho učení, ale též pravdu o jeho mučednické smrti a jeho vzkříšení. Když přišla do Říma, navštívila imperátora Tiberia a dávající mu červené vejce, pozdravila ho slovy „*Christos voskrese!*“. Pak k němu začala hovořit, předala mu

¹⁶⁰ РИСТЕСКИ, Милан. Македонски обреди и обредни песни, од Мариово и Прилепско. s. 90.

¹⁶¹ КЛИЧКОВА, Вера. Тамtéž.

¹⁶² ФИЛИПОВИЋ, Миленко. Дебарски Дримкол, Скопље 1939.

¹⁶³ ГЕОРГИЕВА, М. s. 179.

své očitě svědectví o Kristu, o jeho dobrých dílech (léčení nemocných, křížení mrtvých apod.), o jeho nespravedlivém obvinění a mučednické smrti. Když vyslechl přesvědčivé a argumentované svědectví, shledal viníkem římského správce Judei Pontia Piláta, který přestože měl moc ochránit spravedlivého Ježíše, neučinil tak. Proto jej přemístil do Anglie, kde ten zemřel v nemoci a císařově nemilosti. Pro tyto zásluhy prohlásila Svatá církev Marii Magdalenu za rovnou apoštolům a za první svědkyni Kristova vzkříšení.¹⁶⁴

V makedonské národní slovesnosti existují i další odůvodění červené barvy velikonočních vajec. Podle jednoho z nich, když byl *Ristos* ukřižován na kříži, krev která kapala z ran na nohou a na ruku, zbarvila kaménky pod křížem červeně.¹⁶⁵ Tato verze praví, že na památku toho lidé barví vejce červenou barvou. V další pak, že když Maria šla na Ježíšův hrob, nesla s sebou vařená vejce, aby je rozdala. Ta byla obarvena červeně, aby připomínala jeho smrt. Když doznala, že je Kristus vzkříšen, rozdělila vejce dětem, a od té doby se rozdávají vejce na Veligden.¹⁶⁶

Podle verze z Gevgelijska,¹⁶⁷ po Ježíšově smrti, když Ježíš zemřel, diskutovali křesťané s Židy a tvrdili, že vstane z mrtvých, na což jim Židé říkali, že to se stane jedině, až začnou slepice snášet červená vejce. Když byl Ježíš opravdu vzkříšen, křesťané šířili tuto zvěst po světě a Židé je obvinili ze lži. Věc přišla k soudu. Židé řekli, že tomu uvěří, jen když uvidí slepicemi snesená červená vejce. Křesťané padli na kolena a dlouho prosili Boha o pomoc, ne že by se báli, že budou obviněni ze lži, ale kvůli křesťanské víře. Pilát vyslal sluhy, a ti se za krátký čas vrátili s červenými vejci v ruce. Soudci prověřili, zda jsou opravdová, a když se přesvědčili, propustili

¹⁶⁴ КИТЕВСКИ. s. 136.

¹⁶⁵ ГЕОРГИЕВА. s. 179.

¹⁶⁶ Тамтѣж. s. 180.

¹⁶⁷ ТАНОВИЋ. s. 60.

křesťany. Na památku toho křesťané na tento den barví červená vajíčka, pak je navzájem rozbíjejí a zdraví se pozdravem „*Christos voskrese!*“.

Neboť tyto svátky náležejí do jarního cyklu, velikonoční národní písně zpívají o probuzené přírodě, o opětném navrácení se života, ale i o milostných touhách a o přáních dobrých rodinných vztahů. Tyto písně, které se zpívají ke kolovému tanci *oro*, obsahující i dialogy, opěvují i více epických hrdinů, různé mytologické bytosti a podobně. To nás vede ke starším pohanským motivům těchto písní, které později díky setkání se s křesťanskou tradicí přijali více křesťanských elementů.

Velikonočními písněmi se přivolává svátek:

*Дојди, дојди Великдене,
Сум напрела кито сајче,
Сум напрела црногорче,
Сум напрела вир скутина,
Како дојде така појде.¹⁶⁸*

V písních je symbolicky opěvováno též svaté přijímání coby významná událost:

*Извишило ми високо борје,
Високо борје среде манастир,
Ај на борјето ветки поројни,
Ај на ветките лисје широки,
Ај на лисјето капки крвави.
Тие не биле капки крвави,
Туку ми биле чесна причесна.¹⁶⁹*

¹⁶⁸ Македонски народни умотворби, Младински истражувачки акцији. Ракопис.

Ve veselém rozpoložení s mnoha písněmi a ory rychle ubíhal svátek. To se zpívá i v písních, ve kterých se popřává, aby i následující rok byl přečekan v dobrém rozpoložení.

*Велигден, море, Велигден,
Да кога дојде и појде,
Со нога не те игравме,
Со уста не те пеавме
Со очи не те видовме
Од пусти алаулиња.*

*Море ле, море, моме ле,
Три дни ме носи на појас,
Три дни ме гази под нозе,
Црвени јајца кршевте,
На гајдањија дававте,
Кога си оро игравте.*

*Велигден море Велигден
В година пак да ни дојдеш,
Со китки ќе те чекаме,
Во десна рака со китка,
Во лева рака со јајце.¹⁷⁰*

¹⁶⁹ ЦЕЛЈАКОСКИ, Наум. s. 161.

¹⁷⁰ Тамтѐж.

21. NANEBEVSTOUPENÍ PÁNĚ-v r. 2006 1.6./19.5. (Вознесение Христова-Спасовден)

Svátek Kristova nanebevstoupení patří k 12 velkým svátkům. Čtyřicet dní po vzkříšení se Ježíš objevoval svým učedníkům a připravoval je pro jejich budoucí úkoly. V tomto období se lidé, zvláště však duchovní v církvi, ještě zdraví pozdravem „*Christos voskrese!*“ a odpovídají si „*Voistinu voskrese!*“.

Místo události se hned stalo kultovním místem. Tradice nám zachovala, že na tom místě byly dlouho patrné otisky chodidel Spasitele, a císařovna Helena nařídila, aby zde byla vystavěna velká a krásná církev, která byla později rozbourána Saracény.¹⁷¹

Na památku této události ustanovila Svatá křesťanská církev svátek Nanebevstoupení Páně. I když byl ustanoven ještě v apoštolském čase, čtyřicátý den po Vzkříšení nebyl slaven odděleně, ale o Padesátnici bylo vzpomínáno i na Kristovo Nanebevstoupení. Na konci 4. století bylo slavení těchto svátků již odděleno.¹⁷²

Církevní písně, které se zpívají na tento den, jakož i ve dnech předsvátečních i posvátečních jsou naplněny i radostí i smutkem. Apoštolové jsou radostní, neboť se zcela naplnila Ježíšova slova. Písně určené této události obsahují radost, protože Ježíš odešel do nebe, ale obsahují též i smutek, neboť apoštolové i národ zůstali jako syrotci bez svého Pána na zemi.

Zapisovatelé obyčejů tvrdí, že přibližně v čase, kdy se slaví *Spasovden* se v předkřesťanské éře slavil svátek božstva Spas, které mělo mezi ostatními božstvy úlohu ochránce i spasitele lidí. Věřilo se, že nejvyšší bůh *Perun* posílá hromy, mraky plné krup, a božstvo *Spas* se žitným klasem v ruce zachraňuje osev. O tom zpívá i píseň

¹⁷¹ КИТЕВСКИ. s. 180.

¹⁷² МИРКОВИЋ, ЛАЗАР. ХЕОРТОЛОГИЈА. s.224.

Sveti Spas go obikoluva poletu, ve které se pĕje o úloze svĕtce, který ji zdĕdil od starĕho pohanskĕho boŕstva.

*Свети Спасе, зелен класе!
Свети Спасе коња кове,
Коња кове за полето,
Да си иде ју полето,
Да си виде берикето,
Срен ли е, добар ли е,
Или си е како што е?
Море мале, стара мале,
Есеното са класуе,
Пролетното са никнуе.
Љутен ојде, смешен дојде,
Свети Спасе, зелен класе!¹⁷³*

V tomto dni lidé navštĕvovují církve, které nosí jméno Sveti Spas, a zanechávají zde různé dary. Někteří pro zdraví přespávali doma pod ikonou, jiní kteří onemocní slibují, ŕe určitou dobu budou slouŕit církvi. V radovišské vesnici *Inĕvo* se v tento den konalo velké shromáŕdĕní. Za kurban se zabíjel býk, který se zabíjel ve středu vesnice a slouŕilo se všem přítomným.¹⁷⁴ V gevgelijsku se pak věřilo, ŕe *Sveti Spas* je těžký svátek a *atalija*, ŕe ten může být spásou, ale může i trestat.¹⁷⁵

Kdyŕ mluvíme o svátku Nanebevstoupení a obyĕjích s ním spojených, je nutné připomenout, ŕe je zajímavé slavení ĕtvrtkŕ od *Veligden* do *Spasovden*. Tehdy se nepracuje, nevyráŕí se na pracovat na pole, aby kroupy nezniĕily úrodu na poli. Tato víra je pozŕstatek

¹⁷³ МИХАЙЛОВ, Панчо. Български народни песни отъ Македония, София, 1924, s. 11.

¹⁷⁴ ДЕЛИНИКОЛОВА. s. 168.

¹⁷⁵ ТАНОВИЋ. s. 71.

z předkřesťanské doby, kdy Slované, ale i některé jiné národy, uctívali ve čtvrtek zasvěcen božstvu *Gromovnik* a byl nazván *Peruniův den*.¹⁷⁶ Tuto pohanskou víru se církve snažila vykořenit a skrze duchovní poučovala národ. Cyril Pejčivnović ve svém díle *Ogledalo* tomuto problému zasvětil zvláštní pozornost.

Je zřejmé, že svátek Nanebovstoupení Kristovo (*Снаговден*) je velkým svátkem, který má významné postavení v životě pravoslavných křesťanů. Je však též jasné, že v národní víře se setkáváme i s pozůstatky předkřesťanské doby, které se udržely dodnes, i přestože se je církve snažila vykořenit. V dnešní době pověry mizí rychlejším tempem, neboť rychlá urbanizace je vykořeňuje lépe, než jakékoliv církevní kázání.¹⁷⁷

¹⁷⁶ КОНЕСКИ, Блаже. Ѓаволски суеверија и „покуши“, „Нова Македонија“, Скопје, 6 мај, 1992, s. 12.

¹⁷⁷ КОНЕСКИ, Блаже. Citované cílo.

22. PADESÁTNIČE - SVATÉ TROJICE; SESLÁNÍ SVATÉHO DUCHA NA APOŠTOLY v r. 2006 11.6./29.5.
(*Духовден-Педесетница - Света Троица*)

Jeden z největších křesťanských svátků *Duchovden*, který patří k 12 velkým svátkům, které Svatá církev slaví, je mezi národem znám pod více jmény: *Duchovden*, *Duovden*, *Duedni*, *Sveti Duch*, *Sveta Trojica*, *Pedesetnica*. Patří k pohyblivým svátkům a vždy se slaví deset dní po svátku Nanebevstoupení, tedy padesát dní po Kristově Vzkříšení. Slaví se tři dny, první den je pravidelně v neděli. Tento svátek jako jediný z dvanácti velkých svátků nemá předprázdněnstvo. To je nahrazeno fakticky tím, že celého období od Vzkříšení do Svaté Trojice je nesen ve svátečním duchu. Tomuto svátku pravidelně předchází *zadušnica*, známá jako *duchovdenská zadušnica* a slaví se v sobotu před *Duchovden*, kdy se provádí více obyčejů, které jsou věnovány zemřelým. Tento den je v národě znám také jako „mrtvá sobota“.

V Novém zákoně se Pascha stala svátkem úniku člověka z otroctví hříchu a smrti a vstoupení do věčného života, Padesátnice pak památkou seslání Svatého Ducha.

Svátek *Duchovden* považuje Makedonský národ za velký svátek. Tehdy se nepracuje, zvláště se drží jako těžký svátek první den. Jde se do církve, na hroby, v některých krajích se chodilo odpoledne na *oro*. V některých místech se na tento den prováděl obyčej *s krsti*, kterým se prosí o déšť i plodný rok, ale tento obyčej je v různých krajích spojen i s jinými svátky.¹⁷⁸

V národní víře je tento svátek nejvíce spojen s dušemi zemřelých. Věřící se, že o Vzkříšení když v církvi zazní „*Christos*

¹⁷⁸ КИТЕВСКИ. s. 185.

voskrese!“, duše zemřelých jsou do *Duchovden* svobodné. Tehdy se otvírají brány ráje i pekla a křesťanské duše vylétnou, létají po nebi a nejvíce si sedají na květy stromů. Říká se, že na *Duchovden* spolu mrtví společně hovoří, a kdo je chce slyšet, má si položit ucho na nějaký hrob. Pak uslyší, jak šeptají, jako když bzučí včely. Neboť jsou duše mrtvých v tomto čase svobodné, a je jim milé být nablízku svým blízkým, lidé jim připravují hostiny, zvláště o *zadušnici* v sobotu před *Duchovden*. A když přijde tento svátek, jak zapsal Marko Cepenkov, „tehdy je již andělé shromáždí, aby je odvedli zpátky do nebe, a zavřeli je v ráji.“¹⁷⁹ I. E. Sprostranov zapsal, že na tento den se zavírá ráj, proto se mrtví mámí ořechovou větvičkou.¹⁸⁰ I dnes nosí ženy ořechové větvičky na hroby o duchovdenské zádušnici i na samotný *Duchovden*, a co se týká ořechových větviček při této příležitosti je třeba připomenout, že v národní víře se ještě v předkřesťanské době věřilo, že ořech má přitažlivou sílu pro duše zemřelých.¹⁸¹

Dodnes se na Svatou Trojici rozdává za duše. To se dělá proto, aby se uspokojili mrtví, neboť před tím, než budou opět zavřeni je třeba, aby se dobře najedli. Člověk ale nesmí jíst, dokud nerozdá něco za duše. Podle lidové víry v tento den duše mrtvých přijímají svátost oltářní (*ce nručestvuaam*), proto lidé rozdávají „za *Bog da prosti*“, aby ty měli s čím se *prečesta*. Vzájemně se ptají: „*Ti se pričesti?*“ „*Ne se pričestiv!*“ A někteří svátost přijmout nemohly, protože jejich příbuzní jedli před tím, než rozdávali. V těchto případech zatímco se druzí hostili na hostinách, ti pro které nebylo rozdáno, seděli na straně.¹⁸²

V minulosti křesťané na tento den zdobili církve, hroby, ale i domy, květy a zelenými větvičkami. S obnovováním přírody v tomto

¹⁷⁹ ЦЕПЕНКОВ, Марко. Народни верувања, Детски игри, s. 69.

¹⁸⁰ СПРОСТРАНОВ, Е. s. 33.

¹⁸¹ ЧАЈКОВИЋ, Веселин. Мит и религија у Срба, Београд, 1973, s. 192.

¹⁸² СПРОСТРАНОВ. Тамтѣж.

ročním období, ti cítily i obnovení jejich síly, což byl výsledek právě přijetí Ducha Svatého.¹⁸³

Dodnes je uchován obyčej, že se na hroby nosí keramická nádoba na vodu. V některých krajích se tato nechává tam, a při návštěvě se doplňuje vodou, v jiných je darována nejčastěji nejbližším příbuzným a přátelům, ti si ji odnesou domů a v průběhu roku z ní pijí vodu za duše zemřelých a památku jejich jména. Moje tchyně mi říkala, že nádoby na vodu se nosily na hroby dříve, nyní pozůstali dávají dokonce předměty denní potřeby svým blízkým, například hrnek, sklenice, talíř, utěrka, pár ponožek atd.

Když člověk zemře mezi Lazarovou sobotou, Květnou nedělí a Svatou Trojicí, věří se, že byl spravedlivý a jde rovnou do ráje. V některých krajích pak spěchají, aby sklidili ječmen do Svaté Trojice, neboť pak foukají silné větry, a ničí úrodu.

Neděle po *Duchovden* je svátek Všech svatých v národě znám jako *Sisveti*. Tento svátek slaví církev, aby vzdala čest těm svatým, jejichž jména pro jejich velký počet nejsou známa. Vzpomínka na tyto světce se slaví společně se vzpomínkou na ty, kteří mají své svátky, aby se ukázalo, že všichni věřili ve stejného Ježíše Krista a trpěli za něj.

¹⁸³ КИТЕВСКИ. s. 186.

23. OBYČEJE PŘI NAROZENÍ DÍTĚTE

Velká pozornost je věnována narození dítěte. Proto se provádí mnoho obyčejů s cílem zabezpečit normální a úspěšný porod a zdraví dítěte. V minulosti manželství bez dětí bylo považováno za boží trest nebo důsledek magie nebo kletby. Tyto motivy jsou častým tématem v národních písních. Nejčastěji za to byla obviňována žena, a proto byla nazývána nejpohrdlivějšími výrazy *štirakvica*¹⁸⁴, jalovice apod. Proto byla taková manželství nejčastěji rozdělována. Ne zřídka se v takovém případě přistupuje k různým bájením, slíbení daru církvi atd., což plyne z víry, že takto se dá působit v tomto směru. Je žádoucí, aby první dítě byl syn, pokračovatel pokrevní linie, nebo alespoň jedno z dětí, aby byl chlapec, neboť děvče odejde do cizího domu.

Přání, aby se narodilo dítě, se manifestuje různými způsoby a mnohými obyčejí. Ještě na svatbě se nevěstě dává do rukou chlapec, aby jej pochovala a vyslovuje se přání, aby se i ona dočkala takového syna. Na svatbě se též žehná: „Airlija, sega za svatba, do godina za krštevka.“

S přáním, aby porod a těhotenství proběhly normálně a úspěšně, ženě se ulehčuje od těžší práce. Ze stejného důvodu se těhotné ženě dává jíst to, o co požádá, neboť se věří, že od nenasytosti by mohla potratit. Pokud se před ní nějaké jídlo skryje, to potom dítě nebude chtít jíst. Těhotná žena nesmí chodit na hřbitov, nesmí se dívat na zajíce, šneka, nesmí vidět krev atd.¹⁸⁵ Také nesmí krást, nebo jíst něco kradeného, neboť dítě pak bude mít na těle znaménko na tom místě, kterého se těhotná matka po zmíněné krádeži dotkla svého těla. Protože některé matky něco ukradly, když byly těhotné, některé děti

¹⁸⁴ štirakvice znamená neplodná žena

¹⁸⁵ Ante Назор, Обичаји око поћења. спола изгледа и судбине детата и у Пољцима, Работа на XIII Конгрес на Сојузот на фолклористите на Југославија во Дојран Скопје 1966, s. 315.

mají na těle znaménka ve tvaru jablka nebo hrušky, některé mají ve vlasech bílé znaménko, protože matka ukradla kousek vlny a pak se chytla za hlavu. Aby dítě nemělo znaménko, je třeba se nejprve dotknout země.

Po narození dítěte jiné malé dítě oznamuje radostnou zvěst a dostává za to dárky. Po tom, co se tchyně dozví, že její snacha porodila, pozve blízké přátele a sousedy na „*tiganici*“. To je oslava, na které se servírují především právě *tiganici*, usmažené placky z kynutého těsta zadělaného jen z mouky, vody a kvasnic a soli. Dále pak, „*сирење*“ velmi slaný sýr, maso, salát ze sezóní zeleniny, sladkosti, nápoje a pod. Koná se co nejdříve po narození ještě ten samý den, nebo druhý den ráno. Tento obyčej je prý nový. To se dříve nedělalo.

Věří se, že třetí večer přicházejí sudičky a určují dítěti osud. Podle národní víry to jsou tři ženy různého věku, které přicházejí přesně o půlnoci a každá mu předpovídá budoucnost, ale za konečné se považuje slovo té třetí, neboť s ní se předešlé dvě ženy přirozeně shodují. Víra v sudičky je rozšířena po celé Makedonii a je též přítomná v lidovém umění. Podle svědectví mé tchyně tento den dostalo malé dítě košilku, aby nebylo zabalené pouze v plenkách, až přijdou sudičky.

Po návratu z nemocnice se dítě poprvé koupe až následně po odzpívání modlitby popem za něj v církvi. Může to být tedy i další den, pokud již popa v církvi nezastihnou. Většinou jej koupe tchyně, ale není to pravidlem. Žena a nepokřtěné dítě jsou podle víry v období 40 dnů vystaveny vlivům různých nadpřirozených sil, zlých duchů, zlých očí atd.¹⁸⁶ Proto se různými způsoby musí chránit. Tak například se do čtyřiceti dnů nezhasíná světlo v místnosti, kde spí matka a

¹⁸⁶ ЗЕЛЕНИЌ, Слободан. Зла порогајна митска биќа, Работа на XIII Конгрес, s. 344.

dítě.¹⁸⁷ Voda, ve které se perou plenky, nebo ve které se dítě koupe, se nevylévá ven v noci, zvláště se dbá, aby tato voda nepřišla na přístřešek, neboť zde nejvíce fouká vítr. Pod měkou podložku v postýlce dítěte se dává cibule, nůž, sirky, jehla, několik štětín z rezného koštěte. Není vhodné jít večer do domu, kde je dítě, kterému ještě nebylo 40 dní, zvláště jde-li se přes hřbitov nebo pod přístřešky. Této době i vyprané oblečky dítěte, které se suší venku, musí být vneseny do domu před západem slunce. Matka do čtyřiceti dnů nesmí vyprovázet hosty a zdravit se s nimi, neboť by mohla ztratit mléko. Sama také v období 40 dnů nesmí chodit ven po západu slunce. Sama matka má mít v kapse cibuli, česnek, nůž z výše zmíněných důvodů.

Novorozenci se dávají peníze. Ten, kdo přijde, aby viděl matku s dítětem, dá malému peníze do plenek nebo do kolébky. Věří se, že tyto peníze budou počátkem jeho bohatství a též píce. Aby až dítě vyrostlo, bylo dobrým hospodářem. Když se peníze dávají, říká se: „Ať si koupíš bratříčka nebo sestřičku!“, zvláště je-li to první dítě.

Po křtinách se postýlky vkládá kniha a nitě, též tužka, aby až dítě půjde do školy, bylo dobrým žákem a pak studentem, aby bylo bystré, a aby bylo později i bohaté a mělo zaměstnance „aby si uměl ovázat lidi“, kteří budou pracovat pro něj. Dokud dítě nenaplní 40 dní, nenechává se samo.

Po narození jde někdo z blízkých do církve a nese s sebou vodu, kterou pop posvěť modlitbou, z té matka pije malé množství každý den po dobu 40 dní, omývá se po tváři, omývá s ní i dítě a vždy se z této svěcené vody trochu ukápne do vody, ve které se dítě koupe. Svěcená voda hraje velkou roli v národní religiositě.¹⁸⁸

Malé dítě se nesmí překračovat, protože by nevyrostlo. Pokud se tak stane, má se ten, kdo ho překročil hned vrátit krok zpátky, aby

¹⁸⁷ Na stejném místě.

¹⁸⁸ Religiozni obredi običaji i simboli (Juzef Keler, Religiozni običaji obredi i simboli u Hrišćanstvu) Beograd 1980, s. 331.

zrušil nepříznivý účinek. Není dobře si přes dítě cokoliv podávat. Když se dítě ukládá ke spaní, „plivne“ se na něj. Pokud pláče, velmi se dbá na to, aby nemělo něco vykloubeného. Není dobré líbat malé dítě. Není dobré, aby se matka dítěte koupala ve středu a v pátek, protože to jsou špatné dny. Pokud dítě pláče, ďábel mu řekl: „umře ti maminka“, když se směje, anděl mu řekl: „tvá máma je živá“. Když malému vyleze první zoubek, ten kdo ho první uvidí má dítěti koupit dárek, nejčastěji košilku.

Věří se, že děti jsou zvláště citlivé na špatné oči, vždy je tu velké nebezpečí uhranutí a často se mu nedá zabránit. Proto se malému dítěti zakrývá obličej dečkou, boudou kočárku, aby mu mnoho lidí nehledělo do očí. Proto se konají jistá opatření, když přijde návštěva. Aby dítě nebylo *uročeno*, každý kdo ho vidí na něj musí „plivnout“ a říci „*Mašala!*“. Aby dítě nebylo uhranuté, má mít na sobě něco, co bude odpoutávat pozornost, aby mu lidé nekoukali do očí, například ponožku navlečenou naruby. Když se dítě vezme mezi větší počet cizích lidí, po návratu se mu myje obličej, aby ho „nechytly špatné oči“. Pokud dítě velmi pláče a bylo učiněno vše, co bylo v silách matky a ostatních, nosí se na zaříkávání (*бajaње*), neboť je s největší pravděpodobností uhranuté. Malé dítě se nemá oslovovat milými slovy, aby nebylo náchylné k uhranutí. Proto jej všichni neúnavně oslovují lehce pohrdavým tónem „močko, serko“. Takto jednají z přesvědčení, že tak dítě chrání před zlem. Často na něj také dělají „tfuj, tfuj“, vypadá to jako u nás „lehké poplívání“ pro štěstí, jen je to opět s takovým pohrdavým tónem a více výrazně, než na jaké jsme zvyklí. To se činí v nejujtější věku dítěte přibližně do jednoho roku velmi často, později méně, ale přesto vytrvale. Děti nosí i *amailii*, předměty, které je mají chránit před uhranutím, které jim musí dát baba *bajačka*.

Jméno dítěte se vybírá různým způsobem. Prvnímu dítěti se dává jméno po dědovi nebo babičce, ale to není pravidlo. Dává se pozor, aby nebyl pokřtěn se jménem nějakého zemřelého člověka. Jméno je možné dát podle dne, kdy je narozeno, např. Cvetko, Cvata, Cvetanka, když se narodí na Květnou neděli (*Цветици*); Blagoja, Blaže, Blagojka, Blagica, pokud se narodí na Zvěstování Panně Marii (*Благовештение*), Risto, pokud se narodí na Boží Hod (*Божик*), Jovan, pokud se narodí o svátku Jana Křtitele (*Јован Крстител*); Vasil, je-li narozen na pravoslavný Nový rok (*Василица*).

V rodině, kde děti umíraly, se dávala jména, která vyjadřují trvanlivost (*трајност*): Trajan, Stojko, Živko, Spase. Když ještě ženy rodily doma, měla se jim pro porod a pro následujících 40 dní připravit jiná místno než ta, kde se narodily předešlé děti. Dítě narozené v takové rodině se hned po narození nese do církve, a toho koho prvního potkají bude jeho kmotr *sretěn kum*, ať je to kdokoliv, chudý či bohatý, muž či žena. Dítě musí být pokřtěno co nejdříve po narození ještě před tím, než jej matka začne kojit.

Když má žena porodit, nemělo by to vědět mnoho lidí, neboť čím více lidí to ví, tím těžší bude její porod. I dnes se věří, že pokud jsou v porodnici ženy, které se znají, není dobré, aby se viděly. Před tím, než žena porodí, by se měla napít z boty svého manželela, aby zvládla porod co nejsnáze.

Hlavní slovo v rozhodování jména má kmotr (*кум*). Jméno se dítěti nedává hned po narození, ale jde se nejprve na návštěvu ke kmotrovi. Ten buď jméno určí sám, nebo udá pravidla výběru jména, například i rodiče dítěte navrhnou nějaká jména, členové rodiny kmotra též, a pak z nich vybírá buď kmotr, nebo nechá rodiče, aby vybrali sami. Matka není povinná nahlásit v porodnici jméno dítěte hned po narození, nahlásí ho při opuštění porodnice, může však i později, tehdy kdy jej rodiče přihlašují k občanství. Důležité je, aby

bylo jasné, jakým jménem bude dítě kmotrem křtěno. Kmotr je považován za nejbližšího příbuzného, proto by se kmotr a kmotřenec neměli nikdy přít. Kmotrova a matčina kletba jsou považovány za nejtěžší, a vždy se naplní.

Je patrné, že jde o staré obyčeje, některé později přijaly křesťanské prvky, které uspěly a zachovaly se až dodnes. Mnoho z nich provádějí i lidé, kteří ani nevěří v existenci nadpřirozených sil, ale činí tak s přesvědčením: „Když to nepomůže, určitě to neuškodí.“

24. ŽALOPĚVY NAD MRTVÝM

V makedonském lidovém umění mají významné postavení žalopěvy. Jsou to prastaré lyrické písně s epickými elementy. Jsou neodmyslitelným elementem pohřebního rituálu. Nikdy se neopakují, tvoří se improvizací a vztahují se k tomu určitému člověku a jeho určité situaci. Stává se, že je zpívají muži, ale hlavně je to záležitost žen. Jsou vyjádřením intimních pocitů. Dříve bylo oplakávání považováno za závazek vůči zemřelému, pokud nebylo učiněno, znamenalo to nesplnění si zodpovědnosti. V současnosti se oplakává v případě, že to někdo umí. Pokud to není v silách blízkých zemřelého, není to považováno za prohřešek.

Oplakávání a pláč není to samé. Pláč je manifestací upřímné bolesti z nezaměnitelné ztráty. Když lidé pláčí, neposlouchají jeden druhého. Smuteční píseň obsahuje poezii, má melodii, když jedna žena oplakává, ostatní poslouchají. V určitých případech je tato píseň skutečným uměleckým dílem. Každá žena umí plakat, ale ne každá může zapět smuteční píseň. Žena, která ji zpívá, musí být vnímavá k publiku, neboť to se účastní události se svými pocity, a má své národně poetické zkušenosti a vzhledem k tomu očekává s poměrně vysokými národně poetickými a žánrovými nároky odpovídající umělecké oformování.¹⁸⁹

V minulých dobách, kdy byli makedonští Slované často pod nadvládou uzurpátorů, často se umíralo zapříčiněním násilníků nebo následkem různých epidemií, proto bylo oplakávání častou záležitostí. Smuteční píseň je vždy improvizací, i když je zapěna profesionální tažačkou. Znam je jen určitý rámeček pro obdobné případy. Ví se, jak se

¹⁸⁹ ПОЈКЕРТ, Херберт. О тужбалицама М. Цепенкова и њиховом значењу за проучавање поетског народног стварања, Симпозиум посветен на живот и делото поетског народног стварања, Симпозиум посветен на живот и делото на Марко Цепенков, Скопје 1979, s. 179.

zpívá dítěti, mládenci, dívce, bratrovi, dospělému člověku, ale toto „základní schema“ je svobodně pozměňováno.

Když zemře člověk, církevní zvon oznamuje všem, co se stalo, poněkud pomalejším vyzváněním, než při jiných příležitostech. Mrtvý leží na lůžku, u hlavy za postelí mu jeho pozůstalá rodina zapálí jednu větší svíci a postaví ji do větší nádoby s moukou, domácí ženy se seřadí kolem něj v pořadí podle věku a začnou po řadě zpívat táhlé písně. Jakmile se o úmrtí dozvedí příbuzní a přátelé, začnou přicházet se svícemi a květinami a předávají je matce nebo hospodyni, sednou si kolem mrtvého, aby poslouchaly. Muži ze sousedství jsou pozvíváni, aby kopali hrob. Právo oplakávat mrtvého nemají pouze domácí ženy. Nejčastěji však zpívají smuteční píseň nejbližší příbuzní. Existuje individuální, ale i skupinové oplakávání. Co se týče obsahu písně, ten závisí na mnoha okolnostech. Nejprve v jakém rodinném vztahu je oplakávající k zemřelému. Zpívá se o životě zesnulého, o posledních dnech, o neúspěšném léčení, těžkostech.

Tělo zemřelého se pohřbívá po 24 hodinách od úmrtí. Je odváženo na valníku traktoru s otevřenou rakví, takže je mu vidět do tváře, okolo něj sedí blízcí. Dříve jej odnášeli i na rukou, byl-li hrob daleko, odváželi jej na voze.

Muži drží smutek čtyřicet dní, neholí se, nestříhají, nosí černé oblečení. Pak se holí, ale černé nebo tmavé oblečení mohou nosit dál. Ženy též obléknou černé oblečení. To se nosí jeden rok, pokud někdo chce nosit déle, další termíny jsou 3, 5, 7 let. Nemusí to být vyloženě černá barva, je možné i tmavě modrá, šedá. To záleží na každém. Zemře-li matce dospělé dítě, ta již většinou černé oblékání neodkládá do konce života. Často nosí i černý šátek na hlavě.

Věří se, že zemřelý člověk ještě 40 dní po smrti navštěvuje místa, kde pobýval za svého života. Pak je souzen, zda půjde do nebe, nebo do pekla.

V následujícím období po úmrtí pozůstalí navštěvují hrob po sedmi dnech, po čtyřiceti dnech, po půl roce, po roce, dále o všech *zadušnicích*, o svátcích, na svátek Kristova vzkříšení. Při této příležitosti se „vždy rozdává za duše.“ Znamená to, že se na hrob odnese jídlo, nápoje, dokonce cigarety a kořalka. Nejprve se prostře na ubrus na zemi. U hrobu může být též uděláno posezení, stůl, lavičky, v takovém případě se prostírá tam. Následně se rozdává přítomným sousedům a známým z připravených jídel, pak se též něco pojí. Neboštíkovi se zapálí cigareta, pokud rád kouřil, a umístí se někde na hrobě, aby si ji ten mohl vykouřit. Do malé sklenky se mu nalije kořalka.

Pop chodí na hřbitov o všech *zadušnicích*, u hrobů, které jsou navštíveny pozůstalými, zapěje modlitbu za mrtvého a začadí kadidlem.

Sebevražda je v těchto krajích řídkým jevem, sebevrazi jsou pohřbíváni někde stranou, ale v rámci hřbitova. Pop na takový pohřeb nepřichází.

ZÁVĚR

V mé práci jsem se zaměřila na slavení svátků makedonského národa. První část práce je historickým úvodem, zabývá se celkovým vymezením, charakteristikou etnického složení obyvatelstva Makedonie, geografickým ohraničením, též jeho historickými proměnami, pojednává o vývoji křesťanství na území dnešní Makedonie. V textu jsou zakomponována též má vlastní pozorování z vesnice Ilinden.

Makedonci jsou temperamentní a také družní lidé. Žijí ve vzájemném širším společenství rodinném a sousedském. Projevuje se to častým užíváním hlasitějšího hovoření. Namísto zdvořilého: „Prosím tě, neměl bys trochu času?“ Prosím tě, přines mi...“ zazní jen důrazný povel: „Dojdi!“ „Daj!“ Sousedé se často navštěvují, během dne společně několikrát posedí a prohovoří o svých záležitostech. V každém jednom samotném dni u nich existuje neodmyslitelně čas vzájemného sdílení, bytí spolu. Příbuzní se také relativně často vídají, rozhodně častěji než Češi. Základní jednotkou vesnického společenství je patriachální rodina.

Vesniční lidé žijí stále zemědělským způsobem života. V současné době je Makedonie celkem v těžké ekonomické situaci, z celkového počtu 743 676 ekonomicky aktivních lidí je 38,1% nezaměstnaných, 3,6 % je negramotných. Spoustě lidem je těžko, nemají žádnou sociální jistotu, lidé pracují za minimální platy a nikdo nemá moc donutit zaměstnavatele, aby jim platili sociální pojištění, aby dodržovaly právo na dovolenou.

Když jsem se sem nastěhovala, často jsem slyšela: „Dnes je svátek, dnes se nepere.“ „Dnes nešiji, je svátek.“ Na otázku položenou přátelům: „Kdy nás navštíví?“, jsem dostala odpověď: „Až skončí postní doba.“ Když jsem přichystala nějaké „nevhodné“ jídlo:

„Dneska je středa, postím se.“ Samožřejmě jsou tu i lidé, kteří se ke křesťanství staví pouze jako k tradici, nebo lidé, kteří se vědomě distancují od pravoslavné tradice, ale co vím já, snad v každé domácnosti visí pravoslavný kalendář a pravoslavný rok je časovou osou vesnických lidí a nejenom jich. Ve městech je situace pochopitelně vrstvitější, jak bylo naznačeno z počátku mé práce.

Pokud se vám stane, že se stanete účastníky makedonské svatby, na které bývá často nejméně 200 hostů, myslím že nezústanene sedět chladně u stolu, ale budete vtaženi do kola kruhového tance nazývaného nejčastěji *oro*. Osobně toužím proniknout do tohoto umění, naučit se krokové variace, které snad vypadají jednoduše, ale nohy se vám zapletou velmi rychle a tancování se stane únavným, zatímco ti, co to umí, splynou společně v tanci nehledě na stáří, a společně se radují, je možné spatřit i vytrisklé slzy, plynoucích ze vzájemného prožívání svých příběhů.

Právě tanec a zpěv byl v minulosti nedílnými průvodci života. Lidé se o svátcích scházeli na vhodném prostranství za vesnicí, aby spolu tančili ora a zpívali. Své životní city vkládali do lyrických písní - písní opěvujících rodinné vztahy, milostné city, písní vázaných ke kalendářním událostem, písní zpívaných při rodinných obřadech: při narození dítěte, při svatbě, při úmrtí. Písně mytologické hovoří o představách, víře a pohledu na svět pohanské praslovanské kultury. Ty byly zpívané při koledářských obyčejích, u večerních koledářských ohňů, mytologické motivy se objevují ve vasilčarských písních, v lazarských, velikonočních i d'urd'ovdenských. Pracovní písně opěvaly intimní city mladých pečalbarů, ovčáků, oráčů a ženců.

V obřadních písních je zobrazen duchovní život předků dnešních Makedonců, jejich víra v existenci nadpřirozených sil, zvláště pak víra v magickou moc slova, což bylo právě stělesňováno

v každodenním životě, v konání obřadů, při slavení početných svátků přítomných v národním kalendáři.

Příchodem křesťanství se začala nová éra. Solunští bratři Cyrila a Metoděj vytvořili první staroslovanské písmo, pořídili překlad Svatého Písma a dalších textů potřebných ke konání bohoslužeb. Jejich žák Kliment založil první církevní organizaci makedonských Slovanů a na základě jeho činnosti byla za vlády Samuela založena Ochridská archiepiskopie. Ochridská archiepiskopie vznikla ve středu makedonských Slovanů, kteří zvláště v jejích centrálních oblastech a v katedrálím městě tvořili jádro jejích věřících. Její činnost je zcela organicky spojená s vývojovou cestou a etnogenezí makedonského národa. Křesťanství se snažilo odstranit starý pohanský způsob chápání života i obřady s ním spojené. To se mu dařilo po kratší či delší době, po překonání větších či menších těžkostí, s většími nebo menšími úspěchy. Ne zřídka však to, co křesťanská církev zničit nemohla, přivlastňovala si a dávala tomu vlastní křesťanskou pečeť. Když se mluví o prolínání křesťanských a pohanských elementů obsažených v oslavách svátků, je nutné poznamenat, že velký počet předkřesťanských obyčejů i pověr se uchovalo i přes snahy církve eliminovat je nebo je kristianizovat.

Dnešní Makedonci jsou sice potomky Slovanů, kteří přišli na makedonské území nejpozději v 6. století, a z toho hlediska tedy mají dlouhou historii, avšak na rozdíl od ostatních Slovanů nevytvořili žádnou středověkou makedonskou národnost. Až do počátku 20. století nikdy a nikde neexistoval žádný makedonský etnos a pojem „Makedonec“, pokud se pro slovanské obyvatelstvo občas (především v 19. století) používal, měl pouze lokální, respektive regionální význam.

Makedonští Slované měli pro své obrozenecké hnutí mnohem složitější podmínky, než jak tomu bylo u jejich sousedů, neboť u nich

neexistovala tradice vlastní státnosti. Od konce 18. století procházelo obyvatelstvo Makedonie složitým procesem, během kterého se jednotlivé středověké národnosti přetvářely v novodobé politické národy. Pod vlivem tří zahraničních propagand přišel nakonec ke slovu též makedonský separatismus, který s sebou ve své prvotní podobě nesl kromě více či méně rozvinutého boje proti cizím aspiracím především snahu zavést do církevně-školských obcí v Makedonii místní lidový jazyk. Prvotním cílem makedonských Slovanů bylo osvobodit se z turecko-řecké neslovanské nadvlády, řešení jasného národního programu přišlo na řadu až následně. Mezi slovanským obyvatelstvem byla stále živá vzpomínka na jejich samostatnou církev v podobě Ochridské archiepiskopie. Právě snaha o řešení církevní otázky makedonských Slovanů, osvobození se z duchovní a jazykové nadvlády řeckých duchovních vysílaných Cařihradskou patriarchií, a později bulharského vlivu Exarchie, byla neutišitelnou hnací silou pro snahu osamostatnit se na všech úrovních, státní, náboženské i kulturní, coby samostatný národ.

Významnou úlohu v období snahy o afirmaci makedonského národa hrál též lidový folklór. Materiální kultura, jako jsou tradiční obleky a architektura, právě tak národní lyrika, fungují výlučně na základě principu 'my-oni'. V kontrastu s tím, národní epické žánry reflektují národní etnickou případnost.

Pro makedonský národ jsou velmi význačné písně, obyčeje, domácí služby i jiné formy národního slavení svátků. Pro národní lyriku je charakteristická tematická různorodost, ta opěvuje nejen nejrozličnější lidské city, ale též mnoho vztahů člověka s jeho okolím, rodinné vztahy, aktivity spojené s kalendářem atd. I makedonské lidové písně opěvují celostně život makedonských Slovanů od nejstarších dob do dneška. Lyrické písně jsou především dílem

vesnických lidí. V nich jsou na první pohled patrné pocity, zápasy, rozumění životu i představy o něm, psychologie vesničanů.

Krátké folklórní žánry, jako součást každodenní mluvy, jsou dnes nejčastěji používanými lidovými tvorbami. Jejich krátkost je jen jejich kvalitativním rozměrem, ty však vyvěrají z hlubšího a komplikovanějšího kontextu a vypovídají mnohem více, než můžeme říci na první pohled, ohlížíme-li se právě jen na jejich krátkou formu. Odlišují se svým původem a různými druhy příležitostí jejich užití. Zatímco přísloví a rčení mají nejčastěji shrnující charakter a vyjadřují závěr nějakého obsahu, vyjadřují nějakou životní zkušenost, lidovou moudrost, ponaučení a pod., kletby, přísahy, požehnání a zdravice představují magické formule, kterými se vyjadřuje touha, přání, dobrá nebo zlá, a vycházejí z víry, že určité slovní formule mohou ovlivnit v pozitivním nebo negativním smyslu lidský osud.

Obě tyto tradice jsou v životě dnešních Makedonců živé a přítomné v každodenním životě. Lidový folklór je postaven do zcela jiné situace. Od té doby, co každý vlastní radio, televizor a jiná media, pohádky se již nevypráví, písně se nezpívají, konání obyčejů je v porovnání s minulostí velmi redukováno. Přesto i v životě dnešního člověka v Makedonii má slavení svátků významné místo. Dochází k obnovování tradičního slavení svátků, vynalézají se i nové příležitosti vhodné pro oslavování. Vznikají i nové obyčeje, které vytěsňují staré společně s jejich základním cílem skrze požehnání a různé magické ochranné úkony zabezpečit štěstí a zdraví jednotlivce, ale i širšího společenství. Křesťanství přežilo dobu komunismu, o svátcích lidé přicházejí masově do církve, je tu též velmi tradiční uzavírat manželství před státem, ale pak také v církvi. Křesťanské obřady provázejí život člověka od jeho narození po celý život až k jeho konci.

Jsem přesvědčena, že zabývat se studiem slavení svátků, obyčejů, obřadů a jim náležejících tradic vede k vědomé komunikaci s generacemi našich předků, k ponaučení z jejich úspěchů i pádů, k vyslechnutí jejich poselství a odkazu, v podstatě k vzájemnému setkání a k poznání vlastních kořenů. Při přemýšlení nad křesťanským poselstvím a při jeho studiu člověk komunikuje s lidmi, kteří chtěli žít život zasvěcený Bohu a Kristu a také jej tak často žili. Poznáváme jiné tradice stáváme se i my jejich svědky, otvírá se nám jejich svět, hranice a zákonitosti tohoto světa, jejich zápas, jejich představy o dobru a kráse. Věřím, že tato činnost je nezbytná, vede k rozpoznání svých vlastních možností a omezení, přináší jistou moudrost, v konečném důsledku přispívá k vzájemné toleranci a činí člověka lepším, svobodnějším a vstřícnějším a je možné i aktivnějším v dobrém slova smyslu.

CONCLUSION

In my thesis I have focused on celebrating holidays of the Macedonian nation. The first part of the thesis is a historical introduction, it deals with general definition, characterization of ethnic composition of Macedonia's population, geographic definition and also its historical transformations; it deals with development of Christianity in the territory of modern Macedonia. The text includes also my own observations from the village of Ilinden.

Macedonians are passionate and also sociable people. They live in a mutual broader community based on family and neighborhood relations. A clear sign of this is frequent use of rather loud talk. Instead of the polite: "Would you have a minute?" or "Could you pass me..." you can hear only a categoric imperative: "Go fetch!" or "Give me!" Neighbors visit each other often, during the day they sit together several times and discuss their matters. In each separate day there is an inherent time of mutual sharing, of being together. Relatives also see each other relatively often, definitely more often than the Czechs. The elementary unit of the village community is a patriarchal family. The village people still lead an agricultural way of life. At present time Macedonia finds itself in a rather difficult economic situation; out of the total of 743 676 economically active people, 38,1 % is unemployed, 3,6 % is illiterate. A lot of people have a hard time, they have no social security, people work for minimal wages and noone has the power to make employers pay social insurance for them, observe their right of holiday.

When I moved in here, I heard often: “No washing laundry today, it’s a holiday.” or “No sewing today, it’s a holiday.” When I asked my friends: “When will you come to see us?”, they answered: “After the lent is over.” When I prepared some “inappropriate” dish: “It’s Wednesday today, I am fasting.” Of course, there are also people who treat Christianity only as a tradition, or people who consciously distance themselves from the Orthodox tradition, but, as far as I know, perhaps in every household there is an Orthodox calendar, and an Orthodox year is a time line of the village people and not only of them. In towns the situation is, naturally, more varied, as was suggested in the beginning of my thesis.

If you happen to find yourself among participants of a Macedonian wedding, which often has a minimum of 200 guests, I think you will not stay sitting coldly at the table, but you will be drawn into a circular dance called *oro* most often. Personally, I long to master this art, to learn the step variations that might seem simple, but you will lose balance very soon, dancing will tire you, while those who can dance join together in a dance regardless their age, they rejoice together, you can see even shed tears flowing from mutual sharing their stories.

Dancing and singing were an integral part of life in the past. During the holidays people got together in suitable spaces near the village where they danced *oros* and sang. They put their life emotions into lyrical songs – songs in praise of family relations, love emotions; songs linked to calendar events; songs sung during the family ceremonies: when a child was born, at a wedding, when someone died. Mythological songs speak about ideas, faith and a view of the

world of pagan ancient Slavonic culture. These were sung during the carol customs, at the evening carol-singer bonfires; mythological motives appear in *vasiličar* songs, in lazar, Easter and *durd'ovden* songs. Work songs praised intimate feelings of young *pečalbars*, shepherds, ploughmen, and reapers.

Ceremonial songs depict the spiritual life of ancestors of modern Macedonians, their belief in the existence of supernatural powers, notably their belief in the magic power of the word, that was embodied in everyday life, in holding ceremonies, in celebrating numerous holidays present in the national calendar.

The arrival of Christianity started a new era. The Salonica brothers, Cyril and Methodius, created the first Old Slavonic alphabet, they rendered the translation of the Holy Scripture and other texts necessary for religious service. Their disciple Clement founded the first religious organization of Macedonian Slavs and, based on his activity, the Ohrid Archiepiscopate was established under the rule of Samuel. The Ohrid Archiepiscopate was created in the middle of Macedonian Slavs, who made up the core of its followers, especially in its central regions and in the cathedral city. Its activity is organically connected with the development and ethnogenesis of the Macedonian nation. The Christianity was trying to eliminate the old pagan way of understanding life and ceremonies related to it. The Christian church managed to do this after a shorter or longer time, after overcoming bigger or smaller difficulties, with bigger or smaller success. However, it was no exception that the Christian church adopted whatever could not be destroyed and gave it its own Christian character. When speaking about merging of Christian and pagan

elements contained in holiday celebrations, it is to be noted, that a large number of pre-Christian customs and superstitions has survived despite the Christian church's effort to eliminate or to Christianize them.

Modern Macedonians are descendants of Slavs who came to the Macedonian territory in the 6th century at latest, and from this point of view they have a long history, however, as opposed to other Slavs, they did not create any medieval Macedonian nationality. Until the beginning of the 20th century never and nowhere had existed a Macedonian ethnos, and the notion of a "Macedonian", if it was used in relation to the Slavic population at all (mainly in the 19th century), had only local, or regional meaning.

The Macedonian Slavs had much more difficult conditions for their national revival movement than their neighbors, because they did not have a tradition of their own statehood. From the late 18th century the population of Macedonia was going through a complicated process during which the separate medieval ethnic groups transformed into modern political nations. Finally, the influence of three propagandas gave rise to Macedonian separatism, which, in its primary form, brought not only a more or less developed struggle against foreign aspirations, but also efforts to introduce the local colloquial language into church-school communities in Macedonia. The primary aim of Macedonian Slavs was to liberate themselves from the Turkish-Greek non-Slavic rule, arrangement of a clear national program came into play only afterwards. The Slavic population still kept the memory of their independent church in the form of Ohrid Archiepiscopate. The efforts to solve the religious issues of Macedonian Slavs, to liberate

themselves from the spiritual and linguistic rule of the Greek clergymen sent by the Constantinople Patriarchy, and, later, from the Bulgarian influence of the Exarchy, were the inconsolable driving force for the effort to gain independence on all levels – state, religious, cultural – as an independent nation.

During the period of efforts to affirm the Macedonian nation an important part was played by the folklore. Material culture like traditional costumes and architecture just as well as national lyric poetry are based exclusively on the “us–them” principle. In contrast, national epic genres reflect national ethnic pertinence.

The Macedonian nation attaches great importance to songs, customs, home services and other forms of celebrating of national holidays. The national lyric poetry is characterized by thematic variety; it praises not only all the different human emotions, but also numerous relations of the human being to their surroundings, family relations, activities related to the calendar etc. Macedonian folk songs also praise the life of Macedonian Slavs from the oldest times up to the present as a whole. Lyrical songs are mainly work of village people. At first sight, they express feelings, struggles, understanding of life and ideas of life, psychology of village people.

Short folklore genres, as a part of everyday talk, are the most frequently used folk creations nowadays. Their shortness is only their qualitative dimension; they spring from a deeper, more complicated context, and they tell much more than we can say at first sight, if we look only at their short form. They differ in their origin and various occasions of use. Most often, proverbs and sayings have a summary character and express a conclusion of some content, some life

experience, folk wisdom, advice or warning etc., while curses, oaths, blessings and salutes represent magic formulas which serve to express desire, wish, both good and bad, and are based on the belief that certain verbal formulas can influence human fate, either in a positive or negative sense.

Both of these traditions are still a live part of the life of modern Macedonians and they are present in everyday life. Folklore is put in an entirely different situation. Since everyone has got radio, TV and other media, fairy-tales are not told any more, songs are not sung, observing customs is markedly reduced in comparison with the past. Despite this, celebrating of holidays still plays an important part in the life of people in modern Macedonia. Traditional holiday celebrations are revived, new occasions suitable for celebrating are invented. New customs are created; they replace the old customs along with their primary purpose which is to secure happiness and health of the individual as well as the broader community through blessing and various magic protective operations. Christianity survived the Communist era, during holidays people come to church *en masse*, it is also a great tradition here to get married before the state and then also in the church. Christian ceremonies accompany the human life from birth.

It is my conviction that studying of holiday celebrations, customs, ceremonies and related traditions leads to conscious communication with generations of our ancestors, to learning from their success and failure, to listening to their message and heritage, to meeting each other and discovering one's own origins. When contemplating and studying the Christian message one communicates with people who

wanted to live a life devoted to God and Jesus Christ and, often, have succeeded in doing so. When learning about other traditions we become their witnesses, we see their world, boundaries and laws of this world, their struggles, their ideas of the good and beauty. I believe that this activity is necessary, it leads to recognizing one's own possibilities and limitations, brings certain wisdom, contributes to mutual tolerance, and makes one better, freer, more understanding, and, perhaps, even more active in the good sense.

BIBLIOGRAFIE

Latinka

Cyrlometodějský pravoslavný český kalendář na rok 2006.

Volně k dispozici na www.pravoslav.or.cz/kalendarium

KORMANÍK, Petr. Liturgický rok v Pravoslávnej cirkvi. Denní, týždenný a roční bohoslužebný cyklus. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 1997.

RYCHLÍK, Jan, a KOUBA, Miroslav. Dějiny Makedonie. Praha: NLN, 2003.

TRIFUNOSKI, J. Skopsko Polje, Beograd, 1955

Waardenburg, Jacques. Bohové zblízka. Brno: Georgetown, 1997.

Cyrilice

БЕЛЧОВСКИ, Јован. Историските основи на македонската православна црква. Скопје: Авторот, 1990.

БЕЛЧОВСКИ, Јован. Охридска архиепископија од основањето до паѓањето на македонија под турска власт. Скопје: Православен богословски факултет „Климент Охридски“, 1996.

ГОГОЉ, Николај Василевич. Протоереј Ефтим Бетински (прев.). Размислување за божествената литургија. Охрид: Канео, 1999.

ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР ТРИ. Избор, подготовка и предговор Гордана Стојковска. Речник на јужнословенска митологија. Скопје: ТРИ, 2004.

КИТЕВСКИ, Марко. Златна чаша. Скопје: Студентски збор, 1983.

- КИТЕВСКИ, Марко. Македонска народна лирика. Обредни песни. Скопје: Универзитетска печатница „Св. Кирил и Методиј“, 1997.
- КИТЕВСКИ, Марко. Македонски празници. Скопје: МЕНОРА, 2001.
- КИТЕВСКИ, Марко. Македонски борбени народни песни. Скопје: Менора, 2004.
- КИТЕВСКИ, Марко. На клетва лек нема. Куманово: Просвета, 1991.
- КИТЕВСКИ, Марко. Студии за македонски фолклор. Скопје: Институт за македонска литература, 2002.
- КИТЕВСКИ, Марко. Фолклорот огледало на народниот живот. Скопје: МЕНОРА, 2002.
- Македонски центар за меѓународна соработка. Одг. уред. Сашо Клековски. Адресар на верските заедници во Македонија. Скопје: Борографија, 2004.
- МИРКОВИЋ, Лазар. Хеортологија. Историјски развитак и богослужење празника православне источне цркве. Београд, 1961.
- НИКОЛАЈЕВИЋ, Василије. Велики Типик. Срем. Карловци: Стевана Б. Стратимировића, 1891.
- ПЕНУШЛИСКИ, Кирил. Македонски фолклор. Скопје: Матица македонска, 2004.
- РИХЛИК, Јан. Етнос а фолклор. Българско-чешки фолклорни паралели. Софија: Везни-4, 1997.
- Темпле Универзити. Пол Мојзес (уред.) и Леонард Свидлер (уред.). Превод (мак.) Елена Витанова, Јасна Шопрајанова-Вртева и Мира Вељковиќ. Градење Доверба помеѓу црквите и верски заедници во Македонија преку дијалог. Philadelphia: Ecumenical Press, 2004.

ХАЦИ-ВАСИЉЕВИЋ, Јован. Скопље и његова околина, Београд,
1930.

SEZNAM ZKRATEK

ap. –apoštol

aprovn. – apoštolům rovný

archep. –arcibiskup (archiepiskop)

ct. –ctihodný, veledůstojný (poustevník, mnich)

ep. –episkop, tj. biskup

mč. –mučedník

nmč.-novomučedník

pror. -prorok

spr. –spravedlivý

svt. – světitel, tj. biskup (episkop), někdy i kněz

svt.mč. (svmč.)- biskup či kněz mučedníkem (světitel-mučedník)

vmč.-velikomučedník

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr.1 Katedrála „Svatý Kliment Ochridský“	32
Obr.2 Církev v Ilinden	44
Obr.3 Zvonice postavená r. 1935	45
Obr.4 Ikonostas v Ilindenské církvi	45

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: Liturgie sv. Jana Zlatoústého (makedonsky).....	152
Příl. 2: Liturgie sv. Basila Velikého (staroslověnsky se srbským komentářem).....	161
Příl. 3: Liturgie předem posvěcených darů (staroslověnsky se srbským komentářem).....	161

P Ř Í L O H Y

PRÍL. 1: LITURGIE SV. JANA ZLATOÚSTÉHO (MAKEDONSKY)

1. ЛИТУРГИЈА НА СВЕТИ ЈОВАН ЗЛАТОУСТ

A. ПРИНЕСУВАЊЕ ИЛИ ПРОСКОМИДИЈА

„Ќе влезам во твојот дом, и со страво почит ќе се поклонам на Твојот свет храм.“ „Боже, очисти ме грешниот и помилуј ме“.

„Ќе се зарадува мојата душа на Господа, зашто ме облече во риза на спасението и ме промени во одежда на веселие; како на младоженец ми положи венец и како невеста ме украси со красота“. „Твојата десница, Господи, ќе се прослави во крепост и Твојата десна рака, Господи, ги скрши непријателите, а со Твојата изобилна слава си ги сотрел противниците“ „Твоите раце ме створија и ме создадоа, вразуми ме и ќе се научам на Твоите заповеди“ „Благословен е Бог, што ја излива Својата благодат на Своите свештеници, како миро на главта, што се слива по брадата, брадата Аронова, се слива на полите на неговата одежда“ „Благославен е Бог, Кој ме препашува со сила и го направи непорочен мојот пат. Ги зајакнува моите нози како на елен и на високо ме поставува, постојано – сега и секогаш и во вечни векови. Амин“ „Препаши го Твојот меч околу Твоето бедро, Силен, во Твојата красота и добрина; и шири се, напредувај и царувај заради вистината, кротоста и правдата и Твојта десница чудесно ќе Те води постојано – сега и секогаш и во вечни векови. Амин“ „Твоите свештеници, Господи, ќе се облечата во правда предобни со радост ќе се возрадуваат, постојано – сега и секогаш и во вечни векови. Амин“ „Ќе ги измијам во невиност моите раце и ќе го обиколам Твојот жртвеник, Господи, за да го слушнам гласот на Твојата слава и да ги објавам сите Твои чудеса. Господи, ја засакав убавината на Твојот дом и местото населено со Твојата слава. Да не ги погубиш со нечестивите душата моја и со крвниците животот мој во чие што раце се беззаконијата, а десницата им е полна со мито. Јас, пак, одев во незлобие, и избавиме, Господи, и помилуј ме. Мојата нога стои во правдина, во црквите ќе Те благословувам, Господи“ „Боже, очистиме грешниот и помилуј ме“ „Благослови, владико“ „Благословен е нашиот Бог, постојано – сега и секогаш и во вечни векови“ „Како овца на колење беше поведен“ „Како непорочно јагне, што е безгласно пред оној што го стриже, така и Он не ја отвори устата Своја“.

„Во Неговото смирение Му се одзеде судот“ „Родот, пак, Негов кој ќе го искаже“ „Зашто се зема од земјата Неговиот живот“!

„Се жртвува Јагнето Божјо, Кое ги зема гревовите на светот за живот на светот и спасение“ „Еден од војниците со копје ги прободува ребрата Негови и веднаш потече крв и вода; а оној што виде посведочи и сведоштвото негово е вистинско“ „Да се помолиме на Господа“! „Царицата застава десно од Тебе, облечена во позлатена облека, преукрасена“ „Измиј ги, Господи, со Својата чесна крв на оние кои се овде спомнати – според молитвите на твоите светии“ „Кадило Ти принесуваме, Христе, Боже наш, како миризба на духовно благоухание, та, примајќи го во Твојот наднебесен жртвеник, испрати ни ја благодатта на

пресветиот Твој Дух“ „И кога пристигна свездата, застапа над местото каде што беше Младенецот“ „Госпед се зацари; се облече во велелепије...“ „Твојата добродетел, Христе, ги покри небесата, и со пофалбата Твоја се исполни земјата“ „Да се помолиме на Господа“ „За предложените чести дарови, да се помолиме на Господа“ „Боже, Боже наш, Ти кој си го испратил небесниот Леб, за храна на целиот свет- нашиот Господ и Бог, Исус Христос, Спасител, Избавител и Добротвор, Кој не благословува и осветува, Ти самиот благослови го ова предложение и прими го во Твојот наднебесен жртвеник. Спомни ги, како добар и човекољубив, оние што ги принесоа и за оние заради кои се принесоа; и запази не неосудени во свештено дејството на Твоите божествени тајни“ „Во гробот телесно, во адот, пак, со душата како Бог, а во рајот со разбојникот и на Престолот си бил, Христе, со Отецот и Светиот Дух, се исполнувајќи, о, Неопислив. Амин“ „Слава на Бога во вистините, а на земјата мир, и меѓу луѓето добра волја“.

„Господи, усните мои отвори ги, и мојата уста ќе ја возвестува Твојата слава“ „Време е да се служи на Господа. Владико свети благослови“ „Благословен е нашиот Бог, постојано – сега и секогаш, и во вечни векови“ „Помоли се за мене, владико свети“ „Да ги упати Господ твоите стапки на секое добро дело“.

„Спомни ме, владико свети“ „Да те спомне Господ Бог во Своето царство, постојано – сега и секогаш и во вечни векови“.

„Амин“ „Господи, ќе ми ги отвориш усните мои, и мојата уста ќе ја објави Твојата пофалба“ „Благослови, владико“.

„Благословено е царството на Оца, и Сина, и Светиот Дух, сега и секогаш, и во вечни векови“.

Б. ЛИТУРГИЈА НА ОГЛАСЕНИТЕ

„Литургија на огласените“ „Благословено е царството на Оца, и Сина, и Светиот Дух, сега и секогаш, и во вечни векови“ „Господи, помилуј“.

Голема ектенија

За голем мир и за спасение на нашите души, за мир во целиот свет, за благосостојба на светите Божји цркви и за соиденување на сите, за светиот храм и за оние што влегуваат во него со вера, со побожност и со страв Божји, за архиерејот, за благочестивиот православен народ наш, за градот, селото, семејството, или за храмот каде што се служи литургија, за добро време, за изобилство на земни плодови и за времиња мирни, за оние кои пловат, патуваат, кои боледуваат, страдаат, за затворениците и за нивно спасение, Бог да не избави од секаква тага, гнев, и опасност „Господи, помилуј“.

и самиот себе, друг и сиот наш живот на Христа Бога да го предадеме „Тебе, Господи“ „Амин“

Антифони, Блаженства

„Пак и пак во мир да се помолиме на Господа“ „Господи, помилуј“ „Тебе, Господи“ „Амин“ „Пак и пак во мир да се помолиме на Господа“ „Господи, помилуј“ „Боже, заштити, спаси, помилуј и запази не, со Твојата благодат“ „Господи, помилуј“ „Спомнувајќи ја пресвеетата, прчиста, преблагословена, славна владична наша, Богородица, и секогаш Дева Марија, со сите светии, самите себе, еден друг, и сиот наш живот, на Христа Бога да го предадеме“ „Амин“ „Господи, Ти Кој ни ги дарува овие заеднички и сложни молитви и вети дека на двајца или тројца, собрани во Твое име, ќе им ги исполниш прозбите; Ти Самиот и сега исполни ги прозбите на Твоите раби, давајќи им во овој век познавање на Твојата вистина, а во идниот, дарувајќи им вечен живот“. Амин. „Сети се на мене, Господи, кога ќе дојдеш со своето царство“. „Блажени се бедните по дух, зашто нивно е царството небесно“, „Блажени се оние што плачат, оти ќе се утешат“, „Блажени се кротките, зашто тие ќе ја наследат земјата“,

„Блажени се гладните и жедните за правда, оти ќе се наситат“,

„Блажени се милостивите, зашто тие ќе бидат помилувани“,

„Блажени се миротворците, зашто тие ќе се наречат синови Божји“ „Блажени се гонетите заради правда, бидејќи нивно е царството небесно“, „Блажени сте вие, кога ќе ве срамат и прогонат и кога ќе говорат против вас секакви лиши зборови лажно - заради Мене“! „Радувајте се и веселете се, зашто голема е вашата награда на небесеата“,

Мал вход

„Благослови го, владико, светиот вход“ „Благословен е входот на Твоите светии, постојано – сега и секогаш, и во вечни векови“. „Премудрост“ „Простум“ „Пријдете да Му се поклониме и да паднеме пред Христа; Сине Божји, Кој си дивен во светиите, спаси не нас, кои Ти пееме: Алилуја“ „Фалете Го Господа“

Трисвето, Апостол

„Свети Боже, свети Силни, свети Бесмртни, помилуј не“, „Благословен е Оној што доаѓа во името Господово“. „Благослови го, владико, горниот престол“, „Благословен Си на пресотолот од славата на Твоето царство, Ти, Кој седиш на херувимите, постојано – сега, и секогаш и во вечни векови“.

„Да внимаваме“. „И со твојот дух“. „Премудрост“. „Мир на тебе“. „и на твојот дух“. „Премудрост“ „Алилуја“,

Евангелие

„Бог, по молитвите на светиот, славен сефален апостол и евангелист (името на евангелистот) да ти даде збор да блавестуваш со голема сила, за исполнување на Евангелието на Својот возљубен Син, Господ наш, Исус Христос“.

„Премудрост, простум да го ислушаеме светото Евангелие. Мир на сите“ „И на твојот дух“ „Човекољубив Владико, нека засветли во нашите срца, вечната светлина на Твоето богопознание и отвори ги нашите духовни очи за разбирање на Твоите евангелски проповеди. Всади во нас и страв пред Твоите блажени заповеди, та победувајќи ги сите телесни страсти, да поминеме духовен живот, размислувајќи и правејќи сè што е угодно пред Тебе. Зашто Ти Си просветување на нашите души и тела, Христе Боже, и Тебе слава Ти вознесуваме, со беспочетниот Твој Отец, со сесветиот, благиот животворен Твој Дух, сега, и секогаш и во вечни векови. Амин“ „Мир на тебе, што благовестуваше“. „Слава Ти, Господи, слава Ти“.

Ектенија на усредно мелење

„Да речеме сите од сета душа и од сета наша помисла, да речеме“. „Господи, помилуј“. „Господи, помилуј“. (три пати)

Спомен на покојните

„Господи, помилуј“. „Милост Божја, царство небесно и простување на гревовите од Христа, бесмртниот Цар и Бог наш, просиме“, „Подај, Господи“. „Зашто Ти си воскресение, и живот и покој на починатите раби Твои (имињата) Христе Боже наш, и Теве слава Ти вознесуваме со беспочетниот Твој Отец и со пресветиот, благ и животворен Твој Дух, сега, и секогаш и во вечни векови. Амин“.

Ектенија за огласените

„Огласени, помолете се на Господа“,

„Господи, помилуј“ „Верни, да се помолиме за огласените, Господ да ги помилува“ „Да ги поучи со словото на вистината“.

„Да им го открие Евангелието на правдата“ „Да ги присоедини кон Својата света, соборна и апостолска црква“ „Боже, заштит ги, спаси, помилувај и запази ги со Твојата благодат“.

„Господи, помилуј“ „Огласени, вашите глави приклонете ги пред Господа“ „Тебе, Господи“ „Та и тие со нас да го слават Твоето пречесно и великолепно име на Оца, и Сина и Светиот Дух, сега, и секогаш и во вечни векови.“ „Амин“ „Кои сте огласени, излезете“ „Огласени, излезете“ „Кои сте огласени, излезете, да нема од огласените, а вие, верните, пак и пак во мир да се помолиме на Господа“.

В. ЛИТУРГИЈА НА ВЕРНИТЕ

„Господи, помилуј“ „Господи, помилуј“ „Премудрост“.

Херувимска песна

а. “Ние, кои таинствено ги изобразуваме херувимите и на животворната Троица трисвета песна í пееме, сега да одложиме секаква животна грижа.

б. Да го примиме Царот на сите, невидливо носен од ангелските членови. Алилуја, алилуја, алилуја“.

Голем вход

„Вас и сите благочестиви и православни христијани да ве спомне Господ Бог во Своето Царство, постојано – сега, и секогаш и во вечни векови“. „Да го примиме Цартот на сите ...“.

„Алилуја“. „Благообразниот Јосиф го симна од дрвото Твоето пречисто Тело, го обви со чисто платно, го намириса и откако го покри, го положи во нов гроб“...„Во гробот телесно, во адот, пак, со душата како Бог, а во рајот со разбојникот и на Престол си бил, Христе, со Отецот и Светиот Дух, сé исполнувајќи, о, Неопислив. Амин“. „Твојот гроб, Христе, изворот на нашето воскресение, се покажа како живоносец, како поубав од рајот, навистина, и посветол од секоја царска палата“. „Благообразниот Јосиф го симна од дрвото Твоето пречисто Тело, го обви со чисто платно, го намириса и откако го покри, го положи во нов гроб“...„Господи, направи му добро на Сион, според благоволеението Свое. воздигни ги сидовите ерусалимски, Тогаш ќе Ти бидат угодни жртвите на правдата, вознесувањата и жртвите сепаленици; тогаш на Твојот олтар ќе принесуваат телци“.

Мала и прозбена ектенија

„Целиот ден совршен, свет, мирен и безгрешен, го просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Ангел на мирот, верен раководител, чувар на нашите души и тела, просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Прошка и разрешување на нашите души и мир во светот, просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Сé што е добро и полезно за нашите души и мир во светот, просиме од Господа“.

„Подај, Господи“...„Остантото време од нашиот живот да го поминеме во мир и покајание, просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Христијански крај на нашиот живот, безболан, непосрамен, мирен; и да дадеме добар одговор на страшниот Христов суд, просиме“...„Подај, Господи“...„Спомнувајќи ја пресветата, пречиста, преблагословена, славна, владичица наша, Богородица, и секогаш Дева Марија, со сите светии, самите себе, еден друг и сиот наш живот на Христа Бога да го предадеме“...„Тебе, Господи“...„По милосрдие на Твојот Единороден Син, со Кого си благословен, со пресветиот, и благиот и животворен Твој Дух, сега, и секогаш и во вечни векови“...„Амин“...„Мир на сите“...„И на твојот дух“...„Да се сакаме еден со друг, та со едномислие да исповедаме“...„Оца, и Сина и Светиот Дух, Троица единосущтина (еднобитна) и неразделна“.

„Христос помеѓу нас“...„Е, и ќе биде“...„Христос помеѓу нас“.

„Е, и ќе биде“ „Двери, двери!“ „Со премудрост да внимаваме!“

Исповедување на верата

„Верувам во Единиот Бог Отец, Седржител, Творец на небото и на земјата и на сè видливо и невидливо; И во Единиот Господ Христос, Син Божји, Единороден, Кој е роден од Оца пред сите векови; Светлина од Светлина, вистински Бог од Бога вистински, роден, несоздаден, единосупстен на Оца, преку Кого сè станало; Кој заради нас луѓето и заради нашето спасение, слезе од небото и се воплоти од Светиот Дух и Марија Дева и стана човек; И беше распнат заради нас во времето на Понтијскиот Пилат и страдаше и беше погребан; И воскресна во третиот ден, според Писмото; И се вознесе на небо и седи оддесно од Оца; И пак ќе дојде со слава да им суди на живите и на мртвите и Неговото царство не ќе има крај; И во Светиот Дух, Господ, Кој живот твори, Кој излегува од Оца, на Кого му се поклонуваме и Го славиме заедно со Оца и Сина к Кој говорел преку пророците; Во една, света, соборна и апостолска Црква; Исповедувам едно крштение за простување на гревовите; Го чекам воскресението на мртвите;

И животот во идниот век.Амин“. „Да застанеме добро, да стоиме со страв, да внимаваме, светиот Принос во мир да го принесеме“ „Милост на мирот, жртва на пофалбата“. „Благодатта на нашиот Господ Исус Христос, и љубовта на Бога и Оца и заедницата на Светиот Дух, да бидат со сите вас“ „И со твојот дух“ „Горе да ги имаме срцата“ „Ги имаме кон Господа“.

Канон на евхаристија

„Да му благодариме на Господа“ „Достојно и праведно е да Му се поклонува на Оца, и Сина и на Светиот Дух, Троица единосупстна и неразделна“ „Победната песна ја пеат, воскликнуваат и говорат“ „Свет, свет, свет е Господ, Саваот, полни се небесата и земјата со Твојата слава“ „Осана во висините, благословен е Кој доаѓа во името на Господа“.

„Примете, јадете, ова е Моето Тело, кое за вас се прекршува, за простување на гревовите“ „Амин“ „Пијте од неа сите, ова е Мојата Крв на Новиот завете, која се пролева за вас и за мнозина, за простување на гревовите“ „Амин“ „Твои од Твоите (дарови), Тебе Ти пренесуваме, за сите и за сè“ „Тебе Те пееме, Тебе Те благословуваме, Тебе Ти благодариме, Господи, и Ти се молиме, Боже наш“.

Општо молење за сите

„Особено за пресветата, пречиста, преблагословена, славна, Владичица наша Богородица, и секогаш Дева Марија“.

„Достојно е, навистина, да те ублажуваме Богородице, секогаш блажена и пренепорочна и Мајка на нашиот Бог. Почесна од херувимите и неспоредливо пославна од серафимите, нетлено си го родила Бога Слово, тебе, која си Богородица, те величаме“ „И сите, и сè“ „И сите, и сè“ „И дај ни, со една уста и едно срце да Го славиме и воспеваме Твоето пречесно великолепно име, на Оца, и

Сина и Светиот Дух, сега, и секогаш и во вечни векови“...„Амин“...„И да бидат милостите на Великиот Бог и Спасителот наш, Исус Христос, со сите вас“...„И со твојот дух“.

Проширена мала и прозбена ектенија

„Откако ги спомнавме сите светии, пак и пак во мир, да се помолиме на Господа“...„Господи, помилуј“...„За принесениве и осветени чесни дарови, да му се помолиме на Господа“...„Та човекољубивиот Бог наш, откако ќе ги прими во Својот свет, наднебесен и духовен жртвеник, како благопријатна духовна миризма, да ни ја испрати божествената благодат и дарот на Светиот Дух, да се помолиме“.

„Господи, помилуј“...„За да се избавиме од секаква тага, гнев и опасност, да се помолиме на Господа“...„Господи, помилуј“.

„Боже, заштити не, спаси, помилуј и запази не со Твојата благодат“.

„Господи, помилуј“...„Целиот ден совршен, свет, мирен и безгрешен, го просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Ангел на мирот, верен раководител, чувар на нашите души и тела, просиме од Господа“.

„Подај, Господи“...„Прошка и разрешување на нашите гревови и прегрешенија, просиме од Господа“...„Подај, Господи“.

„Сé што е добро и полезно за нашите гревови и прегрешенија, просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Останатото време од нашиот живот да го поминеме во мир и покајание, просиме од Господа“...„Подај, Господи“...„Христијански крај на нашиот живот, безболан, непосрамен, мирен; и да дадеме добар одговор на страшниот Христов суд, просиме“...„Подај, Господи“.

„Откако испросивме соединување во верата и заедница со Светиот Дух, самите себе, еден друг и сиот наш живот на Христа Бога да му ги предадеме“...„Тебе, Господи“.

Господова молитва

„И удостој не, Владико, со смелост и без осуда, да смееме да Те повикуваме Тебе, небесниот Бог Отец и да изговараме“:

„Оче наш, Кој си на небесата, да се свети името Твое, да дојде царството Твое; да биде волјата Твоја, како на небото, така и на земјата; лебот наш насуштен дај ни го денес; и прости ни ги долговите наши, како што им ги проштаваме и ние на нашите должници; и не не воведувај во искушение, но избави не од лукавиот“.

Причестување и крај на Литургијата

„Мир на сите“ „И на твојот дух“ „По благодатта, добрините и човекољубието на Единородниот Твој Син, со Него, пак, си благословен, со пресветиот, и благиот и животворниот Твој Дух, сега, и секогаш и во вечни векови“ „Амин“. Да внимаваме, светињите за светиите „Да внимаваме“ „Светињите за светиите“.

„Еден е свет, Едниот Господ Исус Христос, во слава на Бога Оца. Амин“ „Со страв Божји, вера и љубов, пристапете“.

„Благословен е Оној Кој доаѓа во името Господово и ни се јави“.

Верувам, Господи и исповедам дека Ти си, навистина Христос, Синот на живиот Бог, Кој дојде во светот да ги спасиш грешниците, од кои првиот сум јас. Уште верувам дека ова е Твоето вистинско пречисто Тело и ова е Твојата вистинска чесна Крв. Затоа, Ти се молам: помилуј ме и прости ми ги моите прегрешенија, волни и неволни, направени со збор или со дело, во знаење или не знаење, И удостој ме, неосудено да се прочистам со Твоите пречисти Тајни, за простување на гревовите и за вечен живот. Амин.

Сине Божји, прими ме денес за учесник на Твојата тајна вечера, зашто нема да ја кажам тајната на Твоите непријатели, ниту целив ќе Ти дадам како Јуда, туку како разбојникот Те исповедам: спомни си за мене, Господи, во Твоето Царство. Господи, причестувањето со Твоите свети Тајни, да не ми биде за суд и за осуда, но за исцелување на душата и телото. Амин „Се причестува Божјиот раб рабина (името) со чесното и свет Тело и Крв на Господа, и Бога и Спасителот наш Исус Христос за простување на гревовите и за живот вечен“ „Сега, и секогаш и во вечни векови“.

„Спаси ги, Боже, Твоите луѓе и благослови го Твоето наследство“.

„Видовме вистинска светлина; примивме Дух небесен, најдовме вера вистинска, на неразделната Троица í се поклонуваме, зашто Она не спаси нас“.

„Сега, и секогаш и во вечни векови“ „Да се исполнат нашите усти со пофалба кон Тебе, Господи, да ја пееме славата Твоја, зашто си не удостоил да се причестиме со Твоите свети, божествени, бесмртни и животворни Тајни; сочувај не во Твојата светиња, цел ден да се поучуваме во Твојата правда“ „Алилуја“ „Откако ги примивме божествените, свети, пречисти, бесмртни, небесни и животворни, страшни Христови Тајни право стоејќи, достоино да Му благодариме на Господа“ „Господи, помилуј“ „Боже, заштити не, спаси, помилуј и запази не со Твојата благодат“ „Господи, помилуј“.

„Откако го испросивме целиот ден совршен, свет, мирен и безгрешен, самите себе, еден друг и сиот наш живот на Христа Бога да му го предадеме“ „Тебе, Господи“ „Зашто, Ти се наше осветување и Тебе слава Ти вознесуваме, на Оца и Сина и Светиот Дух, сега, и секогаш и во вечни векови“ „Господи, Ти Кој ги благословуваш тие што Те благословуваат и Кој ги осветуваш тие кои во Тебе се надеваат, спаси ги Твоите луѓе и благослови го Твоето наследство. Сочувај ја

полнотата на Твојата Црква, освети ги тие што го сакаат благолепието на Твојот дом; Ти прослави ги нив со Твојата божествена сила и не оставај не нас, што се надеваме во Тебе.

Дараувај му мир на Твојот свет, на црквите Твои, на свештениците, на народот наш, на христољубивата војска и сите Твои луѓе.

Зашто давањето на секое добро и секој совршен дар е одозгора, кој доаѓа од Тебе, Отецот на светлината; и Тебе слава, и благодарност и поклониение Ти вознесуваме, на Оца, и Сина и Светиот Дух, сега, и секогаш и во вечни векови“..„Амин. Да биде името Господово благословено од сега и до века“..„Христос, вистинскиот Бог наш, по молитвите на пречистата и пренепорочна света Своја Мајка, светиот отец наш Јован Златоуст, архиепископ цариградски, (ако во тој ден се служи Златоустова литургија,...), светите праведни богооци Јоаким и Ана, и светиот (светецот на храмот и а денот) чијшто спомен денес го празнуваме, и сите светии, да не помилува и спаси, зашто е благ и човекољубив“.

Пříл. 2: Liturgie sv. Basila Velikého (staroslověnsky se srbským komentářem)

Пříл. 3: Liturgie předem posvěcených darů (staroslověnsky se srbským komentářem)

2. Литургија св. Василија Великог.

Знај! Литургија се Василијева служи у све недеље Велике Четрдесетнице, (осим Цвети), на Велики Четвртак и Велику Суботу, уочи Божића и Богојављења, ако ови празници не падну у недељу или понедељник и на празник св. Василија Великог (1. јануара).

Литургија се ова служи као и Златоустова, само што се на проскомидији, при полагању девете честице код чинова она вади с речима: **Иже во свѣтѣхъ ђца нашихъ Василиа Великаго, архіепископа Кесаріи каппадокійскіа.**

После изговорене молитве, која се чита кад се поје херувимска песма, на Велики Четвртак говоре свештеник и ђакон место ње: **Вечери твоѣ тайныа:** а на Велику Суботу: **Да молчитѣ:** остало све као и на литургији Златоустовој. После **Свѣтѣ, свѣтѣ, свѣтѣ** (велико) и молитве: **Съ сими блаженнии:** говори свештеник гласно: **Даде свѣтѣмъ своимъ ѡученикомъ ѿ апостолѣмъ рекъ:** и **Даде свѣтѣмъ своимъ ѡученикомъ:** а остало као што је изложено у служебнику. После **Изради ѿ прѣсвѣтѣй:** појци место **Достойно:** **Ѡ тебѣ радуетса:** на Велики Четвртак ирмос: **Странствіа владычна:** а на Велику Суботу ирмос: **Не рыдай мене мати:** После возгласа: **Ез первыхъ помани:** свештеник чита: **Помани господи всакоѣ ѡпископство:** појци после: **И всѣхъ ѿ вса:** поју: **Небожваннаго Христова таинника:** Остало све као на литургији Златоустовој. После свршене св. литургије спомиње свештеник на отпусту св. Василија Великог, и обојца говоре, при свлачењу свом, тронар и кондак св. Василија Великог.

3. Литургија пређеосвећених дарова.

Литургија се ова служи само у седмичне дане Великог Поста, осим суботе, недеље и Благовести, Великог Четвртка и Великог Петка. Редовно се служи у среду и петак, 1. 2. 3. 4.

5. и 6. седмице поста, у четвртак 5. седмице и на Вел. Понедељник, Вел. Вторник и Вел. Среду; а у понедељник, вторник и четвртак, 2. 3. 4. 5. и 6. седмице поста служи се, кад падне свети који има полијелеј или храмовни свети.

Почев од Недеље Синопусне, па у сваку недељу Свете Четрдесетнице спрема свештеник Агнеце за пређеосвећену литургију овако: Осим обичних пет просфора, донесу се још две или три, по потреби, и кад свештеник извади из прве просфоре Агнец, жртвује га, прободе и остави на дискос; затим реже Агнец нов из других просфора говорећи над сваким од њих: **Во воспомианіе: Иѡво звча:** и остало. Затим лије вино и воду у путир говорећи што треба, продужи проскомидисање и напослетку покрије све св. дарцима, окади и изговори молитву предложена. Св. литургију служи по обичају. — После призиванија св. Духа, кад благосиља хљебове — Агнеце — говори: **И сотвори оубо хлѣккх сій: а не хлѣккы сіа:** Кад говори: **Свѣтѣм свѣтымъ:** подиже не један Агнец, но све заједно, а дроби само један, ставља честицу **ІС.** у св. путир, улива топлоту по обичају, метне у леву руку на длан (на губу) св. хљеб — Агнец — спремени за пређеосвећену, а десном кашнику, те узме њом св. крви из путира, додирне њом св. хљеб, што га у левици над путиром држи, квасећи унакрст св. крвљу мекану страну, где је на проскомидији копљем исечен крст и полаже у кивот одређени за свѣтѣм. Узме и друге Агнеце и чини то исто на сваком и оставља их све у кивот, затвори га, остави на своје место и продужи св. литургију.

Пред литургијом пређеосвећених дарова сврнују се великопосни часови 3. 6. и 9. са изобрезителњима и вечерњем. На крају часова, обично после молитве Господи њи владыко: и поклоне, свештеник говори пред дверима молитве, што их говори свагда пред служењем св. литургије и пред облачењем, осим молитве Господи низпосли рѣкѣ твою: и одлази у олтар говорећи: **Внидѣ въ домъ твой:** целива престо, крст и св. еванђеље и облачи се у потпуно свештеничко одјејаније. Облачећи благослови и целива сваки комад и говори над сваким само: **Господѣ помолимса.** Кад се обуче, опере руке, и после часова говори отпуст. Пред почетак св. литургије клањају се обојина пред св. трапезом, целивају св. еванђеље и трапезу не говорећи царю небсннй: њ слава во вышнихъ: и ѣкон, примивши благослов, изиђе на северне двери на амвон и рекне: **Благослови владыко:** свештеник свуче завесу, узме еванђеље, подигне га мало и прави њим крст над савијеним антимином говорећи: **Благословннн царство: чатац, Прїидити поклониса: 3, и 103. пс.;** свештеник пред трапезом чита вечерње политве, почињући од четврте, јер се три прве читају после јектенија. Кад се сврши псалам, говори ѣкон велика јектенија.

Катизма: Ко господѣ вигда: која се прекида у три маха с поклонима и малом јектенијом од ђакона, и возглас од свештеника: после 1. јектенија: **Икѡ тѡѡ дѣржава:** по 2. **Икѡ благъ:** по 3. **Икѡ ты ѣси Богъ нашъ:** за време то чита свештеник тихо прне 3 вечерње молитве. После последњег возгласа, појци: **Господи возвахъ:** на глас самогласни дана, на 10 стихова, понављајући самогласан, затим мученичан и 3 подобне Триода и 3 из Минеја. После „Да исправитѡ:“ поју се стихови антифонским гласом: **Положи Господи:** све до „Изведи ѡзъ членицы:“ а одатле на глас дана. **Слава, ѡ нынѣ:** богородичац. Кад се почну читати катизме, свештеник донесе са жртвеника св. дискос на развијени антиминос, који по преносу опет савије, узме из кивота св. Агнец, метне га на дискос, окади св. хљеб, метанише пред њим и кад се почне појати „Положи Господи“ стави св. дискос себи на главу и лагано ходећи око трапезе, пренесе га на жртвеник. У тај мах звони звонце у олтару и сав народ пада ничице на земљу, а појци тихо поју стихове: Свештеник остави св. дискос, улије у св. чашу вино и воду, окади звездицу и дарке и покрива све, не говорећи ништа, но кад метне над њих ваздух говори само: **Молитвами свѡтлѡхъ ѡтецъ нашихъ:** јер је ова жртва пређеосвећена и свршена; окади жртвеник, св. трапезу и сав олтар.

Кад се запоје: **Слава:** отварају се царске двери и ђакон са свештеником чине вѡдѡх. Ако има да се чита еванђеље носи се и оно. Молитва входа. Потом **Премѡдростъ прости.** Чатац: **Сѡктѣ тихій:** ђакон и свештеник улазе кроз двери у олтар, ђакон оставља кадионицу на свећњак, на ком гори свећа, који му служитељ донесе и остави на сред отворених двери. Ђакон: **Кончанъ:** Свештеник: **Мирѡ всѡмъ:** ђакон: **Премѡдростъ.** Чатац: прокимен; ђакон: **Премѡдростъ:** Чатац: **Бѡгѡ чтѣнїѡ,** ђакон: **Кончанъ.** Чатац 1. паримеј, а кад сврши читање поје други прокимен, и кад овај отпоје, на ђакопов узглас: **Покланте:** и он и сав народ пада доле на земљу. Свештеник узме свећњак са запаљеном свећом и кадионицом, обема рукама, стане пред св. трапезу, гледећи на исток, начиви њиме крст уз речи: **Премѡдростъ прости.** Затим се окрене на запад к народу и говори: **Сѡктѡ Христѡвѡ:** чатац и сав народ устаје, чатац: **Притчтїѡ чтѣнїѡ.** Ђакон: **Кончанъ,** и чатац чита паримеј. (Ако се сутра слави свети који има ѡденије или полијелеј, читају се и паримеји празнику или светоме). После 2. паримеја свештеник **Мирѡ ти,** ђакон: **Премѡдростъ.** Чатац стојећи поје: **Да исправитсѡ:** а народ с једне и друге стране клекне на колена, свештеник пак кади пред св. трапезом. Кад чатац отпоје прво: **Да исправитсѡ:** клекне и он, а десна страна устаје и поје: **Да исправитсѡ:** кад десна отпоје, клекне опет, а лева устаје и поје: **Да исправитсѡ:** кад и она отпоје, клекне опет; сад устаје чатац и поје

стих 1. Господи воззвахъ: и кад то отпоје, устаје десна и поје: Да исправитса: на 2. стих устаје лева и поје, а на 3. устаје десна и поје. Која страна поје, она стоји, а друга клечи; чатац кад поје стих стоји. Кад се на све стихове отпоје: Да исправитса: народ сав клекне: свештеник преда кадионицу, клекне с ђаконом пред св. трапезу, и сам поје последње: Да исправитса молитва моя ѧкво кадило предъ токою: сад устају сви и поју: Воздѣланіе рѣкѣ моею жертва вечирнаѧ, метанипуѣи 3. Ако има да се чита еванђеље (Велике или Страсне Седмице) или апостол и еванђеље, то се мала јектенија не говоре, но одмах прокимен апостола и чита се апостол; после тога се поје: ѧллилаѣи и кади; после прочитаног св. еванђеља свештеник: Миръ ти благовѣствѣющимъ: појци: Слава твоѣ господи: свештеник прими од ђакона св. еванђеље, целива га и остави на трапези на горњој страни, десно, више антимиаса, и затвара двери.

Затим ђакон, на амвону Рцемъ вси: а свештеник, стојећи пред трапезом чита тихо молитву. (Ако се чини спомен мртвима, говоре се и јектенија за усопше). По возгласу: Помолитеса ѡглашинни: и даље као на обичној литургији. (Од четврте среде — Средопосне — говоре се јектенија: Ђлицы ѡглашинни . . . Ђлицы ко просвѣщенію:) после возгласа: По дарѣ Хрїста твоегѡ: појци: ѧлинь: и место херувимске песме: Нынѣ силы: Ђакон улази на северне двери у олтар, и отварају се царске двери. Ђакон кади св. трапезу наоколо; св. предложење на жртвенику и свештеника и говори пс. 50. Сад стану обојица пред св. трапезу и говоре Нынѣ силы: 3, клањајуѣи се 3, целивају крст и престо, окрену се народу, поклоне, оду жртвенику и окаде часне даре. Свештеник узме ваздух и метне га ђакону на раме, а сам узме св. дискос и стави га себи на главу, држећи га десном руком; у леву узме св. путир с вином и носи га пред прсима.¹ Ђакон излази први на северне двери, кадећи често пред свештеником, који лагано иде за њим; идуѣи ништа не говоре и улазе кроз царске двери у олтар. За време великог входа лагано звони мало звонце у олтару, појци поју врло тихо: Сѣ жертва тайнаѧ совершина дорноситса, а народ и појци падају ничице на земљу и кад звонце престане, сви устају, а појци запоју гласније: Бѣрою ѧ люковію: Свештеник ушав у олтар, поставља св. даре на св. трапезу, скида покровце с дискоса и путира, окади их, не говорећи ништа, затим покрије дискос и путир ваздухом, окади све, не говорећи ништа, и при појању ѧллилаѣи, метанишу обојица 3, пред престолом уз тиху молитву: Господи и владыко: а тако и сав народ, затворе царске двери, навуку завесу до половине. Ђакон узев благослов, излази на северне двери на солеју и пред дверима говори: Исполнимъ

¹ Ово бива зато, да се не да повода простим људима, да се клањају обичном неосвећеном вину.

вечернюю: и Застѣни спаси: возглас: **И** сподови насъ: **Отче** нашъ: На велико **ѿминь**, ѓакон се опасује орарем као и на служби Златоустовој. После молитве: **Ковни** Господи: клањају се свештеник пред св. трапезом, а ѓакон пред дверима говорећи у себи: **Боже ѿчисти ма**: ѓакон приклонив главу рекне: **Ковнемъ**. Свештеник навуче и другу половину завесе и пружи рука испод ваздуха, којим су св. дари покривени, дотакне се руком освећеног хљеба — (овај не подиже) — и гласно: **Прежде ѿсващениа свѣта свѣтлымъ**. Док свештеник то говори, дотле сав народ пада ничице и кад појци запоју **Ѹднихъ свѣта**: устају сви, а ѓакон улази на јужне двери. Свештеник, изговорив те речи, скине ваздух с диска и путира, затим и звездицу, раздоби св. хљеб на ѓаконове речи: **Раздоби владыко!** доби као обично, на четир дела говорећи: **Раздоби владыко!** метне део **ИГ**. у путир, ништа не говорећи, ѓакон улије топлоту, ништа не говорећи. Свештеник: **Дѿкони пристѣни!** ѓакон приђе, поклони се говорећи: **Се** прихѡждѸ: Свештеник подели део **ХР**. на двоје, даде једну половину ѓакону уз речи: **(Имарекъ)** **сващеникодѿкониѸ**: ѓакон целива десницу свештенику, одлази чело трапезе и сагнув главу, моли се као и свештеник, који узме другу половину дела **ХР**. на длан говорећи: **ЧестноѸ ѿ прѣсѣктоѸ тѣло ѿ кровѸ**: и сагнув главу моли се говорећи: **Бжрѡю** господи: **Вечери** твоѸ: **Да не възсѣдѸ**: и тако се причести светим тајнама; потом свештеник узме губу, отре руке обојци говорећи: **Глава тѣвѣ** **Боже**: **З**, целива губу и остави на место; узме св. путир с убрусом, обема рукама, и пије из њега, ништа не говорећи; узме комад нафоре, опере руке и усне, стане мало настрану и чита молитву: **Благодаримъ тѣ**: ѓакон не пије сада из чаше, по тек после заамвоне молитве и после употребе заосталих честица. Ако има причесника поступа се као пре. Овде се не могу причестити мала деца (одојчад).

(Ако служи свештеник без ѓакона, и он не пије из св. путира одмах по причешћу, но после свршене св. литургије, кад употреби св. тајну). ѓакон узме св. дискос, наднесе га над св. путир, и губом спусти с њега у путир све, ништа не говорећи, целива и остави св. дискос и звездицу на савијени ваздух и покров, савије антимиас, и на њега метне св. путир, који покрије његовим покровом. За време причешћа поју појци **Бжсите ѿ видите**: (Ако се светом или храму читао апостол и еванђеље, поје се и друго причесно, које је прописано). После св. причешћа чита свештеник тајно молитву: **Благодаримъ тѣ**: затим свлаче завесу, отварају св. двери и ѓакон узев св. путир, окренут лицем народу, стојећи у дверима говори: **Се** **страхомъ** **вожнѸ**: и свештеник благосиљајући говори: **Бжси** **Боже** **люди** **твоѸ**: појци поју: **Благословлю** **господа**: свештеник окади свѣта **З**, преда ѓакону кадионицу, узме св. дискос с дарцима и метне га ѓакону

на главу, а ђакон држећи обема рукама, гледа ван двери и ништа не говорећи, однесе га на жртвеник и тамо остави; а свештеник се поклони пред св. путиром, узме га у десну руку, окрене се народу, покаже га, рекне тихо: **Благословенъ Богъ нашъ:** и гласно: **Всегда, нынѣ ѿ присно: појца: Да исполнятся оуста наша:** сад свештеник остави путир на жртвеник, ђакон разкрштава ораp, и на северне двери изиђе на амвон где говори: **Прости приими:** свештеник узме еванђеље и, чинећи њиме крст над савијеним антимином, **Иже ты еси ѿсвѣщени:** положи еванђеље на антиминос, узме служебник и, излазећи с њим из олтара, кроз двери на солеју, иза амвона, говори: **Съ миромъ ѿыдемо:** појци: **Ѡ имени господни.** Ђакон стојећи пред иконом Спаситеља рекне: **Господъ помози:** појци: **Господи помилуй:** свештеник чита гласно молитву: **Владыко вседержителю: Буди имя господне: 3, Слава, ѿ нынѣ:** **Благословлю господа: и пс. 33.** Свештеник стојећи на дверима благосиља народ са: **Благословение господне:** окрене се тада лицем св. трапези и рекне: **Слава тебѣ Христе Боже: чатац: Слава, ѿ нынѣ:** **Господи помилуй 3, Благослови,** и свештеник, стојећи на дверима, окренут народу, говори отпуст: **Христосъ истинный Богъ нашъ: и остало по дану, спомињући и онога, кога је дан, и Иже во свѣтыхъ, ѿца нашего Григоріа, Двоеслова: ѿ всѣхъ свѣтыхъ: до Страсне Седмице; а на Велики Понедељник, Велики Вторник и Велику Среду говори отпуст: Градъи Господъ на волюшю страсть:** појци: **Аминь.** Свештеник затвара двери, навлачи завесу, излази на солеју и раздаје нафору, потом се врати у олтар (ако нема ђакона) употреби свѣта, говори молитве благодарствене: **Нынѣ ѿпшавши: трисвѣто, и по Отче нашъ: тропар и кондак св. Григорија Двојеслова, и тропар дана, Господи помилуй 12, Честитѣишю: Слава ѿ нынѣ: и отпуст.**

Дани, у које се не служи никаква литургија, јесу ови:

1.) среда и петак Сирне (Беле) недеље, сем ако у те дане падне Сретеније или храмовни празник, тад се служи литургија Златоустова.

2.) понедељник, вторник и четвртак прве седмице великог поста, сем ако у понед. ове седмице падне Сретеније.

3.) Велики Петак, осим ако Благовести падну на тај дан, кад се служи литургија Златоустова.

4.) петак пред Божић и Богојављење, ако ти празници падну у недељу и понедељник.

